Kur'an'ı Nasıl Anlayalım?

﴿كيف نفهم القرآن﴾

[Türkçe-Turkish-تركي]

Muhammed Cemil Zeyno

Terceme eden : M.Beşir Eryarsoy

2009 - 1430

islamhouse.com

﴿كيف نفهم القرآن﴾

« باللغة التركية »

محمد جميل زينو

ترجمة : محمد بشير إريارصوي

2009 - 1430

islamhouse.com

ÖNSÖZ

Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. Ona hamdeder, O'ndan yardım ister, mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidâyete ilettiğini kimse saptıramaz. Onun saptırdığını da kimse hidâyete iletemez.
Şehâdet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür.
Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i insanlara onu anlasınlar, üzerinde iyice düşünsünler, gereğince amel etsinler diye indirmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Bu ayetlerini düşünsünler. Hem akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz hayır ve bereketi bol bir kitaptır." (Sad, 38/29)
Yine Yüce Allah bu kitaptan yararlanmak isteyen kimselere onu anlamayı kolaylaştırmıştır. O şöyle buyurmaktadır:
"Andolsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen?" (el-Kamer, 54/17)
Yüce Allah bu kitabı arapça indirmiştir ki, araplar onu akledip kavrasınlar, ona iman etsinler, onu diğer ümmetlere tebliğ etsinler:
"Muhakkak biz onu anlayıp düşünesiniz diye arapça bir Kur'ân olarak indirdik." (Yusuf, 12/2)
Kur'ân'ı anlayabilmek bazen onun tefsirini incelemeyi de gerektirebilir. Özellikle tefsir edilmesi ve açıklanması gereken bazı ayetler için bu böyledir.
Ben okuyucuya Kur'ân-ı Kerim'i anlamaya ve açıklamaya yardımcı olacak şekilde tefsirin bazı türlerini sözkonusu edeceğim. Daha sonra tefsirine ve açıklanmasına gerek duyulan mücmel birtakım âyetlerin tefsirini kaydedeceğim. Bunu yaparken de kimi zaman delili ile birlikte müfessirlerin tercih edilen görüşlerini ortaya koyacağım.
Allah'tan bu çalışmam ile müslümanları faydalandırmasını ve onu kerim zatı için ihlâslı kılmasını niyaz ederim.

Muhammed b. Cemil Ziynû
Mekke-i Mükerreme Şehri;
Dâru'l-Hadis el-Hayriyye
Öğretim Görevlisi

TEFSİR ÇEŞİTLERİ

Kur'ân'ı, Kur'ân İle Tefsir Etmek

Kur'ân'ın, Kur'ân ile tefsir edilmesi tefsir türlerinin en üstünüdür. Çünkü Kur'ân'ın bir kısmı diğer bir kısmına açıklık getirmektedir.
1- Buna örnek yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:
"Andolsun göğe ve tarıka. Tarıkın ne olduğunu ne bildirdi sana? O, delip geçen yıldızdır." (et-Tarık, 86/1-3)
Burada "delip geçen yıldız" ibaresi "târık" kelimesini açıklamaktadır.
2- Bir başka örnek yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: 'İkisinde de hem büyük bir günah, hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Ama günahları faydalarından daha büyüktür.'" (el-Bakara, 2/219)
Bir başka âyet-i kerimede ise kayıtsız ve şartsız olarak günahın haram kılındığı belirtilmektedir. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"De ki: 'Rabbin ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını, bununla beraber günahı, haksız isyanı... haram kılmıştır.'" (el-A'raf, 7/33)
"Günah (ism)" günah kazanmaya sebep olan her türlü isyanı kapsar. Özel olarak hamr (şarap) anlamında olduğu da söylenmiştir. Şairin şu beyitinde de bu anlamdadır:
"Aklım kayboluncaya kadar ismi (şarabı) içtim
İşte bu şekilde ism (şarap) akılları alır gider."
Bununla birlikte "ism (günah)" lafzının şarap (hamr) hakkında özellikle kullanıldığını ortaya koyan herhangi bir delil bulunmamaktadır. O halde içki, hakkında "günah" tabiri kullanılabilecek masiyetlerden birisidir.
es-Sıhâh (adlı sözlük)de şöyle denilmektedir: Bazen hamr (şarap)a da ism (günah) denilebilir.[1]
3- Bir başka örnek yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar kederlenecek de değillerdir." (Yunus, 10/62)
Bu buyruktaki "veliler" buyruğu: *"Onlar iman edip, takvalı davrananlardır."* (Yunus, 10/63) âyeti ile tefsir edilmiştir.
Bu açıklama; "Veli, gaybı bilen yahut birtakım kerametleri bulunan yahut kabri üzerinde kubbesi bulunan (yatır) ya da buna benzer batıl birtakım inanışların hakkında sözkonusu edildiği kimsedir" diyenlerin görüşlerini reddetmektedir.
Buna göre Allah'ın emirlerine itaat eden ve Allah'ın haramlarından sakınan herbir mü'min Allah'ın velilerindendir. Keramet ise bir şart değildir. Bazen bu keramet açıkça görülebilir, bazen gizli kalabilir.
Bazı sufiler ve bid'atçiler tarafından garip birtakım işler ortaya konulabilir. Bu ise yüce Allah'ın hakkında: *"... Büyülerinden ötürü kendisine yürüyorlarmış gibi geldi."* (Taha, 20/66) buyruğunda sözkonusu ettiği büyü kabilindendir.
Bu gibi işler Hindistan'da ve başka yerlerde mecusiler tarafından da gösterilmiştir.
4- Bir başka örnek: Abdullah b. Mesud *Radıyallahu anh* dedi ki: Yüce Allah'ın: *"İman edenlere ve imanlarına zulüm karıştırmayanlara gelince..."* (el-En'am, 6/82) âyeti nâzil olunca bu müslümanlara ağır geldi ve "hangimiz kendi nefsine zulmetmez ki" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu: *"Hayır böyle değil, kastedilen şirktir. Siz Lukman'ın oğluna söylediği: "Oğulcuğum Allah'a şirk koşma. Muhakkak şirk büyük bir zulümdür." (Lukman, 31/13)* buyruğunu hiç duymadınız mı?"[2]
Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bâri'de: "Karıştırmayanlar: Katmayanlar, bulaştırmayanlar demektir." der.
Bu âyet ile hadisin ifade ettiği hususlar arasında şunlar da vardır: Zulmün mertebeleri farklı farklıdır. Masiyetlere "şirk" denilmez. Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan kimse güvenlik altındadır ve o hidâyete ermiş bir kimsedir.[3]
5- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten insan 'helû' olarak yaratılmıştır."* (el-Meâric, 70/19) Bu âyetin tefsiri şöyle yapılmıştır:
"Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir." (el-Mearic, 70/20-21)
6- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Adem Rabbinden bazı kelimeler belleyip aldı, o da tevbesini kabul buyurdu..." (el-Bakara, 2/37)
Buradaki bellediği kelimelerin tefsiri yüce Allah'ın: *"Rabbimiz biz kendimize zulmettik... dediler."* (el-A'raf, 7/23) buyruğunda açıklanmaktadır.
7- Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Sizler de üç sınıf olduğunuzda..."* (el-Vâkıa, 56/7)
Burada sözkonusu edilen "üç sınıf"ın tefsiri yüce Allah'ın şu buyruklarında yapılmıştır:

[1] Bk. eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr- II, 200.
[2] Buhârî ve Muslim.
[3] Bu açıklamayı Hafız İbn Hacer Fethu'l-Bâri'de yapmıştır.

"Ashabu'l-meymene (amel defterleri sağ taraflarından verilenler) ne ashabu'l-meymene'dir! Ashabu'l-meş'eme (amel defterleri sol taraftan verilenler) ne ashabu'l-meş'emedir! es-Sâbikûn (ileri gidenlere) gelince, işte onlar öne geçenlerdir." (el-Vâkıa, 56/7)

Kur'ân'ı Kerim'in Sahih Hadis İle Tefsiri

Kur'ân'ın sahih hadisle tefsir edilmesi oldukça önemlidir. Çünkü Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Allah'ın muradının ne olduğunu bütün insanlardan daha iyi bilir. O, yüce Allah'ın hakkında buyurduğu gibidir:
"O kendi hevâsından bir söz söylemez. O(nun söyledikleri) bildirilen bir vahiyden başkası değildir." (en-Necm, 53/3-4)
Yüce Allah bu kitabı ona, insanlara açıklaması için indirmiştir:
"İnsanlara, kendilerine ne indirildiğini açıklayasın ve onlar da iyice düşünsünler diye sana da bu zikri (Kur'an'ı) indirdik." (en-Nahl, 16/44)
Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Şunu bilin ki bana Kur'ân ve onunla birlikte onun gibisi de verilmiştir."[4]
1- Buna örnek: Yüce Allah buyuruyor ki:
"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın." (el-Enfâl, 6/60)
Buradaki "kuvvet" in tefsiri Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in üç defa tekrarladığı: *"Haberiniz olsun ki (kuvvet) atmaktır."* buyruğunda geçmektedir.[5]
Kurtubi dedi ki: Her ne kadar kuvvet atmanın dışında birtakım aletlerin hazırlanması ile ortaya çıkıyor ise de Nebi *Salallahu aleyhi vesellem*'in kuvveti (ok) atmak ile tefsir etmesi ok atmanın düşmana daha ağır kayıplar verdirmesi, hazırlanmasının daha kolay olmasından dolayıdır. Çünkü bazen birliğin kumandanına ok atılır, o da korkar ve arkasındakiler bozguna uğrarlar.[6]
Şimdi bile modern savaş aletlerinin etkisi atılmalarına bağlıdır. Bundan dolayı İslam özellikle gençleri atış yapmayı öğrenmeye teşvik etmiştir. Keşke bunlarla uğraşmaktan kendilerini alıkoyan diğer oyunları öğrenecek yerde, atış yapmayı ve onunla birlikte yüzmeyi öğrenselerdi. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Her kim ok atmayı öğrenir, sonra onu unutursa bizden değildir. -Ya da asi olmuştur.-"[7]
Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* Eslemlilerden birbirleriyle ok atma yarışı yapan bir grup yanından geçerken şöyle buyurmuştur:
"Ey İsmailoğulları ok atınız. Çünkü sizin atanız ok atıcısı idi. Ok atınız ve ben filan oğulları ile birlikteyim." (Hadisin ravisi) dedi ki: İki kesimden birisi ok atmadı. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Ne diye ok atmıyorsunuz"* diye sorunca, şu cevabı verdiler: "Sen onlarla birlikte iken biz nasıl atabiliriz?" Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu: *"Haydi ok atınız. Ben hepinizle birlikteyim."*[8]
2- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Rabbiniz buyurdu ki: 'Bana dua edin, ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler, yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir." (el-Mü'min, 40/60)
Burada *"bana ibadeti"* bana dua etmeyi demektir.
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de buradaki ibadeti tefsir ederek şöyle buyurmuştur:
"Dua ibadetin ta kendisidir."[9]
3- Bir başka örnek yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır." (Yunus, 10/26)
Rasûl-i Ekrem *Salallahu aleyhi vesellem* "fazlalığı" şu buyruğu ile yüce Allah'ın yüzüne bakmak diye tefsir etmiştir:
"Bunun üzerine (Rab) hicab(ını) açacak. Onlara Rablerine bakmaktan daha çok sevecekleri hiçbir şey verilmemiştir." Daha sonra şu: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha fazlası vardır."* âyetini okudu.[10]
4- Bir başka örnek: Yüce Allah buyuruyor ki: *"Baldırın açılacağı o günde..."* (el-Kalem, 68/42)
Buhârî tefsir bölümünde bu âyeti tefsir ile ilgili olarak aşağıdaki hadisi zikretmektedir:
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Rabbimiz baldırını açacak, erkek kadın bütün mü'minler ona secde edecek. Dünyada göstermek ve duyurmak için secde eden kimseler ise öylece kalacaklar. Secde etmek isteyecekler ancak sırtları tek bir parça olacaktır."[11]
Bu açıklamalara göre Allah'ı yaratılmışlara benzetmek (teşbih) ya da ona cisim izafe etmek (tecsîm) gerekmez. Çünkü *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur"* (eş-Şura, 42/11) Bu sebeple ehl-i sünnet ve'l-cemaat yüce Allah'ın

[4] Hadis sahihtir. Ebû Dâvûd.
[5] Muslim
[6] Bu açıklamayı Hafız Fethu'l-Bâri'de nakletmiştir.
[7] Muslim.
[8] Buhârî.
[9] Tirmizî rivayet etmiş olup, hasen- sahih bir hadistir demiştir.
[10] Muslim
[11] Buhârî, VI, 72

kendi zatı hakkında sözkonusu ettiği eller, yüz, işitmek, görmek gibi sıfatları Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in nisbet ettiği baldır, parmaklar ve ayak gibi şeyleri, yüce Allah'ın zatına ve celaline yakışacak bir şekilde kabul ederler ve fakat biz bunların nasıl olduklarını bilemeyiz derler.

Hadisin Kur'ân'a Göre Konumu

1- Hadis, Kur'ân-ı Kerim'de gelen buyruklara muvafık olur. Bu durumda Kur'ân ile hadiste yer alan buyruklar delillerin aynı konu etrafında arka arkaya gelip birbirlerini desteklemesi kabilindendir. Namaz kılmayı, zekat vermeyi, ramazan orucunu tutmayı, beytullahı haccetmeyi emretmek gibi. Aynı şekilde Allah'a ortak koşmayı, yalan şahitlikte bulunmayı, anne-babaya karşı gelmeyi yasaklamak yine Allah yolunda cihad ve daha başka hususlar da böyledir.
2- Hadis; Kur'ân-ı Kerim'de yer alan bir buyruğu beyan edici ve açıklayıcı olabilir: Namaz vakitlerinin, rek'at sayılarının, zekâtın miktar ve vakitlerinin, zekata tabi malların açıklanması gibi. Oruca dair hükümler ile hac ibadetine dair hükümler ve buna benzer Kur'ân-ı Kerim'de mücmel (kısa ve özlü ifadelerle) gelmiş daha başka hükümler de buna benzer.
3- Hadis; Kur'ân-ı Kerim'in sözkonusu etmediği bir hükmü tesbit edebilir. Kadının halası ya da teyzesi ile birlikte nikahlanmasının haram kılınması, yırtıcı hayvanlardan azı dişli olanlarının, kuşlardan da pençeli olanlarının etlerinin haram kılınması ve buna benzer tek başına sünnetin teşri ettiği diğer hükümler böyledir.
4- Hadisin Kur'ân'daki mutlak ifadeye kayıt getirmesi: Hırsızın elinin nereden kesileceğinin açıklanması gibi.
5- Kur'ân'daki umumi ifadenin hadis ile tahsis edilmesi: Hırsızın elini kesmeyi gerektiren miktarın tayini gibi.

Kur'ân'ın Ashabın Sözleriyle Tefsiri

İbn Abbas, İbn Mesud ve daha başka ashab-ı kiramın tefsirleri oldukça önemlidir. Çünkü onlar Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e arkadaşlık etmişler, ondan ilim öğrenmişlerdir.
1- Mesela, yüce Allah'ın *"Rahman arşa istivâ etti."* (Taha, 20/5) buyruğu ile ilgili olarak Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bâri'de şunları söylemektedir: Sünnetin ihya edicisi İmam Beğavî'nin, İbn Abbas'tan ve müfessirlerin birçoğundan naklettiğine göre bunun (istivâ lafzının) anlamı: "Üstüne çıktı" demektir.
Daha sonra Um Seleme, Rabia, Malik ve başkalarının şu sözünü nakletmektedir:
"İstivâ, bilinmeyen bir şey değildir. Nasıl olduğu ise akıl ile idrak edilemez. Bunu kabul etmek imandır. Onu inkar küfürdür."[12]
2- Bir diğer örnek yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara dokunursanız"* (en-Nisa, 4/43) buyruğudur.
İbn Kesîr, Tefsir'inde, İbn Abbas'tan: Kasıt cimâdır, dediğini nakletmektedir.
Yine İbn Abbas şöyle demektedir: Lems, mess (dokunmak) ve mübâşeret (tenlerin değmesi) cimâ anlamındadır. Ancak yüce Allah dilediği lafzı kinayeli olarak kullanır.
İbn Kesîr dedi ki: Abdullah b. Abbas'tan bu sözleri söylediği birkaç yoldan sahih olarak rivayet edilmiştir.
Daha sonra İbn Mesud'un: "Lems (dokunmak), cimâdan daha aşağıdadır" şeklindeki sözünü zikretmektedir.
Arkasından İbn Kesîr, İbn Cerir'in şu açıklamalarını zikretmektedir:
"Bu hususta iki görüşten doğruya daha yakın olanı yüce Allah'in: *"Ya da kadınlara dokunursanız"* buyruğunda, dokunmanın diğer manaları bir tarafa cimaı kastetmiştir diyenlerin sözleridir. Çünkü Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in hanımlarından birisini öptüğüne, sonra da abdest almaksızın namaz kıldığına dair haber sahihtir.[13]
Hadisin bir âyeti tefsiri ashabdan ya da tabiînden birisinin tefsiri ile çatışacak olursa, bu iki tefsiri birbirleriyle telif etmeliyiz. Buna imkan olmazsa yapmamız gereken Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in tefsirini kim olursa olsun başkasının tefsirinin önüne geçirmektir. Çünkü Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Allah'ın muradını başkalarından daha iyi bilir. Hevâsından konuşmayan odur. Ayrıca yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasûlünün huzurunda öne geçmeyin." (el-Hucurât, 49/1)
Sözlü ya da fiilî olarak öne geçmeyin, demektir. Bu açıklamayı İbn Kesîr yapmıştır.
Buna örnek olarak şu âyet gösterilebilir: Yüce Allah buyuruyor ki:
"Baldırın açılacağı o günde" (el-Kalem, 68/42)
Bu âyeti Buhârî aşağıdaki hadis ile tefsir etmektedir:
"Rabbimiz baldırını açacak, erkek-kadın bütün mü'minler ona secde edecektir..."[14]
İbn Abbas'tan da bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak şöyle dediği nakledilmiştir: "O çok büyük keder ve sıkıntı günüdür."[15]

[12] Fethu'l-Bari, 13/406
[13] İbn Kesîr, I, 502.
[14] Buhârî ve Muslim.
[15] İbn Abbas'ın bu görüşünün zayıf olduğunu Selim el-Hilali, el-Menhelu'r-Rakrak adlı eserinde belirtmektedir. Çünkü rivayetler birbirini tutmamaktadır.

Buna göre, eğer ondan gelen bu nakil sahih ise, âyet-i kerimeyi herhangi bir benzetme (teşbih) sözkonusu olmaksızın "Allah'ın bacağı" diye tefsir eden hadis ile bir çatışma sözkonusu değildir. Rabbimiz kıyamet gününde bacağını açacaktır ve o gün zorlu ve sıkıntılı bir gün olacaktır.
Şöyle de denilebilir: âyeti tefsir eden Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bu hadis, İbn Abbas'a ulaşmamıştır. Nitekim Sahih'te sabit olduğuna göre Ebu Musa, Ömer *Radıyallahu anh*'dan içeri girmek için üç defa izin istediği halde ona izin vermeyince geri dönüp gitmişti. Daha sonra Ömer: "Ben Abdullah b. Kays'ın izin isteyen sesini duymadım mı? Ona izin veriniz" dedi. Onu aradılarsa da gitmiş olduğunu gördüler. Daha sonra Ebu Musa gelince Ömer ona: "Hangi sebeple geri döndün", diye sordu. Ebu Musa şöyle dedi: "Ben üç defa izin istediğim halde bana izin verilmedi. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'i de şöyle buyururken dinledim:
"Herhangi biriniz üç defa izin istediği halde ona izin verilmezse geri dönsün."
Bunun üzerine Ömer *Radıyallahu anh* dedi ki: Ya buna dair bana bir delil getirirsin yahutta canını acıtacak kadar sana vururum. Ebu Musa ensardan bir topluluğun yanına gitti. Onlara Ömer *Radıyallahu anh*'ın dediklerini aktardı. Onlar da şöyle dediler: Senin lehine (büyüklerimiz) değil de en küçüğümüz şahitlik edecektir. Onunla birlikte Ebu Said el-Hudri kalktı ve Ömer *Radıyallahu anh*'a bunu bildirdi. O da şöyle dedi:
"Çarşı-pazarda alışverişle oyalandığımdan bunu duymamıştım."[16]
İbn Abbas kendisine:
Ebu Bekir ve Ömer'in ikisi de hacc-ı ifrad yaptılar denilince şöyle dedi:
Benim görüşüme göre (bana bu şekilde itiraz edenler) helak olacaklardır. Ben, Rasûlullah dedi diyorum, onlar: Ebu Bekir ve Ömer dedi, diyorlar.[17]

Tabiin Sözleriyle Kur'ân'ın Tefsiri

Kur'an-ı Kerim'in tabiîn sözleriyle tefsir edilmesi de aynı şekilde önemlidir. Çünkü onlar bu bilgiyi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'den öğrenen ashab-ı kiram'dan öğrenmişlerdir.
Mücahid b. Cebr dedi ki: "Ben Kur'ân-ı Kerim'i İbn Abbas'a üç defa baştan sona arzettim. Herbir âyet sonunda duruyor ve ona ne hakkında indiğini ve onunla ilgili neler olduğunu soruyordum."
Said b. Cübeyr, İbn Abbas'ın azadlısı İkrime, Ata b. Ebi Rebah, Hasan el-Basri, Mesruk b. el-Ecda', Said b. el-Müseyyeb, Katade, ed-Dahhak b. Muzahim ve tabiînden daha başkalarının durumu da böyledir.
1- Buna örnek olarak Buhârî'nin tevhid bahsinde zikrettiği şu rivayeti gösterebiliriz:
Ebu'l-Âliye dedi ki: *"Sonra göğe istivâ etti"*. (el-Bakara, 2/29) Yani yükseldi.[18]
Mücahid de: "İsteva"; arşın üzerine yükseldi demektir. demiştir.[19]
Taberi de pek çok görüş zikrettikten sonra "isteva" lafzını "yükselmek" diye tefsir ederken şunları söylemektedir:
Yüce Allah'ın: *"Sonra göğe istivâ etti"* buyruğu yüce Allah onların üzerine (göklerin üzerine) yükseldi, kudretiyle onları tedbir etti ve yedi sema olarak yarattı demektir.
Taberi er-Rabi b. Enes'den: *"Sonra göğe istivâ etti"* buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletmektedir: Semaya yükseldi demektedir.[20]
2- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Meyveler ve otlaklar (ebb) bitirdik." (Abese, 80/31)
Dahhâk dedi ki: Meyve dışında yerden biten her şey "ebb"dir. O da ot demek olup, davarların yediği ot anlamındadır.

Kur'an'ın Arap Diline Göre Tefsiri

Arap diline uygun olarak Kur'ân'ın tefsir edilmesi de önemlidir. Çünkü yüce Allah: *"Muhakkak biz onu anlayıp düşünesiniz diye arapça bir Kur'an olarak indirdik."* (Yusuf, 12/2) diye buyurmaktadır.
1- Buna örnek olarak Hafız İbn Hacer'in, Fethu'l-Bâri'de İbn Battal'dan naklettiği şu açıklamaları gösterebiliriz:
Burada yani: *"Sonra semaya istivâ etti."* (el-Bakara, 2/29) âyetinde sözü edilen "istiva"nın anlamı hakkında farklı görüşler vardır.
Mutezile bunun kahretmek ve galip gelmek suretiyle istila anlamında olduğunu söylemişler ve şairin şu beyitini delil göstermişlerdir:
"Bişr Irak'a istivâ etti

---

[16] Buhârî ve Muslim
[17] Allame Ahmed Şâkir sahih olduğunu belirtmiştir.
[18] Buhârî, VIII, 175
[19] Buhârî, VIII, 175
[20] Taberi, VIII, 175.
Bu yerin kaynak olarak gösterilmesi muhtemelen yanlıştır. Çünkü görüldüğü gibi yukarıda Buhari için verilen cilt ve sahife numarası aynen tekrarlanmıştır. Buhari'nin Taberi'den böyle bir nakil yapmasına imkan yoktur. Bu ifadeler, mesela Taberi Tefsiri , Daru'l-Fikr, 1408/1988 tarihli baskısında 1, 191'de yer almaktadır. (Çeviren)

Kılıç kullanmadan ve kan dökmeden."
Daha sonra bu açıklamayı şu sözleriyle reddetmektedir: Mutezile'nin bu açıklaması tutarsızdır. Çünkü yüce Allah ezelden ebede kadar kahredici, galip ve istila etmiştir. O her türlü eksiklikten yüce ve münezzehtir. Pek çok görüşü sözkonusu ettikten sonra şunları söylemektedir:
"İstiva"nın yüceldi, yükseldi diye tefsir edilmesine gelince bu sahih olan bir açıklama şeklidir. Hak olan görüş bu olduğu gibi ehl-i sünnetin görüşü de budur. Çünkü şanı yüce Allah kendi zatını en üstün ve en yüce olmakla nitelendirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"O ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."* (Yunus, 10/18) Bu sıfat onun zati sıfatlarındandır.[21]
Derim ki: Bu hususta doğru olan şudur: İstiva etmek yüce Allah'ın zatına taalluk eden fiilî sıfatlarındandır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[22]
Daha sonra Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bâri'de şunları söylemektedir: Ebu İsmail el-Herevî, el-Faruk adlı kitabında senedi ile Davud b. Ali b. Halef'den şöyle dediğini nakletmektedir: Biz Abdullah b. el-A'râbî yani lugat bilgini Muhammed b. Ziyad'ın yanında idik. Bir adam: *"Rahman arşa istivâ etti."* (Taha, 20/5) (Ne demektir?) diye sordu. Abdullah dedi ki: "O haber verdiği şekilde arşın üzerindedir", dedi. Adam: "Ey Abdullah'ın babası bunun anlamı istilâ etti şeklindedir" dedi. Abdullah ona: "Sus" dedi. Bir şeyi istilâ etti tabiri ancak onun karşısında duran ve ona zıt olan halde kullanılır.
Başkası da şöyle demektedir: Eğer bu "istilâ etti" anlamında olsaydı bu ifadenin özellikle arş hakkında kullanılmasına gerek olmazdı. Çünkü o zaten bütün mahlukata galip gelendir.[23]
Hayret edilecek şu ki Eş'arîler "istivâ" lafzını "istilâ etmek" anlamında tefsir edilmesini Mutezile'den aldılar ve bu bazı tefsir ve tevhid kitaplarında ve çeşitli kimselerin görüşleri arasında yaygınlık kazandı. Böylelikle âyetlerin, sahih hadislerin, ashab'ın, tabiîn ile müçtehid imamların sözlerinin delalet ettiği yüce Allah hakkındaki "uluvv: yücelik ve yüksekliği" inkâr etmiş oldular. Hatta Kur'ân-ı Kerim'in nâzil olduğu arap diline dahi muhalefet ettiler.
Allah ona rahmet etsin İbnu'l-Kayyım şöyle der: Allah yahudilere "hıtta" demelerini emretti. Onlar tahrif ederek hınta dediler. Yüce Allah da bize arşın üzerine "istiva" ettiğini söyledi te'vil edenler ise bunu istila etti diye açıkladılar. Şimdi bunların ilave ettikleri lam harfinin yahudilerin ilave ettikleri nun harfine ne kadar benzediğine dikkat ediniz.[24]
2- Arap diline göre tefsire örneklerden birisi de yüce Allah'ın İbrahim *Aleyhisselam*'dan söylediğini naklettiği şu buyrukların açıklamasıdır:
"Babasına ve kavmine demişti ki: 'İbadet edip durduğunuz bu timsâller de ne oluyor?'" (el-Enbiya, 21/52)
"Timsâller" arapçada putlar demektir. Şevkânî'nin Fethu'l-Kadîr adlı tefsirinde de belirttiği gibi. O şöyle diyor: Timsâller putlar demektir. Timsalin asıl anlamı yüce Allah'ın yarattıklarından herhangi bir şeye benzer olarak yapılan bir şeydir. Mesela, bir şeyi bir başkasının benzeri olarak ortaya koyduğumuz takdirde: O şeyi, o şeye temsil ettim (benzettim) denilir. İşte temsil edilen bu varlığın ismine de "timsâl" denilir.[25]
Müşriklerin tapındıkları putlar da birtakım velileri temsil ediyordu. Buna delil:
a. Buhârî, İbn Abbas *Radıyallahu anh*'dan yüce Allah'ın: *"Ve: Tanrılarınızı sakın bırakmayın. Sakın Ved, Suva, Yeğûs, Ye'ûk ve Nesri terketmeyin, dediler."* (Nuh, 71/23) buyruğunu açıklarken şunları söylediğini nakletmektedir: Nuh kavminin ibadet ettikleri putlar araplara geçti... Bunlar Nuh kavminden salih birtakım kimselerin isimleri idi. Bu kişiler öldükten sonra şeytan onların kavimlerine: Bunların oturup kalktıkları meclislerde birtakım taşlar dikiniz ve bu taşlara onların isimlerini veriniz, diye telkin etti. Onlar da bu işi yaptılar. O vakit bunlara ibadet edilmedi. Nihayet bu kavim helâk olup da ilim ortadan kalkınca o putlara ibadet edildi.
Burada "ortadan kalkınca" ifadesinden kasıt, özel olarak o suretlere, heykellere dair bilgidir.[26]
b. Yine Buhârî İbn Abbas'tan yüce Allah'ın: *"Şimdi haber verin Lât ve Uzzâ'dan"* (en-Necm, 53/13) buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletmektedir: Lat hacılar için sevik hazırlayan bir adam idi.[27]
Derim ki işte bundan dolayı yüce Allah pek çok âyet-i kerimede bunlara "veliler" adını vermiş bulunmaktadır. Bu âyetlerden birisi de: *"Yoksa onlar ondan başka veliler mi edindiler?"* (eş-Şura, 42/9) buyruğudur.
Bu geçen açıklamadan "Kur'ân'ı Kerim'in sözkonusu ettiği müşrikler taştan birtakım putlara tapınıyorlardı ve onlar veli değillerdi" diye zanneden pekçok müslümanın hata ettikleri anlaşılmaktadır. Bunun hata olması şundandır: Putlar ve heykeller az önceden de geçtiği gibi salih birtakım insanları temsil ediyordu.
3- Arapçaya göre tefsirin bir diğer örneği yüce Allah'ın: *"Onun için bil ki: 'Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur.'"* (Muhammed, 47/19) buyruğudur. "İlâh" mabud anlamındadır. Buna göre buyruk: "Allah'tan başka mabud

---

21 Fethu'l-Bâri, XIII, 406.
22 Bk. el-Herrâs, Şerhu'l-Akideti'l-Vâsıtiyye, s. 91.
23 Fethu'l-Bari, XIII, 406
24 Bk. İbnu'l-Kayyim, el-Kasidetu'l-Nuniyye.
25 Fethu'l-Kadîr, III, 413.
26 Buhârî, VI, 73
27 Buhârî, VI, 51

yoktur" demek olur. Allah'ın dışında mabudlar pek çok olduğundan ötürü, mesela Hindistan'da Hindular ineklere tapınırlar, hristiyanlar Mesih'e ibadet ederler, bazı müslümanlar -maalesef- evliyaya ibadet eder ve Allah'tan başkasına dua ederler. Hadis-i şerifte: *"Dua ibadetin ta kendisidir."*[28] denilmiştir. Bu sebeple açıklamaya "hak" kelimesinin ilave edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Buna göre anlamı şöyle olur: Allah'tan başka hak mabud yoktur. Böylelikle bütün batıl mabudlar kapsam dışında kalmış olmaktadır. Bu şekilde tefsirin delili de yüce Allah'ın: *"Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. Ondan başka onların dua ettikleri ise bâtıldır."* (Lukman, 31/30) buyruğudur.

"İlah" lafzının anlamına dair bu tefsirden aziz ve celil olan Allah'ın, arşının üstünde oluşunu inkar eden çoğu müslümanın hatalı oldukları açıkça ortaya çıkmaktadır. Onlar bu görüşlerine yüce Allah'ın: *"O gökte de ilâh olandır, yerde de ilâhtır."* (ez-Zuhruf, 43/84) buyruğunu delil gösterirler. Eğer bunu delil gösterenler "ilâh"ın ne demek olduğunu bilselerdi bu âyeti delil göstermezlerdi. Çünkü az önce geçtiği gibi "ilah" mabud demektir. Dolayısıyla âyetin anlamı şu olur: O semada da mabud olandır, yerde de mabud olandır.

Ayrıca yüce Allah'ın arşın üstünde oluşunu ispat eden âyetler pek çoktur. Bunlardan birisi şu buyruğudur:

"Sonra arşa istivâ etti." (el-Araf, 7/54)

Bu da yüceldi ve yükseldi demektir.

Yine: "La ilâhe illallah" Allah'tan başka yaratan ve rızık veren yoktur demektir, diyen pekçok kimsenin hatalı olduğu da ortaya çıkmaktadır. Çünkü müşrikler esasen bunu kabul ediyorlardı. Fakat onlar "ilah"ın mabud olduğunu da biliyorlardı. Bundan dolayı onlar la ilâhe illallah demeyi büyüklüklerine yedirmediler. Nitekim yüce Allah onlardan şöylece sözetmektedir:

"Çünkü onlara: 'Allahtan başka ilah yoktur' denildiğinde büyüklük taslarlar ve derlerdi ki: Biz ilahlarımızı bir şair sözü dolayısı ile mi terkedeceğiz?" (es-Sâffât, 37/35-36)

4- Tefsirde yardımcı olan hususlardan birisi de arap dili kuralları arasında ifadelerde takdim ve tehir ile ilgili kuralları bilmektir. Buna örnek yüce Allah'ın: *"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz."* (el-Fatiha, 1/5) buyruğudur.

Burada meful olan (ve fiilden sonra gelmesi gereken:) "iyyâke: yalnız sana" birisinde "ibadet ederiz" anlamındaki fiilden, diğerinde "yardım dileriz" anlamındaki fiilden önce gelmiştir. Bundan maksat ise ibadeti ve yardım dilemeyi münhasıran Allah'a tahsis etmektir. Yani biz senden başka kimseye ibadet etmeyiz, senden başkasından yardım istemeyiz. İbadeti ve yardım dilemeyi yalnız sana tahsis ederiz.

"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz." buyruğu hakkında İbnu'l-Kayyim, Medâricu's-Sâlikîn adlı eserde şunları söylemektedir:

Yaratmanın ve emretmenin, kitapların ve şeriatlerin, sevabın ve ikabın sırrı şu iki kelimede ifade edilmektedir: "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz." Bunlar ubûdiyet ve tevhîdin de eksenini teşkil ederler. Öyle ki:

Yüce Allah yüzdört kitap indirmiştir. Bunların hepsinin manalarını Tevrat, İncil ve Kur'ân'da toplamıştır. Bu üç kitabın anlamını Kur'ân-ı Kerim'de bir araya getirmiştir... Kur'ân'ın anlamlarını da Fatiha'daki: *"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz."* buyruğunda toplamıştır.[29]

Ayetin İfade Ettiği Bazı Anlamlar:

1- Namaz, tavaf, hüküm koymak ve dua etmek gibi ibadetlerin sadece Allah için yapılmasıdır. Çünkü Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Dua ibadetin kendisidir."*[30] diye buyurmaktadır.

2- Allah'tan dilemek, O'ndan yardım istemek. Özellikle hastalara şifa vermek, rızık talep etmek, hidâyet ve buna benzer O'ndan başka kimsenin güç yetiremeyeceği şeyleri sadece ondan istemek. Çünkü Peygamber efendimiz: *"Dilekte bulunursan Allah'tan dile. Yardım istersen Allah'tan yardım iste"* diye buyurmuştur.[31]

KUR'ÂN'I ANLAMADA YARDIMCI HUSUSLAR

İstinbât Bilgisi

İstinbât âyetin manasından çıkartılan ince anlayıştır.

1- Örnek olarak yüce Allah'ın şu buyruğunu okuyalım:

"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde..." (en-Nasr, 110/1-2)

Buhârî'nin naklettiğine göre İbn Abbas şöyle demiştir: Ömer beni Bedir'e katılan yaşlı ashab-ı kiram ile birlikte sohbetine katıyordu. Galiba onlardan birisi içten içe bundan rahatsız olarak dedi ki: Bizim bunun gibi çocuklarımız varken ne diye onu bizimle birlikte huzuruna alıyorsun? Ömer dedi ki: Bunun sebebini siz de

---

28 Hadisi Tirmizî rivayet etmiş olup, hasen, sahih bir hadistir demiştir.
29 (Bk. İbnu'l-Kayyim, Medâricu's-Sâlikîn -kısaltılarak-)
30 Hasen, sahih bir hadistir
31 Hadisi Tirmizî rivayet etmiş olup, hasen sahihtir demiştir.

biliyorsunuz. Bir gün onu çağırdı ve onlarla birlikte huzuruna aldı. (İbn Abbas diyor ki): Benim görüşüme göre beni sadece onlara (aralarına beni almaktaki) maksadını göstermek için çağırmıştı. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde" buyruğu hakkında ne dersiniz?*" diye sordu. Birileri: Allah bize yardım edip bize fetih nasip ettiğinde kendisine hamdedip, O'ndan mağfiret dilemekle emrolunduk dedi, bazıları da hiçbir şey demeyip sustu. Bana: Sende mi böyle diyorsun İbn Abbas? Dedi. Ben: Hayır dedim. Peki ne dersin diye sorunca şöyle dedim: Bu Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in ecelini dile getiriyor. Allah ona ecelini bildirdi: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyruğuyla "işte bu senin ecelinin alametidir" demiş oldu.
"Hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile! Çünkü o tevbeleri çok kabul edendir." (en-Nasr, 110/3)
Ömer dedi ki: Benim de bu konuda bildiğim senin söylediğinden başkası değildir.[32]
2- Bir diğer örnek, İbn Kesîr'in İmam Şafiî'den yüce Allah'ın şu buyruğuyla ilgili yaptığı nakildir:
"Yük taşıyan hiçbir kimse başkasının (günah) yükünü yüklenmez ve insan için kendi çalıştığından başkası yoktur." (en-Necm, 53/38-39)
Yani kimseye başkasının günah yükü yükletilmeyeceği gibi bizzat kendisinin kendi adına kazandıklarından başka şeylerin ecrini de elde etmesi sözkonusu değildir. İşte bu âyet-i kerimeden İmam Şafiî -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şu hükmü çıkarmıştır (istinbat): Kur'ân okumanın sevabı hediye edilmekle ölülere ulaşmaz. Çünkü bu ne ölülerin ameli, ne de onların kazancıdır. Bundan dolayı Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ümmetini bu işi yapmaya teşvik etmediği gibi, herhangi bir nass ya da bir işaretle de onları böyle bir işe yönlendirmemiştir. Herhangi bir sahabiden de böyle bir şey nakledilmemiştir. Eğer bu iş bir hayır olsaydı şüphesiz onlar bizden önce bu işi yaparlardı. Diğer taraftan Allah'a yakınlaştırıcı ameller ile ilgili olarak sadece nasslarla yetinilir. Çeşitli kıyas ve görüşlerle bu hususta herhangi bir tasarrufta bulunmak mümkün değildir.
Dua ve sadakaya gelince, bunların (sevaplarının) ölüye ulaşacağı hususunda icmâ' vardır ve yasa koyucunun bu hususta nassları bulunmaktadır.
Muslim'in Sahih'inde rivayet ettiği hadise göre Ebu Hureyre şöyle demiştir:
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"İnsan öldü mü şu üç şey müstesnâ ameli kesilir: Kendisine dua eden salih bir evlat, yahut kendisinden sonra devam eden cari bir sadaka, yahut kendisi ile yararlanılan bir ilim."
İşte bu üç şey gerçekte onun kendi çalışması, çabalaması ve amelinin bir neticesidir. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:
"Kişinin en hoş yediği şey kazancıdır ve şüphesiz kişinin evladı da onun kazancı arasındadır."[33]
Sadaka-i cariye ise vakıf ve benzeri şeyler olup bunlar da kişinin amelindendir. Onun vakfettiği şeylerdir. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:
"Muhakkak biz ölüleri diriltiriz. Onların ileri gönderdiklerini de geride bıraktıklarını da yazarız." (Yâsin, 36/12)
Kişinin insanlar arasında yaydığı ve ondan sonra insanların izini takip ettikleri ilim de aynı şekilde onun sayinin bir kısmıdır. Sahih'te sabit olduğuna göre: "Her kim bir hidâyet yoluna davet edecek olursa ona tabi olanların ecirleri gibi kendisinin de ecri olur. Üstelik onlardan hiçbirisinin ecrinden de bir şey eksilmez."[34]

Nüzûl Sebepleri Bilgisi

Şüphesiz nüzûl sebepleri bilgisi Kur'ân-ı Kerim'i anlamaya yardımcı olan bilgiler arasında yer alır.
1- Yüce Allah'ın şu buyruğunu örnek olarak gösterelim:
"De ki: 'Onu bırakıp boş yere ilah diye zannettiklerinizi çağırın! Onlar üzerinizdeki sıkıntıyı gideremeyecekleri gibi değiştiremezler de.' Onların o tapındıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar. Onun rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değer." (el-İsrâ, 17/56-57)
İbn Mesud'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İnsanlar bir grup, cinlerden bir gruba ibadet ediyorlardı. Cinler İslâma girdi, diğerleri ise onlara (cinlere) ibadete devam ettiler. Bunun üzerine: "Onların o tapındıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar." buyruğu nâzil oldu. *(Buhârî ve Muslim)*
Hafız İbn Hacer dedi ki: Cinlere ibadet eden insanlar, cinlere ibadeti sürdürdüler. Cinler ise müslüman olduklarından ötürü bu işe razı olmuyorlardı. İşte Rablerine daha yakın olmak için yol (vesile) arayanlar onlardı. Taberî bir başka yoldan İbn Mesud'dan naklettiği rivayette şunları da eklemektedir: "O cinlere ibadet eden insanlar ise onların müslüman olduklarının farkına varmamışlardı." Bu âyetin tefsirinde güvenilen açıklama budur.[35]
"O tapındıkları" kendilerini Rablerine yakınlaştıracak şeyleri isteyerek Allah'a yalvarıp yakardıkları;
"Rablerine... yol (vesile) ararlar." Yani ona itaatle, onu razı edecek işleri yapmakla yakınlaşırlar.
"Hangisi daha yakın olacak diye" salih amellerle Allah'a hangileri daha yakın olacak diye.

---
[32] Buhârî, VI, 94.
[33] Hadisi Tirmizî ve Ebû Dâvûd rivayet etmiş olup, Câmiu'l-Usûlü tahkik eden sahih olduğunu belirtmiştir.
[34] Bk. İbn Kesîr, Tefsir, IV, 258.
[35] Fethu'l-Bâri, VIII, 397.

"Onun rahmetini umar, azabından korkarlar." Çünkü ibadet korkmak (havf) ile ummak (reca) ile birlikte ancak tamam olur.
"Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değer" kulların ondan sakınmaları ve korkmaları gerekir.
Bu âyet-i kerime Allah'tan başka peygamberlere ve velilere dua eden ve onların şahıslarını vesile yapanların bu tutumlarını reddetmektedir. Şayet o peygamberlere olan imanlarını ve onlara duydukları sevgilerini vesile edinmiş olsalardı caiz olurdu.
2- Bir başka örnek: Abdullah b. Mesud *Radıyallahu anh* dedi ki: *"İman edenlere ve imanlarına zulüm karıştırmayanlara gelince..."* (el-En'am, 6/82) âyeti nâzil olunca Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ashabı: Hangimiz zulmetmez ki dedi. Bunun üzerine: *"Allah'a şirk koşma. Muhakkak şirk büyük bir zulümdür."* (Lokman, 31/13) buyruğu nâzil oldu.[36]
Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bâri'de: "Karıştırmayanlar" (anlamındaki lafzı mealdeki gibi) açıklamıştır.
3- Bir başka örnek, Buhârî, Urve'den şöyle dediğini zikretmektedir:
ez-Zübeyr ensardan bir kişi hakkında el-Harre'deki bir su hakkında davalaştı. Bunun üzerine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*:
"Ey Zübeyr sen ekinini sula, sonra suyu komşuna bırak." Ensardan olan zat:
"Ey Allah'ın Rasûlü, senin halan oğludur diye mi (böyle diyorsun)?" dedi. Rasûlullah'ın rengi değişti. Sonra şöyle buyurdu:
"Ey Zübeyr ekinini sula, sonra da suyu duvarlara geri dönünceye kadar alıkoy. Sonra suyu komşuna sal!"
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ensardan olan zat kendisini kızdırınca verdiği açık hükmüyle Zubeyr'e hakkının tamamını verdi. Halbuki daha önce ikisi için de genişlik olan bir yol göstermişti.
Zübeyr dedi ki: Kanaatime göre şu: *"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (en-Nisa, 4/65) ayeti bu olaydan başkası hakkında inmemiştir.[37]
4- Bir başka örnek: Huzeyfe'den: *"Allah yolunda infak edin. Ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* (el-Bakara, 2/195) buyruğu infak hakkında yani infakı terketmek hakkında inmiştir dedi.[38]
Ebû Dâvûd rivayetinde de şöyle denilmektedir: Medine'den, Konstantiniye üzerine gitmek maksadıyla gazaya çıktık. Kumandan Abdurrahman b. Halid b. Velid idi. Bizanslılar sırtlarını şehrin duvarlarına vermişlerdi. Bir adam düşmanın üzerine hamle yaptı. İnsanlar: "Yazık! yazık! La ilâhe illallah!. Bu kendi elleriyle tehlikeye atılıyor" dediler.
Bunun üzerine Ebu Eyyub el-Ensari şunları söyledi: Bu âyet biz ensar hakkında nâzil olmuştur. Allah peygamberine zafer nasip edip, İslâmın üstün gelmesini sağlayınca bizler şöyle dedik: Gelin mallarınızın başında duralım ve onlara bir çeki düzen verelim. Bunun üzerine yüce Allah: *"Allah yolunda infak edin, ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* (el-Bakara, 2/195) buyruğunu indirdi. Buna göre kendi elimizle kendimizi tehlikeye atmamız bizim mallarımızın başında durup, onlara çeki düzen verirken cihadı terketmemiz demekti.
Ebu İmran dedi ki: Ebu Eyyub Allah yolunda cihada devam edip durdu. Nihayet Konstantiniyye'de defnedildi.[39]

Nâsih ve Mensûh Bilgisi

Kur'ân'ı Kerim'i anlamakta yardımcı olan hususlardan birisi de nâsih ve mensûh bilgisidir. Bunun delili yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"Biz bir ayeti nesheder veya unutturursak ya ondan daha hayırlısını, ya da onun benzerini getiririz." (el-Bakara, 2/106)
Nesh: Şer'i bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delil ile kaldırılmasıdır.
Kaldırılan hükme "mensuh" denilir. O hükmü kaldıran delile "nasih" denilir, hükmün kaldırılmasına da "nesh" adı verilir.
Nasih[40] adı bu âyette olduğu gibi Allah hakkında kullanılır. âyet hakkında da kullanılarak: Bu âyet şu âyeti nâsihtir (neshedicidir). denilerek, bir başka hükmü nesheden hüküm hakkında da kullanılır.
1- Buna örnek: Seleme b. el-Ekva' *Radıyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:
"Yüce Allah'ın: *"Ona güç yetiremeyenler de bir fakir doyumu fidye versinler."* (el-Bakara, 2/184) buyruğu nâzil olunca oruç açmak isteyen fidye verdi. Nihayet ondan sonraki âyet nâzil olup, onu neshetti."
Bir başka rivayette: *"Sizden her kim bu aya erişirse orucunu tutsun."* (el-Bakara, 2/185) âyeti nâzil oluncaya kadar denilmektedir.[41]
Abdullah b. Amr *Radıyallahu anhuma*'da *"ona güç yetiremeyenler de bir fakir doyumu fidye versinler"* (el-Bakara, 2/184) âyetini okuyarak bu nesholmuştur demiştir.[42]

---
[36] Buhârî.
[37] Buhârî, V, 180
[38] Buhârî
[39] Hadisi Ebû Dâvûd sahih bir senedle rivayet etmiştir. Bk. Câmiu'l-Usûl, II, 32.
[40] Yüce Allah hakkında "nasih" adını kullanmak tartışılır. Çünkü Yüce Allah'ın isimleri tevkifidir. (nass ile bilinir)
[41] Buhârî ve Muslim

İbn Abbas ise âyetin mensûh olmayıp, muhkem olduğu kanaatindedir.
Buhârî'nin Ata'dan rivayetine göre o İbn Abbas *Radıyallahu anh*'ı yüce Allah'ın: *"Ona güç yetiremeyenler de bir fakir doyumu fidye versinler"* âyetini okuduktan sonra: "Bu nesholmuş değildir. Bu oruç tutamayan, oldukça yaşlanmış kadın ve erkek hakkındadır. Bunlar her gün bir yoksul yedirirler." diye açıklanmıştır. Buna göre *"yutikunehu: güç yetirenler"* lafzının anlamı güçleri bu işe yetenler demek değildir. Bunun anlamı büyük bir zorluk ve külfetle oruç tutabilenler demektir.
2- Bir başka örnek yüce Allah'ın: *"İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çeker."* (el-Bakara, 2/284) buyruğudur. Bu buyruk yüce Allah'ın: *"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez."* (el-Bakara, 2/286) buyruğu ile nesholmuştur.
3- Yüce Allah'ın: *"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Şayet şehâdet ederlerse, ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah onlara bir çıkar yol gösterinceye kadar onları evlerde alıkoyun. Sizlerden fuhuş yapanların her ikisine de eziyet edin. Eğer tevbe edip hallerini düzeltirlerse artık onları bırakın."* (en-Nisâ, 4/15-16) âyeti Nur *sûre*sinde yer alan ve evlenmemiş bekârlar için celde (sopa) cezasını öngören âyet ile nesholmuşlardır:
"Zina eden dişi ile zina eden erkeğin herbirine yüzer değnek vurun." (en-Nur, 24/2)
Yani (en-Nisâ sûresindeki ayetler) evlenmemiş bekârlar için öngörülen sopa cezası evlenmişler için sünnette öngörülen recm cezası de nesh olmuşlardır:
"...Bekâr bekâr ile zina ederse yüz celde ve bir sene sürgün, evli evli ile zina ederse yüz celde ve recm (ile cezalandırılırlar)."[43]
4- Yüce Allah'ın: *"Sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa ikiyüz (kâfir)e galip gelirler."* (el-Enfal, 8/65) buyruğu yüce Allah'ın: *"Şimdi Allah zaafınız olduğunu bildiğinden sizden (o ağır yükü) hafifletti. O halde eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa iki yüz kişiyi yenerler."* (el-Enfal, 8/66) âyeti ile nesholmuştur.
5- Yüce Allah buyuruyor ki:
"Biz yüzünü göğe doğru evirip çevirmeni elbette görüyoruz. Onun için andolsun, seni hoşnut olacağın kıbleye döndüreceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Harama (Kabeye) doğru çevir." (el-Bakara, 2/144)
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Medine'ye gelince onaltı ya da onyedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı. Bununla birlikte Rasûlullah Kabe'ye doğru yüzünü çevirmeyi arzu ediyordu. Bunun üzerine: *"Biz yüzünü göğe doğru evirip çevirmeni elbette görüyoruz..."* âyeti nâzil oldu, o da yüzünü Kabe'ye çevirdi.

Neshin Hikmeti

1- Kulların maslahatlarına riâyet etmek.
2- Davetin ve insanların durumunun gelişmesine paralel olarak teşrîin mükemmellik mertebesine doğru tekamül göstermesi.
3- Emre uymak ya da uymamak suretiyle mükellefin sınanması ve denenmesi.
4- Ümmet için hayrı murad etmek ve ona kolaylık sağlamak. Çünkü nesh eğer daha ağır bir hükme doğru olmuşsa bunda sevabın artması sözkonusudur. Eğer daha hafif hüküm gelmişse bunda da kolaylık sözkonusudur.[44]

Kur'ân'ın Mekkî ve Medenî Bölümleri

Şüphesiz Kur'ân'ı anlamaya ve onu (doğru) tefsir etmeye yardımcı olan hususlardan birisi de Kur'ân'ın Mekkî ve Medenî bölümlerini bilmektir. Bundan dolayı ashab-ı kiram ve onlardan sonra gelenler buna önem vermişlerdir. Hatta İbn Mesud *Radıyallahu anh* şöyle demiştir:
"Kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'a yemin ederim ki Allah'ın kitabında nâzil olmuş herbir sûrenin ben mutlaka nerede indiğini biliyorum. Allah'ın kitabında nâzil olmuş herbir âyetin muhakkak ne hakkında indiğini biliyorum. Eğer Allah'ın kitabını herhangi bir kimsenin benden daha iyi bildiğini bilsem ve deve sırtında ona ulaşacağımı kestirsem mutlaka devenin sırtına biner, onun yanına giderim."[45]
Ashab-ı Kiram *Radıyallahu anhum* Kur'ân'dan öğrendikleri gereğince amel ediyorlardı. Bundan dolayı İbn Mesud şöyle demiştir: "Bizden herhangi bir kimse on âyet-i kerime öğrendi mi onların manalarını ve gereklerince amel etmeyi öğrenmedikçe başkalarını öğrenmeye geçmezdi."[46]
Bu uygulama ise şöyle buyuran Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in buyruğunun gereğini yerine getirmektir:
"Kur'an'i okuyun ve ona uygun amel edin. Fakat onun vasıtası ile yemeyin..."[47]

---

[42] Buhârî.
[43] Hadisi Muslim rivayet etmiştir.
[44] Bk. Menna' el-Kattân, Mebahis fî Ulumi'l-Kur'an
[45] Buhârî
[46] Ahmed Şakir, senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.
[47] Sahih bir hadis olup İmam Ahmed rivayet etmiştir.

Bu Kur’ân-ı Kerim ile amel etmeleri sebebiyle yüce Allah; Rasûlüne ve ondan sonra ashabına yardım etmiş, zaferler nasip etmiştir. Bugün müslümanlar Kur’ân-ı Kerim gereğince ameli terkedince Allah'ın yardımı onlara gelmez oldu. Bu halleri Rablerinin kitabını öğrenmeye ve gereğince amel etmeye dönecekleri zamana kadar devam edecektir. Dönerlerse Allah'ın yardımı da onlara döner.

Mekkî ve Medenî Buyrukları Bilmek

İlim adamları Mekkî ve Medenî buyrukları bilmek hususunda iki temel yönteme dayanmışlardır:
1- Semaî ve naklî yöntem: Bu vahye çağdaş olan, vahyin inişine tanık olan ashab-ı kiramdan yahutta ashab-ı kiramdan bilgi öğrenen ve onlardan Kur’ân-ı Kerim'in nüzul keyfiyetini, yerlerini, olaylarını öğrenen tabiînden gelen sahih rivayetlere dayanır. Mekkî ve Medenî âyetler hakkında varid olmuş rivayetlerin büyük çoğunluğu bu kabildendir. Çünkü bu hususta Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'den herhangi bir rivayet gelmemiştir. Çünkü o bunu açıklamakla emrolunmamıştı.
Bunun örneği okuyucunun sûrenin başında gördüğü: "Mekki bir sûredir" yahutta "Medenî bir sûredir" şeklindeki tesbitlerdir.
2- Kıyasî ve içtihadî yöntem: Bu yöntem Mekkî ve Medenî buyrukların özelliklerine dayanır. Eğer Mekkî sûrede Medine'de inen buyrukların karakterini taşıyan yahutta Medine'de inen buyrukların olaylarından bir şeyler ihtiva eden bir âyet bulunursa bu âyet Medenîdir derler. Eğer Medenî bir sûrede Mekke'de inen buyrukların özelliklerini taşıyan ya da o dönemdeki olaylardan herhangi bir husus ihtiva eden bir âyet varid olursa bu Mekkîdir derler. Eğer sûrede Mekkî Kur’ân'ın özellikleri bulunursa sûre Mekkîdir derler. Eğer sûrede Medenî Kur’ân'ın özellikleri bulunursa sûre Medenîdir derler. Mesela şöyle demişlerdir: Peygamberlerin ve geçmiş ümmetlerin kıssalarının yer aldığı her bir sûre Mekkîdir. Bir farizanın yahut bir haccın sözkonusu edildiği herbir sûre de Medenîdir.[48]

Kur'ân'ın Mekkî ve Medenî Bölümlerinin Tanımı

1- Kur’ân'ın Mekkî bölümleri: Mekke'nin dışında bir yerde inmiş olsa dahi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e hicretten önce nâzil olmuş vahiylerdir.
2- Kur’ân'ın Medenî bölümleri: Cebrâil *Aleyhisselam*'ın Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'e hicretten sonra indirdiği buyruklardır. Veda haccında nâzil olan buyruklarda olduğu gibi isterse Mekke'de inmiş olsun.
Buna örnek yüce Allah'ın: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâmı beğenip seçtim."* (el-Mâide, 5/3) buyruğudur.
Yahudilerden bir adam Ömer b. el-Hattab'a gelerek “ey mü'minlerin emiri dedi. Kitabınızda okuduğunuz bir âyet vardır. Eğer bu biz yahudiler üzerine inmiş olsaydı o günü bayram edinirdik.” Ömer: “Bu hangi âyettir” diye sordu. Yahudi: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslamı beğenip seçtim."* (Maide: 5/3) âyetidir” dedi.
Ömer dedi ki: “Ben bu âyetin indiği günü bu âyetin indiği yeri çok iyi biliyorum. Bu âyet Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e Arafat'ta ve cuma gününde inmiştir.”[49]
Derim ki: Bu âyet-i kerime'de İslamda bid'at-i hasene olduğunu söyleyenlerin görüşleri reddedilmektedir. İmam Malik ise şöyle demiştir: Her kim İslâmda hasene (güzel) olduğu görüşü ile bir bid'at ortaya atarsa hiç şüphesiz Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*’in risalete hainlik ettiğini iddia etmiş olur. Çünkü yüce Allah: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim"* diye buyurmaktadır.
O halde, o gün için dinden olmayan herhangi bir şey, bugün dinden olamaz.

Kur'an'ın Mekke'de İnen Bölümlerinin Özellikleri

Kur'an'ın Mekke'de inen bölümleri konu açısından aşağıdaki hususlara gereği gibi önem vermektir:
1- Müşriklerin inkar ettikleri mutlak ilâhın tevhidine davet: Nitekim yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Çünkü onlara: 'Allah'tan başka ilah yoktur' denildiğinde büyüklük taslarlar ve derlerdi ki: 'Biz ilahlarımızı deli bir şair dolayısıyla mı terkedeceğiz?'" (es-Saffat, 37/35-36)
Çünkü araplar: "Allah'tan başka ilâh yoktur" sözünün anlamını ve bu sözü söyleyenin Allah'tan başkasına ibadeti terketmesi gerektiğini anlıyorlardı. Günümüzde bazı müslümanlar ise bunun anlamını anlamıyorlar. O ise "Allah'tan başka hakkıyla mabud yoktur" demektir. Bundan ötürü onlar dilleriyle bu sözü söylerken, fiilleriyle ona aykırı hareket etmektedirler. Bu da Allah'tan başkasına dua ettikleri yahut Allah'ın şeriati dışında kalan hükümlerin hükmüne başvurdukları yahut Allah'tan başkası için adakta bulundukları ve buna benzer şirk amellerini yaptıkları zaman ortaya çıkar.

---
[48] Bk. Menna’ el-Kattân, Ulûmu'l-Kur'ân
[49] Buhârî

2- Allah'tan başkasına dua etmek gibi şirkten sakındırmak: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah'tan başka sana faydası da olmayan, zarar da veremeyen şeylere dua (ve ibadet) etme! Eğer böyle yaparsan o takdirde şüphesiz ki sen zalimlerden olursun." (Yunus, 10/106)
Burada zalimlerden kasıt müşriklerdir.
3- İbadet edenleri Allah'a yaklaştırırlar iddiasıyla, velilere ibadeti, Allah nezdinde onların şefaatlerini istemeyi çürütmek: Çünkü yüce Allah onlara şöyle buyurmuştur:
"Ondan başka veliler edinenler: Biz onlara ibadet etmiyoruz, ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye (onları velî ediniyoruz derler.) Muhakkak Allah ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah yalan söyleyen, kâfir olan hiçbir kimseye hidâyet vermez." (ez-Zümer, 39/3)
"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne bir zarar, ne de bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir' derler. Haşa! O, ortak tutmakta oldukları herşeyden münezzeh ve yücedir." (Yunus, 10/18)
Böylelikle yüce Allah dua gibi herhangi bir ibadeti Allah'tan başkasına yapan kimseler hakkında küfür ve şirk hükmünü vermektedir. İsterse bunları yaparken Allah'a yakınlaşmak ve Allah nezdinde olandan şefaat istemek maksadında yapmış olsun. Böyle bir anlayış günümüzde maalesef pek çok müslümana sirayet etmiştir. Bir müslümana: Sen bu velilere niçin dua ediyorsun, diye soracak olursan, o size: Ben onlar vasıtasıyla Allah'a yakınlaşmak ve Allah nezdinde onların şefaatlerini istemek istiyorum, der.
4- Âhiret gününe, hesap için insanların kabirlerinden diriltileceklerine iman etmeye davet etmek: Çünkü Mekke'deki müşrikler bunu inkâr ediyorlardı. Yüce Allah ise onların bu kanaatlerini şu buyruklarıyla reddetmektedir:
"O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: 'Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz. Sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır." (et-Teğâbun, 64/7)
5- Fasahatlerinin ileri derecede olmasına rağmen araplara bu Kur'ân-ı Kerim'e benzer bir sûre getirmeleri için meydan okumak: Yüce Allah onlara: *"Yoksa onlar: 'Onu kendiliğinden uydurdu' mu diyorlar? De ki: 'Öyleyse eğer doğru söyleyenler iseniz siz de onun benzeri bir sûre getirin...'"* (Yunus, 10/38) buyruğu ile onlara meydan okumuştur.
6- Nuh kavmi, Hud kavmi, Salih kavmi, Şuayb ve Musa ile daha başka geçmiş ve peygamberlerini yalanlayan kavimlerin kıssalarını zikretmek. Yüce Allah Mekke müşriklerini tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:
"Görmedin mi Rabbinin nasıl (azap) ettiğini Ad kavmine? Yüksek direkli İrem'e? Ki onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştır? Ve vadilerde kayaları oyan Semûd'a; ve kazıklar sahibi Firavun'a? Onlar ki memleketlerde azgınlık etmişlerdi. Onlar orada fesâdı arttırmışlardı. Bundan dolayı Rabbin de onların üzerine bir azap kamçısı yağdırdı. Çünkü Rabbin gözetlemededir." (el-Fecr, 89/6-14)
7- Sabra teşvik etmek: Yüce Allah'ın: *"Onların söylediklerine katlan ve onlardan güzel bir şekilde ayrıl!"* (el-Müzzemmil, 73/10) buyruğu gibi.
8- Müşriklere karşı Kur'ân ile cihad etmek ve en güzel yolla onlarla mücadele etmek: Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:
"...Ve onlara karşı Kur'an'la, büyük bir cihâd yap!" (el-Furkan, 25/52)
"Onlarla en güzel yolla mücadeleni yap!" (en-Nahl, 16/125)
9- Ulûhiyetin tevhidini gerektiren, rubûbiyetin tevhidine dair kevnî ve aklî delilleri ortaya koymak: Yüce Allah'ın şu buyrukları buna örnektir:
"Artık onlar bakmazlar mı devenin nasıl yaratıldığına? Göğün nasıl yükseltildiğine? Dağların nasıl dikildiklerine ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine?" (el-Ğâşiye, 88/17-20)
10- Mekke'de inen Kur'ân bölümleri üslub itibariyle tehdit ve azap vurgusu ile kulakların dikkatle dinlemesini sağlayan ağır lafızların varlığı ile ayrı bir özelliğe sahiptir: Örnek olarak yüce Allah'ın şu buyruklarına bakalım:
"el-Karia: Şiddetlice çalan" (101/1)
"O kulakları sağır edici (sâhha) geldiği zaman." (Abese, 80/33)
"Sana örtüp bürüyen (Ğâşiye: kıyamet)in haberi geldi ya" (el-Ğâşiye, 88/1)
"O vâkıa (kıyamet) gerçekleştiği zaman..." (el-Vâkıa, 56/1)
"Sakınsın (bu kimse yaptığından)! Eğer vazgeçmezse -andolsun ki- şiddetlice yakalayıp çekeriz alnından." (el-Alak, 96/15)
Buradaki *"kella: sakınsın"* edatı azarlamak ve yapılmakta olan bir işten vazgeçmek içindir.

Medine'de İnen Kur'an Bölümlerinin Özellikleri

Medine'de inen Kur'ân bölümleri konu itibariyle çoğunlukla aşağıdaki hususlar üzerinde durmaktadır:
1- Allah yolunda cihada ve şehid olmaya davet: Çünkü müslümanlar Medine'ye hicret etmiş, orada İslâm devletini kurmuşlardı. Dolayısıyla onların dinlerini ve devletlerini savunmaya ihtiyaçları vardı. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'in Medine'de inen bölümlerinin onları savaşmaya teşvik ettiğini görüyoruz. Mesela, şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz Allah mü'minlerden canlarını ve mallarını -onlara cenneti vermek karşılığında- satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşır, öldürür ve öldürülürler..." (et-Tevbe, 9/111)
2- İslâm ahkâmının açıklanması: Yüce Allah'ın terketmeyenlere karşı savaş ilan ettiği faizin hükmü ile ilgili buyruk; buna örnektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler! Eğer mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden arta kalanı da bırakın. Şayet yapmaz (bırakmaz)sanız Allah'ın ve Rasûlünün size savaş açtıklarını bilin. Eğer tevbe ederseniz, sermayeleriniz yine sizindir. (Böylece) ne zulmetmiş, ne de zulme uğramış olursunuz." (el-Bakara, 2/278-279)
3- Hadlere dair hüküm koymak: Toplumda güvenliği ve istikrarı sağlayan zina, hırsızlık ve benzeri suçların had cezaları gibi. Meselâ yüce Allah zina edenin haddi hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Zina eden dişi ile zina eden erkeğin herbirine yüzer değnek vurun." (en-Nur, 24/2)
Hırsızlık haddi hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Hırsızlık eden erkekle, hırsızlık eden kadının o kazandıklarına bir karşılık ve Allah tarafından ibret verici bir ceza olmak üzere ellerini kesin. Allah mutlak galiptir, mutlak egemen ve hükmünde hikmet sahibidir." (el-Mâide, 5/38)
4- Münafıkları rezil etmek, iç yüzlerini açığa çıkarmak, niteliklerini sözkonusu etmek: Meselâ, yüce Allah onların münafıklıklarını açığa çıkarmak hususunda şunları söylemektedir:
"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: 'Şehâdet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün' Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün ve Allah şahidlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar." (el-Münafikûn, 63/1)
5- Yahudileri ve diğer kitap ehlini susturmak ve onlara karşı delil ortaya koymak amacıyla onlarla tartışmak: Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:
"Aralarından zulmedenler müstesnâ olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin..." (el-Ankebût, 29/46)
6- Mü'minlerin düşmanlarıyla yaptıkları savaşlarda zaferin tahakkuku: Yüce Allah'ın şu buyruğunda görüldüğü gibi:
"Andolsun ki siz zayıfken Allah size Bedir'de yardım etmişti..." (Al-i İmran, 3/123)[50]

Mekkî ve Medenî Buyrukları Bilmenin Faydaları

1- Kur'ân tefsirinde bu bilgiden yararlanmak: Şüphesiz ki buyrukların indikleri yeri bilmek, âyet-i kerimeyi sağlıklı bir şekilde anlayıp yorumlamaya yardım eder. Her ne kadar muteber olan sebebin özelliği değil, lafzın umumi oluşu ise de bu böyledir. Müfessir iki âyetin anlamı arasında bir çatışma gördüğü takdirde bunun ışığında hangisinin neshedici, hangisinin mensûh olduğunu ayırdedebilir. Çünkü sonra gelen buyruk, önceki buyruğu neshedicidir.
2- Kur'ân'ın üsluplarının zevkine varmak ve yüce Allah'a davet üslubunu oluştururken bunlardan yararlanmak: Çünkü herbir konumun kendisine göre bir söz söyleme tarzı vardır. Durumun gerektirdiğini gözönünde bulundurmak ise belağatin en özel alanlarındandır. Kur'ân-ı Kerim'de Mekke ve Medine'de inen buyrukların özelliği onları inceleyen kimseye yüce Allah'a davet yolunda muhatabın ruhi durumuna uyan hitap yolları için bir yöntem verir. Çünkü davetin herbir aşamasının kendisine göre konuları ve üslûbları vardır. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'in mü'minlere yahut müşriklere, münafıklara ve kitap ehline hitabı esnasında kullandığı çeşitli üsluplarda açıkça ortaya çıkmaktadır.
3- Kur'ân'î âyetler ışığında Peygamber efendimizin sîretine vakıf olmak: Çünkü Kur'ân-ı Kerim Peygamber efendimizin sîretinin aslî kaynağıdır.[51]
4- Mekkî sûrelerin sayısı: 82 sûredir.
Medeni sûreler ise yirmi tanedir. Mekkî mi, Medenî mi olduğu hususunda ihtilaf bulunan sûreler 12 tanedir. 114 sûre vardır. Kur'ân âyetlerinin sayısı ise 6236 âyettir.

Mekki sûrelerde, Medenî Ayetler ve Medenî sûrelerde Mekkî Ayetler

Medeni sûrelerde bulunan Mekkî âyetler: Bir sûrenin Mekkî yahut Medenî olduğunu söylemekten kasıt onun tamamının böyle olduğunu söylemek değildir. Kimi zaman Mekkî bir sûrede bazı Medenî âyetler bulunabildiği gibi Medenî bir sûrede bazı Mekkî âyetler de bulunabilir. O halde bu o sûrenin âyetlerinin çoğunluğuna göre sözkonusu olan bir niteliktir. Bundan dolayı sûrenin ismi ile birlikte filan sûre Mekkîdir, şu âyetler ise Medenîdir. Filan sûre Medenîdir, ancak şu âyet(ler) Mekke'de inmiştir denilir. Nitekim mushaflarda bunu böyle görmekteyiz.
Medeni bir sûrede Mekkî âyetlerin bulunduğuna örnek: Enfal sûresi Medenî bir sûredir. Fakat çoğu ilim adamı yüce Allah'ın şu buyruğunu istisna etmiştir:

[50] Bk. Mennâ el-Kattân, Mebahisu fî Ulûmi'l-Kur'ân
[51] Bk. Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân

"Hani o kafirler seni tutup bağlamak yahut öldürmek yahut seni (Mekke'den) çıkarmak için) sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da bunun karşılığında kendilerine tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranlara karşılık verenlerin en hayırlısıdır." (el-Enfâl, 8/30)
Mukatil dedi ki: Bu âyet-i kerime Mekke'de inmiştir. Zahiri de böyle göstermektedir. Çünkü bu âyet-i kerime hicretten önce Mekkeli müşriklerin Daru'n-Nedve'de Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* hakkında konuşup komplo hazırlamalarını sözkonusu etmektedir.[52]

Kur'an-ı Kerim'in Mekke'de ve Medine'de İnmiş Buyrukları ile Ne Zaman Amel Edilir?

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye, eziyetlere karşı sabra davet eden, kâfirlere karşı cepheleşmemeyi isteyen Kur'ân-ı Kerim'in Mekke'de inen âyetlerinin, müslümanların zayıflık halinde uygulanacağı görüşündedir. Cihada ve güce çağıran Kur'ân-ı Kerim'in Medine'de inen âyetlerininse müslümanların güçlü hallerinde uygulanacağını kabul eder. O bu görüşünü şu sözleriyle açıklamaktadır:
"Artık bu âyetler Allah'ın ve Rasûlünün dinine eliyle de, diliyle de yardım etme imkânı bulamayan mustazaf herbir mü'min hakkındadır. Bu durumda olan bir kimse gücünün yettiği şekilde kalbi ile ve benzeri yollarla Allah'ın dinine destek verir. Muahidler (zımmiler) hakkındaki küçüklük âyeti[53] Allah'ın ve Rasûlünün dinine eliyle yahut diliyle yardım edebilmeye güç yetirebilen bütün mü'minler hakkında (uygulanması) istenir. Müslümanlar bu ve benzeri âyetlerle Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in hayatının son dönemlerinde ve Raşid Halifeleri döneminde amel ediyorlardı. Kıyametin kopacağı güne kadar bu böyle olacaktır. Her zaman Allah'ın ve Rasûlünün dinine tam anlamıyla yardım eden hak üzere bulunan bir kesim bu ümmetten bulunagelecektir. Mü'minlerden kendisinin mustazaf bulunduğu bir yerde yahutta mustazaf olacağı bir zamanda olan bir kimse ise, kitap ehlinden ve müşriklerden Allah'a ve Rasûlüne eziyet verenleri affedip bağışlamak ve sabretmek (ile ilgili) âyetlerle amel etsin. Güç ve kudret sahibi kimseler ise dine saldıran, küfrün önderleri ile savaşma âyeti ile kitap ehliyle cizyeyi kendileri küçülmüşler olarak kendi elleriyle verinceye kadar savaşmayı emreden âyet ile amel etsin.[54]
Derim ki: Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye'nin bu sözünü yüce Allah'ın şu buyruğu desteklemektedir:
"Mü'minlere de ki: Allah'ın günlerini beklemeyenlere aldırmasınlar. Çünkü Allah herbir topluluğa kazanageldiklerinin karşılığını verecektir." (el-Casiye, 45/14)
Yüce Allah Rasûlüne mü'minlere Mekke'de hicretten önce müslümanların zayıf oldukları günlerde şöyle demesini emretmektedir: Kâfirlerden sizlere eziyet verenleri affedin, bağışlayın. Size yapılan eziyetin karşılığını misliyle vermeyin. İşte bu müslümanların zaaf halinde kafirlere karşı müsamahalı davranmanın meşruiyetine delildir.
Keşke İslâmî cemaatler Allah'ın yardımı gelinceye kadar sabredip, affetmeye çağıran Kur'ân-ı Kerim'in Mekke döneminde inen buyruklarını uygulasalardı.

Biz Müslümanların Görevi

1- Şer'i hükümleri kendi nefsimize uygulamalıyız. Çünkü bazı kimselerin bu hükümleri kendi nefislerine uygulamadıkları halde cihâda ve İslâmın egemen olmasına çağırdıklarını görüyoruz.
2- Müslümanların yöneticilerini ve onların yardımcılarını İslâmın hükümlerini uygulamak üzere hikmetle, güzel öğütle ve yumuşak sözle davet etmeliyiz. -Musa ve Harun'un (ikisine de selâm olsun) Firavun'a yaptıkları gibi-
3- Zayıflık halinde cihadımız Peygamber efendimizin şu buyruğu ile amel ederek malla ve dille olmalıdır:
"Müşriklerle mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihâd ediniz."[55]
4- İslâm ümmetini ferd ve toplum olarak İslâmın hükümlerini kendilerine uygulamaya davet etmeliyiz ki İslâm hükmünü severek ve kendi topraklarında onu uygulamayı arzu ederek yetişsinler.
Çağdaş İslâm davetçilerinden birisi de şöyle demiştir: "İslam devletini kalplerinizde kurunuz ki sizin için yeryüzünde de kurulsun."
5- Önce akide mi yoksa hakimiyet mi? Büyük davetçi Muhammed Kutub bu soruya Daru'l-Hadis el-Mekkiyye'de verdiği bir konferansta cevap vermiştir. İşte soru ve cevap:
Soru: Bazıları diyor ki: İslâm hakimiyet yolu ile geri gelecektir. Bazıları da: İslâm akidenin tashih edilmesi ve toplumsal terbiyle yoluyla geri dönecektir diyor. Hangileri doğrudur?
Cevap: Eğer akideyi tashih edecek ve akideye doğru bir şekilde iman edecek, dinleri uğrunda belâlara maruz kalıp sabredecek, Allah yolunda cihad edecek, davetçiler bulunmayacak olursa, bu dinin hakimiyeti nereden gelecek de. Allah'ın dini yeryüzünde hükmedecek? Gerçekten bu çok açık bir meseledir. Hüküm gökten inmez. Hüküm gökten indirilmez. Evet, herşey semâdan gelir, fakat yüce Allah'ın insanlara yerine getirmelerini farz kıldığı bir gayret neticesinde:

[52] Bk. Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'an
[53] bk. et-Tevbe, 9/29.
[54] es-Sârimu'n-Meslûl, s. 221.
[55] Sahihtir, Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

"Eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı. Fakat kiminizi kiminizle sınamak için (cihadı emretti)." (Muhammed, 47/4)
Akideyi tashih etmekten ve sahih akideye göre eğitilmiş bir nesil ortaya çıkarmaktan işe başlamamız kaçınılmazdır. Bu nesil belâlara maruz kalacak fakat birinci nesil nasıl sabrettiyse, o da öylece belâlara sabredecek.

Kur'ân'ın Kısım Kısım İnmesi ve Bunun Hikmeti

Kur'an-ı Kerim çeşitli olay ve münasebetlere uygun olarak Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e kısım kısım indirilmiştir. Bunun pek büyük hikmetleri vardır:
1- Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kalbine sebat vermek: Kâfirlerin Kur'ân-ı Kerim'in kısım kısım indirilmesine itiraz etmelerine de yüce Allah, yine bu hikmeti göstererek şu buyruğuyla cevap vermiş bulunmaktadır:
"Kâfirler dediler ki: 'Ona bu Kur'an topluca birden indirilmeli değil miydi?' Biz onunla senin kalbine sebat verelim diye böyle yaptık ve onu ağır ağır okuduk." (el-Furkan, 25/32)
Büyük ilim adamı Ebu Şâme diyor ki: "Eğer Kur'ân'ın kısım kısım indirilişindeki sır nedir? Niçin diğer kitaplar gibi toptan indirilmedi? diye sorulursa cevabımız şu olur: Bu yüce Allah'ın cevaplandırmayı üzerine aldığı bir sorudur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Kafirler dediler ki: 'Ona bu Kur'an topluca birden indirilmedi değil miydi?" (el-Furkan, 25/32)
Onlar bu sözleriyle, niçin daha önceki peygamberlere indirildiği gibi (toptan) indirilmedi demek istiyorlar. Yüce Allah onlara şu buyruğuyla cevap vermektedir: "Biz onunla" yani onu kısım kısım indirmekle "kalbine sebat verelim diye böyle yaptık" kalbini pekiştirelim diye böyle yaptık. Çünkü vahiy herbir olay sırasında yenilendikçe kendisine risalet verilenin kalbini daha çok pekiştirir ve ona daha çok itina gösterilmiş olur. Bu durum da meleğin ona çokça inmesini ve tekrar tekrar onunla buluşmasını gerektirir. O aziz zattan gelmiş olan beraberinde getirdiği risalet ile yeniden buluşmasını sağlar. Bunun neticesinde ifade edilemeyecek kadar büyük sevinçlere mazhar olur. Bundan dolayı Peygamber efendimizin en çok cömert olduğu dönemler ramazan ayına rastlardı. Çünkü Cebrail ile çokça karşılaşırdı."[56]
2- Meydan okuma ve İcaz (aciz bırakmak): Kafirler Kur'ân'ın onlar hakkında belirttiği gibi kısım kısım indirilişine itiraz etmişlerdir. Onlar Kur'ân'ın kısım kısım indirilişine hayret ettiklerinden ötürü yüce Allah da onlara onun gibi bir sûre getirmeleri için meydan okudu. Onlar ise bundan âciz kaldılar. Kısım kısım inmiş haliyle Kur'ân ile onlara meydan okumak bir defada indirilmiş haliyle meydan okumaktan daha güçlü ve delil olarak daha ileri bir delildir. Çünkü kısım kısım inmiş haliyle onun bir sûresinin benzerini meydana getirmekten âciz kalanların topluca indirilmesi halinde benzerini meydana getirmekten âciz kalmalarına göre daha önceliklidir.
İşte İbn Abbas'ın Kur'ân'ın nüzulü ile ilgili naklettiği hadisin rivayetlerinden birinde bu hikmete işaret edilmektedir: "Müşrikler yeni bir şey ortaya attılar mı yüce Allah da onlara yeni bir cevap veriyordu."[57]
3- Kur'ân'ı ezberlemenin ve anlamanın kolaylaştırılması:
Kur'ân-ı Kerim'in kısım kısım indirilmesi insanların onu ezberlemelerini ve anlamalarını kolaylaştırır. Özellikle Kur'ân'ın dilleriyle araplar gibi ümmi bir toplum iseler. Bu sebeple Kur'ân'ın kısım kısım indirilmiş olması onlar için Kur'ân'ı ezberlemeleri ve âyetlerini anlamaları açısından daha büyük bir destek ve kolaylık idi. Bir ya da bir kaç âyet indikçe ashab-ı kiram onu ezberlerler, anlamları üzerinde düşünürler, gereğince amel ederlerdi. Bundan dolayı Ömer *Radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Kur'an'ı beşer âyet, beşer âyet olarak öğreniniz. Çünkü Cebrail Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e Kur'ân'ı beşer âyet beşer âyet olarak indirirdi."[58]
4- Kur'ân-ı Kerim'den inen buyrukları kabul etmeye ve gereklerince amel etmeye mü'min ruhlarda şevk uyandırmak:
Çünkü müslümanlar âyetlerin nuzulüne şevk duyuyorlardı. Özellikle de ifk (Aişe validemize iftira) ve li'ân (kocanın şahid getiremeden karısının zina ettiğini ileri sürmesi halinde yapılan lanetleşme) ile ilgili âyetlerde olduğu gibi ihtiyaç duyulmuşsa.
5- Teşrî'de olayların akışını ve tedriciliği gözönünde bulundurmak:
Kur'an-ı Kerim'in nüzulünde bir tedricilik sözkonusu idi. Kur'ân daha önemli olanı, önemli olana takdim ediyordu.
a. Kur'ân-ı Kerim öncelikli olarak Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, âhiret gününe, âhiret gününde sözkonusu olacak ölümden sonra diriliş, hesap, cennet, cehennem gibi. İman esaslarına ve bu esaslara dair delilleri -müşriklerin kalplerindeki bozuk itikadları kökünden kazımak ve o kalplere İslâm akidesini yerleştirmek için- ortaya koymaya önem vermiştir.

---
[56] Bk. Suyutî, İtkan, I, 42.
[57] İbn Ebi Hatim.
[58] Beyhaki, Şuabu'l-İman'da rivayet etmiş olup, senedi sahihtir.

b. Daha sonra güzel ahlâkı emretmeye ve hayasızlıkları ve münkeri yasaklamaya koyuldu. Böylelikle kötülüğün ve şerrin köklerini kazımak istiyordu. Yiyeceklerde, içeceklerde, mal, namus, can ve benzeri hususlarda helâl ve harama dair kaideleri açıkladı.
c. Kur'ân-ı Kerim müslümanların yüce Allah'ın kelimesini yüceltmek için giriştikleri uzunca cihâd döneminde karşı karşıya kaldıkları olaylara uygun iniyor ve bu hususta onları teşvik ediyordu.[59]

Kur'an-ı Kerim'in Tedricî Bir Şekilde İndiğine Dair Örnekler

1- Mekkî bir sûre olan En'âm sûresi iman esaslarını, tevhidin delillerini açıklamak, şirkten sakındırmak, helal ve haram olan hususları beyan etmek üzere nâzil oldu. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"De ki: 'Gelin! Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya-babaya iyilik edin. Yoksulluk endişesinden dolayı çocuklarınızı öldürmeyin. Çünkü sizin de onların da rızkını biz veririz..." (el-En'âm, 6/151)
Bundan sonra bu hükümler Medine'de inen buyruklar ile genişçe açıklandı. Borçlanma âyeti, faizi haram kılan âyet gibi. Zina esas itibariyle Mekke'de haram kılınmıştı. Yüce Allah buyuruyor ki:
"Zinaya yaklaşmayın O gerçekten bir hayasızlıktır, kötü bir yoldur." (el-İsrâ, 17/32)
Bununla ilgili cezalar ise Medine'de indi.
2- Teşrî'deki tedricîliğin en açık örneklerinden birisi de içkinin haram kılınmasıdır. Yüce Allah'ın: *"Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de içki çıkarır ve onlardan güzel bir rızık edinirsiniz."* (en-Nahl, 16/67) buyruğu ile rızkı güzel olmakla nitelendirirken içki ve sarhoşluğu bu şekilde nitelendirmemektedir. Bu da içkinin yerilmesine bir işarettir. Daha sonra yüce Allah:
"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: 'İkisinde de hem büyük bir günah, hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Ama günahları faydalarından daha büyüktür.'" (el-Bakara, 1/219) buyruğu nâzil oldu. Âyet-i kerime içkinin geçici faydaları ile birlikte içki içmenin günahını ve bundan ortaya çıkan bedene zararları, aklı bozması, malı boşa harcatması, hayasızlık ve isyana götüren sebepleri körüklemesi şeklinde ortaya çıkan günahtaki zararları birlikte sözkonusu etti. Daha sonra zararlarının faydalarından daha çok olduğu belirtilerek âyet-i kerime içkiden nefret ettirip, uzaklaştırdı. Daha sonra yüce Allah'ın şu buyruğu indi:
"Ey iman edenler! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar... namaza yaklaşmayın." (en-Nisa, 4/43)
Böylelikle namaz vakitlerinde içkinin haram olduğunu öğrenmiş oldular. Daha sonra yüce Allah'ın şu buyruğu indi:
"Ey iman edenler! Şarap (içki), kumar, putlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir. Artık bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." (el-Maide, 5/90)
3- Bu hikmete Aişe *Radıyallahu anha*'nın şu sözleri açıklık getirmektedir:
"Şüphesiz ilk inen (Kur'ân'ın) Mufassal diye bilinen bölümlerinden bir sûredir. O sûrede cennet ve cehennem sözkonusu edilmiştir. Nihayet insanlar İslâma yönelince helal ve haram hükümleri indi. Eğer ilk olarak, şarap içmeyin buyruğu inmiş olsaydı, biz kesinlikle şarabı terketmeyiz derlerdi ve eğer zina etmeyin (buyruğu ilk olarak) nâzil olsaydı onlar: Ebediyyen zinayı bırakmayız, derlerdi."[60]

KUR'ÂN-I KERİM'İN BAZI ÖZELLİKLERİ

1- Kur'an Rasûlümüz Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'e indirilen Fatiha sûresi ile başlayıp, Nas sûresi ile sona eren Allah'ın kelâmıdır.
2- Namaz ve namaz dışında Kur'ân okumakla ibadet olunur ve Kur'ân okunduğu için sevap alınır. Çünkü Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Kim Allah'ın kitabından bir harf okursa onun için o harfin karşılığında bir hasene vardır. Her bir hasene de on misli ile mükâfatlandırılır. Ben sizlere "elif, lam, mim" bir harftir demiyorum. Fakat elif bir harf, lam bir harf ve mim bir harftir."[61]
Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli sûrelerinin okunmasına dair sahih hadisler varid olmuştur Bakara, Al-i İmran, Mülk ve muavvizeler ile daha başka sûreler hakkında varid olmuş hadisler gibi.
3- Kur'ân okumadan namaz sahih olmaz. Çünkü Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Fatihatu'l-Kitab'ı okumayanın namazı yoktur."[62]
4- Kur'ân tahrif ve tebdil edilmemiştir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Şüphe yok ki Zikri biz indirdik. Onu koruyacak olan elbette biziz." (el-Hicr, 15/9)
Tevrat ve İncil gibi diğer semavî kitapları ise yahudiler ve hristiyanlar tahrif etmişlerdir.
5- Kur'ân-ı Kerim'de çelişki yoktur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[59] Bk. Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân
[60] Buhârî.
[61] Sahih bir hadis olup, Tirmizî rivayet etmiştir.
[62] Buhârî ve Muslim.

"Hala onlar Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı." (en-Nisâ, 4/82)
6- Kur'ân'ın ezberlenmesinin kolaylaştırılması: Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Andolsun biz Kur'an'ı öğüt almak (ve hatırlanmak) için kolaylaştırdık." (el-Kamer, 54/40)
7- Kur'ân-ı Kerim mucizdir (âciz bırakıcıdır). Kimse onun gibi bir sûre dahi getiremez. Yüce Allah araplara meydan okumuş ve onlar âciz düşmüşlerdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Yoksa onlar onu kendiliğinden uydurdu mu diyorlar. Deki: Öyleyse eğer doğru söyleyenler iseniz siz de onun benzeri bir sûre getirin." (Yunus, 10/38)
Kur'an-ı Kerim'i okuyanlar üzerine sekinet (huzur ve sükun) ile rahmet nâzil olur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Eğer bir topluluk Allah'ın evlerinden birisinde bir araya gelip de Allah'ın kitabını okusalar ve kendi aralarında onu tedris etseler, mutlaka üzerlerine sekînet (huzur ve sükûn) nâzil olur. Rahmet onları bürür, melekler etraflarını kuşatır, Allah onları kendi nezdinde bulunanlar arasında anar."[63]
9- Kur'ân diriler içindir, ölüler için değil. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Ta ki o diri olan kimseleri korkutup uyarsın." (Yasin, 36/70)
"İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur." (en-Necm, 53/39)
İmam Şafiî bu âyet-i kerimeden Kur'ân okumanın sevabının ölülere hediye edilmesinin ulaşmayacağı sonucuna varmıştır. Çünkü böyle bir iş onların amelleri de değildir, kazancı da değildir.
Babanın anne-babası için okumasına gelince, onun Kur'ân okumasının sevabı onlara ulaşır. Çünkü çocuk hadis-i şerifte varid olduğu üzere babasının çalışması (ameli) kapsamına girer:
"...Şüphesiz kişinin çocuğu da kendi kazancındandır."[64]
10- Kur'ân şirk, münafıklık ve benzeri daha başka hastalıklardan kalpleri şifaya kavuşturur. Onda bazı âyet-i kerimeler ve sûreler bedenler için bir şifadır. Fatiha sûresi, Felak ve Nas sûreleri ve bunların dışında sahih sünnette sabit olan daha başka buyruklar. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, kalplerde olanlara bir şifa, mü'minler için de bir hidayet ve rahmet gelmiştir." (Yunus, 10/57)
"Kur'an'dan mü'minler için bir şifa ve rahmet olanı kısım kısım indiririz." (el-İsrâ, 17/82)
11- Kur'ân kendisini okuyana şefaat edecektir. Çünkü Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Kur'an okuyunuz çünkü o kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaatçi olarak gelir."[65]
12- Kur'ân kendisinden önceki kitaplara karşı hakim konumundadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Biz sana da kitabı hak ile kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şahit olmak üzere gönderdik." (el-Mâide, 5/48)
İbn Kesîr buradaki "onlara karşı bir şahit" buyruğunu açıklarken çeşitli görüşleri sözkonusu ettikten sonra şunları söylemektedir:
"Bütün bu sözler anlam itibariyle birbirlerine yakındır. Çünkü "müheymin (bir şahit)" bütün bunları kapsar. O kendisinden önceki bütün kitaplara karşı bir emin, bir şahit ve bir hakimdir. Kitapların sonuncusu ve sona erdiğini bildiren bu pek büyük kitap, bütün semavî kitapların en kapsamlısı, en büyüğü ve en mükemmel olanlarıdır. Çünkü bu kitapta kendisinden önceki bütün güzellikler toplandığı gibi, başkasında bulunmayan pekçok kemal özelliği de vardır. Bundan dolayı yüce Allah kendisinden önceki kitaplara karşı Kur'ân'ı şahit, emin ve hakim kılmış ve Allah onu korumayı üzerine almıştır."[66]
13- Kur'ân-ı Kerim'in verdiği haberler doğru, hükümleri de adaletlidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir." (el-En'âm, 6/115)
Katade dedi ki: O kitabın söyledikleri doğru, hükümleri adaletlidir. Verdiği haberlerde doğruyu söyler, istekleri de âdildir. O neyi haber verdiyse haktır. Onda herhangi bir tartışma ve tereddüt sözkonusu değildir. Her neyi emrederse ötesinde adaletin sözkonusu olamayacağı kadar adaletlidir. Her neyi yasakladıysa o da bâtıldır. Çünkü o ancak kötülüğü ve fesadı yasaklar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülükten alıkoyan, onlara temiz olan şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan... ümmi peygamber olan o rasûle uyarlar." (el-Araf, 7/157)[67]
14- Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalar hakikattir, hayal değildir. Mesela Musa *Aleyhisselam*'ın Firavun ile kıssası gerçek bir vakıadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Biz sana Musa ve Firavun'un haberinden bazısını hak ile okuyacağız." (el-Kasas, 28/3)
Kehf ashabı ile ilgili kıssa da böyledir. O da bir hakikattir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Biz sana onların kıssalarını gerçek şekli ile anlatalım." (el-Kehf, 18/13)

---

[63] Muslim ve başkaları rivayet etmiştir.
[64] Câmiu'l-Usûl'ün muhakkiki bu hadisin sahih olduğunu belirtmektedir.
[65] Muslim
[66] İbn Kesîr, Tefsir, II, 65
[67] Bk. İbn Kesîr, II, 167.

Kısacası yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de anlattığı bütün kıssalar hakkın ta kendisidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İşte budur o kıssaların en doğru anlatılışı." (Âl-i İmran, 3/62)
15- Kur'ân-ı Kerim dünyada istenecek şeyleri de, âhirette istenecekleri de bir arada sözkonusu eder. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Allah'ın sana verdiği ile âhiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de ihsan et." (el-Kasas, 28/77)
16- Kur'ân-ı Kerim'de insanların gerek duyacakları akide, ibadet, ahkâm, muamelât, ahlak, siyaset, iktisat ve daha başka toplum için gerekli hayatı ilgilendiren herbir husus bulunmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık." (el-En'am, 6/38)
Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:
"Ve biz sana bu kitabı herşeyi açıklayan bir hidayet, bir rahmet ve müslümanlara bir müjde olmak üzere kısım kısım indirdik." (en-Nahl, 16/89)
a. Kurtubî yüce Allah'ın: *"Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."* (el-En'âm, 6/38) buyruğunu açıklarken şunları söylemektedir: Levh-i Mahfuzda eksik bırakmadık, demektir. Şanı yüce Allah orada meydana gelecek herbir hadiseyi tespit etmiştir. Bir diğer açıklamaya göre Kur'ân'da hiçbir şeyi eksik bırakmadık demektir. Yani din ile ilgili Kur'ân-ı Kerim'de hakkında delil getirmedik hiçbir şey bırakmadık. Getirdiğimiz bu delalet ya geniş geniş açıklanmıştır yahutta toplu bir şekilde ifade edilmiş olup, ona dair açıklama rasûlden yahut icmâ' yoluyla ya da kitabın nassı ile sabit olmuş kıyas yoluyla öğrenilecektir.[68] Daha sonra şunları söylemektedir: Böylelikle yüce Allah'ın kitapta hiçbir şeyi -ya tafsilâtlı olarak ya da ona dair esas hükümler itibariyle- açıklamadan bırakmamış olduğuna dair haberi doğrunun ta kendisidir.
b. Taberî de yüce Allah'ın: *"Ve biz sana bu kitabı herşeyi açıklayan... olmak üzere kısım kısım indirdik."* (en-Nahl, 16/89) buyruğunu açıklarken şunları söylemektedir:
Ey Muhammed! Bu Kur'ân senin üzerine insanların gerek duyacakları herbir şeyi açıklamak üzere indirilmiştir. Helâl ve harama dair bilgi, mükâfat ve ceza, sapıklıktan hidâyet, onu tasdik eden, ondaki Allah'ın hududları, emirleri ve yasakları gereğince amel ederek helâlini helal bilen, haramını haram kabul eden kimseler için de bir rahmet olarak gönderdik.
"Müslümanlara bir müjde olmak üzere" buyruğunda yüce Allah diyor ki: Allah'a itaat eden ve onu tevhid ile ona boyun eğen itaat ile onun emirlerine bağlı kalan kimselere de âhiretteki pek bol mükâfatlarını ve pek büyük lütuflarını müjdeler.[69]
17- Kur'ân-ı Kerim insanların da, cinlerin de ruhları üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir.
a. İslâmın ilk dönemlerinde müşriklerden pekçok kimse Kur'ân-ı Kerim'den etkilenmiş ve İslâma girmişlerdir. Günümüzde de, mesela ben şahsen İslâma girmiş hristiyan bir genç ile karşılaştım ve bana kasetten dinlediği Kur'ân-ı Kerim'den etkilendiğini söylemiştir.
b. Cinlere gelince onlardan bir kesim şöyle demiştir:
"Dediler ki: Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik. O doğruya götürüyor, bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak tutmayacağız." (el-Cin, 72/1-2)
c. Müşriklere gelince onların pekçoğu Kur'ân'ı dinlediklerinde etkisi altında kalmışlardır. Hatta Velid b. Muğire şöyle demiştir: "Allah'a andolsun o ne şiirdir, ne sihirdir, ne de delilerin hezeyanıdır. Şüphesiz onun sözü Allah'ın kelâmındandır. Onun kendine has bir tatlılığı, bir parlaklığı vardır. O hep yükseklerdedir. Onun üstüne asla çıkılamaz."[70]
18- Kur'ân-ı Kerim'i öğrenen ve insanlara öğreten Nebi *Salallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğu dolayısıyla onların hayırlısıdır:
"Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir."[71]
19- *"Kur'an'ı maharetle okuyan bir kimse son derece üstün ve hayırlı meleklerle birliktedir. Okurken zorlanan ve kendisine ağır gelen bir kimse için ise iki ecir vardır."*[72]
20- Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i hidâyete ileten ve müjdeleyen bir kitap olarak göndermiştir:
"Gerçekten bu Kur'an en doğru olana iletir ve salih amellerde bulunan mü'minlere kendileri için muhakkak büyük bir mükâfat olduğunu da müjdeler." (el-İsra, 17/9)
21- Kur'ân-ı Kerim kalplere sükunet verir, yakîni sağlamlaştırır. Mü'minler onun yakînin verdiği huzur ile kalplere sükûnet veren en büyük bir mucize olduğunu çok iyi bilirler. Yüce Allah buyuruyor ki:
"Bunlar iman edenlerdir. Gönülleri Allah'ın zikriyle huzura kavuşanlardır. Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (er-Ra'd, 13/28)

[68] VI, 420.
[69] VIII, 161.
[70] Bk. İbn Kesîr, IV, 443
[71] Buhârî.
[72] Buhârî ve Muslim

Müslüman herhangi bir keder, üzüntü ya da bir hastalığa maruz kalırsa, Minşevî ve daha başkaları gibi sesi güzel iyi bir okuyucudan Kur'ân-ı Kerim dinlemelidir. Çünkü Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"Kur'an'ı seslerinizle güzelleştiriniz. Çünkü güzel sesli bir kimse Kur'ân'ın güzelliğini arttırır."*[73]
22- Kur'ân-ı Kerim sûrelerinin birçoğunda tevhide çağırır. Özellikle ibadet, dua ve yardım dilemekte yüce ilâhı tevhide davet eder. Fatiha sûresinin başında: *"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz"* diye buyurulduğunu görüyoruz. Yani senden başkasına ibadet etmez, senden başkasından yardım dilemeyiz.
Kur'an-ı Kerim'in sonlarındaki sûreler olan İhlâs, Felak ve Nas sûrelerinde de şu buyruklarda açıktan açığa tevhidin sözkonusu edildiğini görüyoruz:
"De ki O Allah'tır. Bir tektir." ; *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım."*; *"De ki: İnsanların Rabbine sığınırım."*
Cin sûresinde de yüce Allah'ın: *"De ki: Ben ancak Rabbime ibadet ederim, hiç kimseyi de ona ortak koşmam."* (el-Cin, 72/20) ve; *"Şüphesiz ki mescidler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçbir kimseye dua (ve ibadet) etmeyin."* (el-Cin, 72/18) diye buyurmaktadır.
Kur'an-ı Kerim'in diğer sûrelerinde de tevhide dair pekçok âyet-i kerime vardır.
Hayret edilecek şu ki, şeyhlerden birisi bu âyet-i kerimeyi mescidin kapısında yazılı görünce şöyle demiş: Bu vahhabilerin âyetidir. Çünkü Allah'tan başkasına dua etmeyi yasaklıyor.
Mutasavvıf bir doktor da bana şöyle demişti: *"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz"* âyeti vehhabi bir âyettir. Çünkü bu âyet-i kerime yalnız Allah'tan yardım dilemeye çağırıyor.
23- Kur'ân-ı Kerim İslâm şeriatinin birinci kaynağıdır. Allah onu efendimiz Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'e insanları küfür, şirk ve cehaletin karanlıklarından iman, tevhid ve ilmin nuruna çıkartsın diye indirmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Bu, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan nura yegane galip, hamde layık olan (Allah)ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır." (İbrahim, 14/1)
24- Kur'ân-ı Kerim ancak vahiy ile bilinebilecek gelecekte olacak birtakım olayları da haber vermektedir. Yüce Allah'ın:
"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır." (el-Kamer, 54/45)
Gerçekten de müşrikler Bedir günü bozguna uğradılar ve savaştan kaçtılar.
Kur'an-ı Kerim daha önce gerçekleşen pek çok hususları haber vermiştir. Bizanslıların Farslara galip geleceği gibi.
25- Yüce Allah'ın şu buyruğu gereği Kur'ân-ı Kerim okumaya başlanınca istiâzede bulunmalıdır:
"Kur'an'ı okuyacağın zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın." (en-Nahl, 16/98)
26- Namazda imama uyan kimseler için ve cuma hutbelerinde Kur'ân'ı dinlemek farzdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki, merhamet olunasınız." (el-Araf, 7/204)
Size Kur'ân okunduğu zaman onu susup dinleyin ki âyetlerini anlayasınız. Dikkatle dinleyin ki, onu akledesiniz ve böylelikle Rabbiniz de size rahmet buyursun.[74]

Özetle

Kur'an-ı Kerim'in özellikleri pekçoktur. Şanı yüce Allah onu şu buyruklarıyla nitelendirmektedir:
"Halbuki o hiç şüphesiz eşsiz bir kitaptır. Önünden de, arkasından da bâtıl ona erişemez. Her hamde layık olan tarafından indirilmiştir." (Fussilet, 41/41-42)
Yüce Rasûl de Kur'ân hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Aranızda iki şey bıraktım. Onlara bağlı kaldığınız sürece asla sapmazsınız: Allah'ın kitabı ve benim sünnetim. İkisi de Havzda benimle beraber bir arada bulunacakları vakte kadar birbirlerinden ayrılmayacaklardır."[75]
İngiltere eski başbakanı Gladstone da şöyle demiştir: Bu Kur'ân varolduğu sürece Avrupa müslüman şarka egemen olamayacaktır.

KUR'ÂN KAPSAMLI BİR KİTAPTIR

Kur'ân-ı Kerim emir, nehy, vaad, tehdit, hikmetler, meseller, öğüt, kıssalar, gaybî hususlar, kevnî bilgiler, yaratma, öldükten sonra diriliş ve haşrın delilleri ve daha başka önemli ve çeşitli pekçok konuyu ele almıştır.
Bütün bu konu ve hususlarda Kur'ân üzerinde iyice düşündüğümüz takdirde, bu konuların son derece belâgatli, son derece göz alıcı, son derece insicamlı, uyumlu ve birbiriyle mütenasip bir şekilde ele alındıklarını, başının sonuna benzediğini, güzelliği itibariyle birbirini andırdığını, okuyanın usanmadığını, tecvid ile kıraat eyleyenin sıkılmadığını, üzerinde dikkatle düşünenin şüpheye düşmediğini, takvâ sahiplerinin hidâyetini, mü'minlerin

[73] Sahih bir hadistir. Bk. el-Albâni, Sahîhu'l-Câmi
[74] Bk. Taberî tefsiri
[75] Hadis sahih olup, Hâkim rivayet etmiştir.

imanını arttırdığını görürüz. Bunun sebebi son derece irtibatlı, birbiri ile içiçe geçmiş, başının sonunu tasdik edici özellikte oluşundan dolayıdır.
Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'in bildiğimiz şekildeki bu düzeni telif edilmiş kitapların sistemlerinden ayrı ve farklı olmakla birlikte mana, kalıp ve konuları itibariyle âyet ve sûreleri arasında belli bir münasebet vardır. Sanki o birbirini tamamlayan tek bir söz dizisi gibidir. Onun bu durumu insan tarafından ortaya konulmuş beşerî bir kitap olmadığının çok açık bir delilidir. Beşerî bir kitabı ortaya koyan bir kimse oturur ve bilgileri arasında belli bir ilişki bulunan herbir bilgi grubunu bir bölümde toplar. Bu bölümlerin arka arkaya getirilmesiyle kitabın bir kısmını meydana getirir. Kur'ân böyle değildir. O hikmetin gerektirdiği, maslahatın öngördüğü ilâhi vahiyden doğru yolu gösteren bir demettir. Bunda herhangi bir tutarsızlık ve bir çelişki bulunamaz. Aksine tek bir konu imiş gibi âyetler adeta birbiriyle sarmaş dolaş olmuştur.[76]
Şeyh ez-Zerkani de şöyle diyor: "Herbir sûrede yahut herbir bölümde bulduğumuz bu son derece letafetli içiçeliğin Kur'ân okuyanın lezzet alışında, onu dinleyenin şevke getirilmesinde, yararlanacak olanın çeşitli şekillerde ondan fayda sağlamasında çok büyük bir etkisi vardır. Kur'ân-ı Kerim'in herbir bölümü pek güzel bir bahçeye ne kadar benziyor! İnsan bu bahçenin dalları arasında gezinirken hertürlü meyveden istifade eder ya da Kur'ân-ı Kerim'i çok çeşitli yemeklerle dolup taşan bir sofraya da benzetebiliriz. Aç olan bir kimse ihtiyaç duyduğu şekilde bütün çeşitlerden doyar."[77]
Dr. Muhammed Abdullah Derrâz diyor ki: Birbiriyle insicamlı uzunca bir sûreyi okuduğunuz zaman, bilgisiz bir kimse bu sûrenin içi boş anlamlarla gelişigüzel düzenlendiğini, gelişigüzel bir şekilde dağınık ifadelerin bir araya getirildiğini zanneder. Oysa düşünülecek olursa onun birbiriyle sıkı sıkıya bağlı tek bir yapı olduğu anlaşılır. Onun yapısı belli esas ve ilkeler üzerinde yükselen genel maksatlardan vücuda gelmiştir. Onun herbir esası üzerinden pekçok bölüm ve kısım bina edilmiştir. Bizler onun parçaları arasında dolaşıp dururken tıpkı tek bir binadaki odalar ve salonlar arasında geçiş yapar gibi oluyoruz. Bu binanın projesi bir defada ortaya koyulmuştur. Hiçbir zaman yapılan bölümlemelerden ve bu bölümler arasındaki uyumdan ortaya çıkan manzara hiçbir şekilde yadırganmaz. Bir yoldan öbürüne geçerken herhangi bir ayrılık hissedilmez. Aksine çeşitli türler arasında tam bir kaynaşma görülür. Aynı cinsin bireyleri arasında sonsuz kaynaşma ve benzerlik görüldüğü gibi.
Bütün bunların ötesinde sûrenin geneli belli bir istikamette yolunu alır, sûre bütünüyle özel bir maksadı gerçekleştirir. Tıpkı vücudun tek bir yapı olması ve organlarının çeşitli görevlerine rağmen genel yapısı ile tek bir maksadı yerine getirmek üzere birbiriyle dayanışması gibi.[78]

KUR'ÂN'DA TUTARSIZLIK YOKTUR

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Hala onlar Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı." (en-Nisâ, 4/82)
1- Taberî bu âyetin tefsirinde şunları söylemektedir: Şanı yüce Allah: *"Hala onlar Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi?"* buyruğunda şunu kastetmektedir: Ey Muhammed! Senin söylediklerinden başka şeyleri geceleyin planlayanlar Allah'ın kitabı üzerinde iyiden iyiye düşünerek sana itaat etmek ve emrine uymak hususunda Allah'ın onlara karşı ortaya koyduğu bu delili bilmeyecekler mi? Senin Rableri tarafından kendilerine getirmiş olduğun, sana indirilen bu kitabın manalarının uyumu, hükümlerinin birbirleriyle uygunluğu, bir bölümünün diğer bir bölümünü tasdik ile desteklemesi, bir kısmının diğer kısmını hak oluşuna tanıklık etmesini görmüyorlar mı? Hiç şüphesiz eğer Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı, hükümleri arasında farklılıklar ortaya çıkar, anlamları birbiriyle çelişir, bir bölümü diğer bir bölümünün bozukluğunu, tutarsızlığını açıkça ortaya koyardı.
İbn Cerir, Katade'den senedini kaydederek şunları söylediğini nakletmektedir: "Yani Allah'ın sözü arasında tutarsızlık olmaz. O haktır, onda bâtıl yoktur. Asıl insanların sözleri arasında tutarsızlık olur."
İbn Zeyd'den de senedini kaydederek şunları söylediğini nakletmektedir: "Kur'an'ın bir bölümü, diğer bir bölümünü yalanlamaz. Eğer insanlar herhangi bir hususunu bilmeyecek olurlarsa şüphesiz ki bu onların akıllarının eksikliği ve bilgisizliklerinden kaynaklanmaktadır dedikten sonra yüce Allah'ın: *"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (en-Nisâ, 4/82) buyruğunu okudu.
(Devamla) dedi ki: O halde mü'minin görevi; "hepsi Allah tarafındandır" diyerek müteşâbih olanına iman etmeli. Onun bir bölümünü, diğer bir bölümü ile çatıştırmamalıdır. Herhangi bir hususu bilmeyecek ve anlamayacak olursa: Allah'ın dediği haktır demeli, yüce Allah'ın, söylediği bir sözü nakz etmeyeceğini bilmeli ve Allah'tan gelenin hakikatine iman etmelidir."[79]
2- Hafız İbn Kesîr de âyetin tefsirinde şunları söylemektedir:

[76] Bk. Şeyh Yasir Ahmed Ali eş-Şimali, Risaletu Muhimmu'l-İhtilaf ve't-Tenakud fi'l-Kur'ani'l-Kerim
[77] Bk. Menâhilu'l-İrfan, I, 80
[78] Bk. en-Nebeu'l-Azim, s. 155
[79] Taberî, Tefsir, VIII, 567

"Yüce Allah onlara Kur'ân-ı Kerim üzerinde iyice düşünmelerini emrederek, ondan yüz çevirmelerini, muhkem anlamlarını beliğ lafızlarını kavramaya çalışmaktan yüz çevirmeyi yasaklayarak Kur'ân-ı Kerim'in lafızları arasında herhangi bir tutarsızlık, bir çelişki ve bir çatışma olmayacağını haber vermektedir. Çünkü o hikmeti sonsuz ve her türlü hamde layık olan tarafından indirilmiştir. Dolayısıyla o, haktan gelen bir haktır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onlar Kur'an'ı iyiden iyiye düşünmezler mi? Yoksa kalpleri üzerinde kilitler mi var?"* (Muhammed, 47/24) diye buyurmaktadır.
Daha sonra yüce Allah: *"Eğer Allah'tan başkasından gelseydi"* yani cahil müşrik ve münafıkların içten içe söyledikleri gibi uydurulmuş bir kitap olsaydı, onda birçok tutarsızlıklar yani çelişkiler, birbirini tutmaz ifadeler bulurlardı. Bu da; bu kitap her türlü tutarsızlıktan uzak olduğuna göre Allah tarafından gelmiş bir kitaptır demektir. Nitekim yüce Allah ilimde derinleşmiş kimseler hakkında: *"Biz ona inandık. Hepsi Rabbimiz nezdindendir."* (Al-i İmran, 3/7) dediklerini aktarmaktadır. Yani biz onun muhkemi[80] ile müteşabihin[81] ile hak olduğuna inandık. Bundan dolayı müteşabih buyrukları muhkemin ışığında anlayarak hidâyet bulmuşlardır. Kalplerinde eğrilik bulunanlar ise muhkem olanı müteşabihin ışığında anlamaya çalıştıklarından sapıtmışlardır. Bu sebeple yüce Allah ilimde derinleşmiş olanları överken kalplerinde eğrilik olanları yermiş bulunmaktadır.[82]
3- Şatıbî de şunları söylemektedir: Kur'ân-ı Kerim'in özü itibariyle tutarsızlık ihtiva etmediği sabit olduğuna göre ihtilafa düşenlerin tümü arasında hakem olması da doğru bir hüküm olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü o aslı itibariyle hak olan bir hususu ortaya koymaktadır. Hak ise kendi yapısı içerisinde tutarsızlık göstermez. Dolayısıyla mükellef kimseler arasında ortaya çıkan herbir ihtilâf hakkında Kur'ân hüküm verecek konumdadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Bu hem hayırlı, hem de sonuç itibariyle daha güzeldir." (en-Nisâ, 4/59)
İşte bu buyruk, bu kitapta hakkın oldukça açık olduğunun, ondaki açıklamaların her türlü rahatsızlığa şifa olacağının, onun dışında onun yerini tutacak hiçbir şey olmadığının açık bir delilidir. Esasen ashab-ı kiram da böyle davranmışlardır."[83]

KUR'ÂN'IN İSİMLERİ VE NİTELİKLERİ

1- Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'e pekçok isim vermiştir. Bunlardan bazıları:
Kur'an, Furkan, Kitap, Tenzîl... Bu isimlerin Kur'ân-ı Kerim'den delilleri de vardır.
2- Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i çeşitli âyetlerde birtakım vasıflarla nitelendirmiştir. Bu vasıfların bazıları şunlardır: Bu hidâyet, öğüt, şifa, rahmet, mübarek, mübin, buşra, aziz, mecid, beşir, nezir, kerim ve ahsenu'l-hadistir.
Yüce Allah kitab-ı azizini nitelendirirken şunları söylemektedir:
"Allah sözün en güzelini müteşâbih, tekrar edilen (mesânî) bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rablerine kalbten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar. Bu Allah'ın hidayetidir. Onunla dilediğine hidayet verir." (ez-Zümer, 39/23)
Sözün en güzeli: En beliği, en doğrusu ve en mükemmeli Kur'ân'dır demektir.
Müteşâbih: Mucize oluşu, hidâyete iletmesi ve özellikleri itibariyle güzellikte bir kısmı, diğer kısmına benzer.
Tekrar edilen (mesânî): Kendisinde hükümler, öğütler, kıssalar ve adaba dair hükümler tekrar edilmiştir.
Derileri ürperir: Deriler titrer ve harekete geçer.
Derileri yumuşar: Huzur ve sükûn bulur, yumuşak olup sıkıntılı olmaz.[84]
3- Kur'ân-ı Kerim'in niteliklerine dair bir dereceye kadar zayıf olmakla birlikte anlamları itibariyle sahih olan birtakım hadisler de varid olmuştur.
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:
a. *"Şüphesiz bu Kur'ân Allah'ın bir ziyafetidir. Onun ziyafetini gücünüz yettiğince öğreniniz. Gerçekten bu Kur'ân Allah'ın ipidir. O apaçık nurdur, fayda veren şifadır. Ona sımsıkı sarılan korunur, ona uyan kurtulur. O herhangi bir şekilde eğriltilmez ki doğrultulsun. Sapmaz ki düzeltilsin. Onun hayret verici özellikleri bitip*

---

[80] Muhkem: Ayet-i kerimenin anlamının açık ve zahir olması demektir. Yüce Allah'ın *"Allah alış verişi helal kılmıştır"* (Bakara: 2/275) buyruğu gibi.
[81] Müteşabih de iki türlüdür.
1) Gerçek Müteşabih: Bu insanın bilmesine imkan olmayan hususlardır. Allah'ın sıfatlarının hakikatini ve keyfiyetini bilmek gibi. Fakat bunların anlamı bilinen bir şeydir. Yüce Allah'ın: "Rahman Arş'a istiva etti" buyruğu gibi. İstivanın İmam Malik'in de söylediği gibi ne demek olduğu bilinen bir şeydir. Buhari'de bunun tefsiri tabiinden yüce olmak ve üstüne yükselmek diye tefsir ettikleri varid olmuştur. İstivanın keyfiyeti ise akıl ile bilinemez.
2) Nisbi Müteşabih: Bu ise bir takım insanlar için müteşabih olmakla birlikte bazıları için böyle olmaması demektir. Yüce Allah'ın: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur"* (Şura: 42/11) buyruğu gibi. Ta'til edenler (Allah'ın sıfatlarını kabul etmeyenler) bu ayet-i kerimeden Allah'ın sıfatlarının bulunmadığı anlamını çıkarmışlar ve Allah'ın sıfatlarının bulunduğunu kabul etmenin başka varlıklara benzemesi anlamına geleceğini iddia etmişler. Yüce Allah'ın sıfatlarını tesbit eden ayetlerden yüz çevirmişlerdir. Ancak şunu bilelim ki bu sıfatların mana itibariyle Allah hakkında sabit olduklarını kabul etmek onun sıfatlarıyla mahlukata benzemesini gerektirmez.
[82] Bk. İbn Kesîr, I, 529.
[83] el-İ'tisam, II, 309.
[84] Bk. Haseneyn, Muhammed Mahluf, Kelimâtu'l-Kur'an.

tükenmez. Çokça okunduğundan ötürü eskiyip yıpranmaz. Onu okuyunuz, çünkü Allah onu okumanız dolayısıyla herbir harf için size on hasene mükâfat verir. Ben "elif, lam, mim" bir harftir, demiyorum fakat elif için on, lam için on, mim için on (hasene) ecir verilir."[85]
b. *"Şunu bilin ki, pek yakında birtakım fitneler başgösterecektir."* Ben:
"Peki o fitnelerden kurtuluş ne ile olacaktır" diye sordum. Peygamber:
"Allah'ın kitabı (ile)" diye buyurdu. *"Allah'ın kitabı: Onda sizden öncekilerin bilgisi, sizden sonrakilerin haberi, aranızdaki (anlaşmazlık)ların hükmü vardır. O hakkı batıldan ayırdeder, o ciddiyetsiz (bir söz) değildir. O öyle bir kitaptır ki, bir kimse zorbalık ederek onu terkedecek olursa Allah onun belini kırar. Her kim onun dışında hidâyet arayacak olursa Allah onu saptırır. O Allah'ın sapasağlam ipidir. O hikmeti sonsuz zikirdir, o sırat-ı müstakimdir. O hevaların saptıramadığı ve dillerin onunla karışmadığı bir kitaptır. Alimler ondan doymaz. Çokça okunduğundan ötürü yıpranmaz. Hayret verici özellikleri bitip tükenmez. O cinlerin, işittikleri vakit: "Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik."* (el-Cin, 72/1) *demekten kendilerini alıkoyamadıkları bir sözdür. O gereğince söz söyleyenin doğru söylediği, gereğince hükmedenin adalet yaptığı, gereğince amel edenin ecir kazandığı bir kitaptır. O kitaba davet eden de, sırat-ı müstakime iletilir."*[86]

Kur'ân'ın Bazı Faziletleri

1- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Kendilerine verdiğimiz kitabı gereği gibi okuyanlar (var ya) işte bunlar ona (kitaplarına) iman ederler." (el-Bakara, 2/121)
Kitabı gereği gibi okumak, helalini helal, haramını haram kabul edip indirildiği gibi okumak demektir.
2- Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Kur'an'ı okuyunuz. Çünkü o kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaatçi olarak gelecektir."[87]
3- Yine Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Her kim Kur'ân'ı okuyup gereğince amel ederse onun anne-babasına kıyamet gününde dünya evlerindeki güneş ışığından daha güzel bir taç giydirilecektir. Peki ya onunla amel eden hakkındaki düşünceniz nedir?"[88]
4- Yine Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz Allah'ın insanlar arasından ahalisi vardır."
"Onlar kimlerdir ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordular. O:
"Bunlar Kur'ân ehlidirler, bunlar Allah'ın ehli ve özel kimseleridir" diye buyurdu."[89]
5- Yine Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:
"Kur'an okumakta maharetli bir kimse hayırlı, şerefli meleklerle birliktedir. Kur'ân'ı okuyup da onda zorlanan ve Kur'ân okuması kendisine ağır gelen kimsenin de iki ecri vardır."[90]

KUR'AN-I KERİM'DE TE'VİLİN ANLAMI VE TÜRLERİ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Sana kitabı indiren odur. Onun bir kısım ayetleri muhkemdir, bunlar kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşabihtir ama kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve onu te'vil etmeye kalkışmak için onun müteşabih olanına uyarlar. Halbuki onun (müteşabih ayetlerin) te'vilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde derinleşmiş olanlar ise: 'Biz ona inandık, hepsi Rabbimiz nezdindendir' derler. Olgun akıllılardan başkası ibretle düşünemez." (Al-i İmran, 3/7)
A- Te'vil: Tefsir anlamındadır. Bu anlamı anlaşılıncaya kadar lafzın kendisi ile açıklandığı sözdür. İbn Cerir, Taberî ve benzeri müfessirlerin ıstılahında çoğunlukla anlaşılan budur.
B- Te'vil: Sözün sonunda varıp dayandığı hakikat demektir. Buna göre yüce Allah'ın kendi zatı ve sıfatlarına dair haber verdiği hususlar, mukaddes zatının hakikati ve zatının taşıdığı sıfatların hakikatleridir. Allah'ın âhiret günü hakkında bildirdiklerinin te'vili ise âhiret gününde olacak şeylerin kendileridir.
1- Yüce Allah'ın: *"Ama kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve onu te'vil etmeye kalkışmak için onun müteşabih olanına uyarlar. Halbuki onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez."* buyruğu üzerinde durak yapanlar ve *"ilimde derinleşmiş olanlar"* buyruğunu da yeni bir cümle olarak değerlendirenler bu haliyle te'vilin ikinci anlamını kastetmiş olurlar. Yani sözün sonunda ulaşacağı hakikat demek olur. O halde yüce Allah'ın zatının hakikati, künhü, isim ve sıfatlarının keyfiyeti ve vaadolunanların hakikatini Allah'tan başka hiç kimse bilemez.

---

[85] Hakim sahih olduğunu belirtirken, Zehebi zayıf olduğunu söylemiştir.
[86] Tirmizi rivayet etmiş olup, Câmiu'l-Usûlü tahkik eden: Senedinde meçhul (hadis rivayetiyle tanınmamış) bir ravi vardır derken, el-Albâni hadisin Ali b. Ebi Talib'e mevkuf (ona ait bir söz) olduğunu tercih etmiştir.
[87] Muslim
[88] Ebu Davud ve senedi sahihtir diyerek Hakim rivayet etmişlerdir.
[89] Hadisin senedi sahihtir.
[90] Buhârî ve Muslim.

2- Yüce Allah'ın: *"Halbuki onun te'vilini Allah'tan ve ilimde derinleşmiş olanlardan başkası bilmez"* buyruğunun başında yer alan vav'ı atıf için kabul edip, istinaf (yeni bir cümle başı) olmadığını söyleyip, burada vakıf yapanlar ise bununla te'vilin birinci manası olan tefsiri kastetmiş olurlar. Buna göre Mücahid'den o müteşabih olan buyrukların te'vilini bilir diye bahsedildiği takdirde maksat onun tefsirini bildiğidir.
Böylelikle sonuç itibariyle her iki görüş arasında bir çelişki olmadığı açıkça ortaya çıkar. Mesele te'vilin anlamı ile ilgili görüş ayrılığı ile alakalıdır.[91]
3- İbn Abbas *Radıyallahu anh* dedi ki: Tefsir dört türlüdür:
1. Anlaşılması hususunda kimsenin mazeretinin kabul edilmeyeceği tefsir. (Helal ve haramı bilmek gibi)
2. Arapların dillerinden anlamını bildikleri tefsir. (İlahın manasının mabud anlamına geldiğini bilmek gibi)
3. İlimde derinleşmiş olanların bildikleri tefsir. (İstivânın uluv: Üstüne çıkmak anlamına geldiğini bilmek gibi)
4. Allah'tan başkasının bilmediği tefsir. (Yüce Allah'ın zatının ve sıfatlarının keyfiyetini bilmek gibi)[92]

Zemmedilmiş Te'vil

C- Zemmedilmiş te'vil; sözü tercih edilen ihtimali bırakıp, beraberindeki bir delil dolayısıyla tercih olunmayan ihtimale göre yorumlamaktır. Sıfatlara dair nassların te'vili hususunda müteahhir (sonraki) ilim adamlarının çoğunluğunun kastettikleri te'vil budur. Onların böyle bir te'vile sığınmalarının sebebi, kendi kanaatlerine göre yüce Allah'ı yaratılmışlara benzemekten tenzih etmekte aşırıya kaçmalarıdır. Bu ise batıl bir iddia olup onları kendisinden kaçtıkları tehlikenin bir benzerine ya da daha ağır bir tehlikeye düşürmüştür. Çünkü onlar mesela "yed: el" i kudret ile te'vil ettikleri vakit yaratana el nisbet etmekten kaçmak istemişlerdir. Çünkü yaratılmışların da bir eli vardır. Bu sefer "el" lafzı onlara müteşabih görününce kudret diye onu te'vil etmişlerdir. Bu ise onların bir çelişkisidir. Zira onların kabul ettikleri mana hakkında da iddialarının bir benzerini kabul etmek zorundadırlar. Yani onların reddettikleri manayı kabul etmek zorunda kalırlar. Çünkü kulların da bir kudreti vardır. (O halde Allah ile yaratılmışlar arasında benzerlik sözkonusudur.) Eğer onların tespit ettikleri kudret hak ve mümkin bir şey ise, dolayısıyla yüce Allah için eli kabul etmek de aynı şekilde hak ve mümkündür. Eğer yüce Allah hakkında eli kabul etmek -onların iddialarına göre teşbihi gerektirdiğinden ötürü- batıl ve imkansız bir şey ise, aynı şekilde kudreti kabul etmek de batıl ve imkansızdır. Dolayısıyla böyle bir lafız tercihe değer ihtimal bırakılarak tercih olunmayan bir ihtimale göre yorumlanır anlamı ile müevveldir (tevil edilir), demek caiz olmaz. Selefin ve başkalarının ileri gelen alimlerinden te'vil yapanların yerildiğine dair nakledilmiş rivayetler işte kendileri için müteşabih görünen lafızları -başkaları için müteşabih olmamakla birlikte- olmadık şekilde te'vil eden bu gibi kimseler hakkındadır.[93]

İlimde Derinleşmiş Olanlar ile Sapanların Müteşabih Buyruklara Karşı Tutumları

Sapanların müteşâbih buyruklara karşı tutumlarını yüce Allah'ın sapanlar hakkındaki: *"Ama kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve onu te'vil etmeye kalkışmak için onun müteşâbih olanına uyarlar."* buyruğu;
İlimde derinleşmiş olanların tutumunu da:
"İlimde derinleşmiş olanlar ise: Biz ona inandık, hepsi Rabbimizin nezdinderdir derler." buyruğu açıklamış bulunmaktadır.
Buna göre kalplerinde eğrilik bulunanlar bu müteşabih âyetleri yüce Allah'ın kitabına dil uzatmak için ve insanları bu kitaptan uzaklaştırıp, yüce Allah'ın kastetmediği şekilde te'vil etmek için bir yol edinirler. Böylece kendileri de saparlar, başkalarını da saptırırlar.
İlimde derinleşmiş olanlar ise yüce Allah'ın kitabında yer alan bütün buyrukların hak olduğuna, onda herhangi bir tutarsızlık ve bir çelişki olmadığına iman ederler. Çünkü o kitap Allah'tan gelmiştir.
"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı." (en-Nisâ, 4/82)
Müteşabih olarak gelen buyrukları da hepsi muhkem olsun diye muhkem buyrukların ışığında anlarlar.
1- Birinci örnek hakkında şöyle derler: Şüphesiz yüce Allah'ın gerçek anlamda onun celal ve azametine yakışan fakat yaratılmışların ellerine benzemeyen elleri vardır. Tıpkı onun yaratılmışların zatına benzemeyen bir zatının bulunduğu gibi. Zira yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O herşeyi işitendir, görendir." (eş-Şûrâ, 42/11)
Yüce Allah'ın arşının üstünde oluşu da onun celaline layık bir şekildedir. Yarattıklarından hiçbir kimse ona benzemez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Rahman arşa istivâ etti."* (Tâhâ, 20/5)
2- İkinci örnek hakkında da şöyle derler: İyilik de, kötülük de yüce Allah'ın takdiri iledir, fakat iyiliğin sebebi yüce Allah'ın kullarına lütufta bulunmasıdır. Kötülüğün sebebi ise kulun kendi fiilidir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

---
[91] el-Kattân, Ulûmu'l-Kur'an
[92] İbn Kesîr
[93] Bk. el-Kattân, Ulûmu'l-Kur'an

"Size isabet eden her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir, çoğunu da affeder." (eş-Şûrâ, 42/30)
Burada kötülüğün kula izafe edilmesi bir şeyin sebebine izafe edilmesi türündendir. Yoksa onu takdir edene izafet edilmesi türünden değildir. İyiliğin ve kötülüğün yüce Allah'a izafe edilmesi ise, bir şeyin o şeyi takdir edene izafe edilmesi türündendir. Böylelikle iki âyet arasında tutarsızlık olduğu vehmi ortadan kalkmaktadır. Çünkü (ilgili âyetlerde) izafet cihetleri farklı farklıdır.
3- Üçüncü örnek hakkında da şöyle derler: Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* kendisine indirilen buyruklar hakkında asla şüphe etmemiştir. Hatta o, onu en iyi bilen ve aralarında yakînî (kendisine indirilenlere kesin inancı) en güçlü olan odur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"De ki: 'Ey insanlar, eğer benim dinimden bir şüphe içinde iseniz (bilin ki), ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam." (Yunus, 10/104)
Yani eğer sizin bu kitap hakkında bir şüpheniz varsa ben onun hakkında kesin bir kanaate, bir inanca sahibim. Bundan ötürü sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam, aksine onları inkâr ediyor, Allah'a ibadet ediyorum.
Yüce Allah'ın: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen..."* (Yunus, 10/94) buyruğu Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in şüphe etmesinin mümkün olduğunu yahut fiilen şüphe etmiş olmasını gerektirmez. Nitekim yüce Allah'ın: *"De ki: Rahman'ın bir evladı olsaydı, ibadet edenlerin ilki ben olurdum."* (ez-Zuhruf, 43/81) buyruğundaki bu ifadeler yüce Allah'ın evlat sahibi olmasının mümkün ya da fiilen vukua gelmiş olması gerektirir mi?
Asla! Böyle bir şey yüce Allah hakkında ne mümkündür, ne de husule gelmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Halbuki Rahman'a evlat edinmek yaraşmaz. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmanın huzuruna ancak kul olarak gelecektir." (Meryem, 19/92-93)
Yüce Allah'ın: *"O halde sakın şüphe edenlerden olma."* (Yunus, 10/94) buyruğu, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in gerçekten şüphe etmiş olmasını gerektirmez. Çünkü bir şeyi yasaklamak bazan o işi hiçbir şekilde yapmayana da yöneltilebilir. Nitekim yüce Allah: *"Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar ve (insanları) Rabbine davet et, asla müşriklerden olma."* (el-Kasas, 28/87) buyruğuna dikkat edelim. Bilindiği gibi onlar Peygamber efendimizi Allah'ın âyetlerinden alıkoyamadılar. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de hiçbir şekilde şirk koşmamıştır. Böyle bir işi yapmayana, böyle bir yasak koymaktan maksat, bu işi yapanları ayıplamak ve tuttukları yolda gitmekten onları sakındırmaktır. Bu yolla müteşabihlik ve Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e hakkında yakışmayan zan ihtimali ortadan kalkmaktadır.[94]

Kur'ân'da Müteşabih Türleri

Kur'an-ı Kerim'deki müteşabihlik iki çeşittir:
Birincisi, gerçek müteşabihlik olup, insanların bilmelerine imkan bulunmaz. Yüce Allah'ın sıfatlarının gerçek mahiyetini bilmek gibi. Bizler her ne kadar bu sıfatların anlamını biliyor isek de bunların hakikatlerini ve keyfiyetlerini bilemeyiz. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Onlar ise bilgileriyle onu kuşatamazlar." (Tâhâ, 20/110)
"Gözler onu idrak edemez. O ise bütün gözleri kuşatmıştır. O lütuf sahibidir, herşeyden haberdardır." (el-En'âm, 6/103)
Bu sebeple İmam Malik (yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun)'e yüce Allah'ın: *"Rahman arşa istivâ etti."* (Taha, 20/5) buyruğu ile ilgili olarak: Nasıl istivâ etti, diye sorulunca şu cevabı vermiştir: İstiva bilinmeyen bir şey değildir. Fakat keyfiyetini aklımızla kavrayamayız, ona iman etmek farzdır, buna dair soru sormak ise bid'attir.
Bu tür müteşabihin bilgisine ulaşmaya imkân bulunmadığından ötürü açıklanmasına dair soru sorulmaz.
İmam Malik'in sözünden istivânın keyfiyetinin/nasıllığının bizim için bilinmez olduğu fakat istivânın sözlük anlamı itibariyle yücelik ve üstte oluş anlamına geldiği bilinmektedir.
İkinci tür ise nisbî müteşâbihtir. Bu da bazı insanlar için müteşâbih olmakla birlikte, bazıları için böyle olmayan buyruklardır. Buna göre ilimde derinleşmiş olanlar tarafından bilinirken, başkaları bunu bilemezler. Bu tür müteşâbihin açıklanmasına dair soru sorulabilir. Çünkü bunun bilgisine ulaşmak mümkündür. Zira Kur'ân-ı Kerim'de anlamı hiçbir kimse tarafından anlaşılmayacak buyruk bulunmaz. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Bu insanlar için bir açıklama, takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür." (Âl-i İmran, 3/138)
"Ve biz sana bu kitabı herşeyi açıklayan... olmak üzere kısım kısım indirdik." (en-Nahl, 16/89)
"O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy. Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir." (el-Kıyame, 75/18-19)
"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir burhan (apaçık delil ve belge) geldi. Size apaçık bir nur da indirmişizdir." (en-Nisâ, 4/174)
Bu türün örnekleri pek çoktur. Yüce Allah'ın: *"Onun benzeri hiçbir şey yoktur."* (eş-Şura, 42/11) buyruğu bu kabildendir. Çünkü ta'til ehli (Allah'ın sıfatlarını kabul etmeyenler) bu buyruktan yüce Allah'ın sıfatlarının

[94] Bk. Muhammed b. Salih el-Useymîn, Usûlun fi't-Tefsir

bulunmadığı anlamını çıkarmışlar ve sıfatlarının olmasını onun yaratılmışlara benzemesini gerektireceği iddiasında bulunarak Allah'ın sıfatlarının bulunduğuna delalet eden pekçok âyet-i kerimeden yüz çevirmişlerdir. Anlamın aslını kabul etmenin benzerliği gerektirmediğini de kabul etmemişlerdir.
Buna örnek yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"Kim bir mü'mini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır." (en-Nisâ, 4/93)
Onlar bu husustaki tehdit konusunda şüpheye düşmüş (buyruk onlara müteşâbih gelmiş) ve ondan kasten mü'mini öldüren kimsenin cehennemde ebedî kalacağını anlayarak, bunu büyük günah işleyen herkes için geçerli kabul edip şirkten aşağı herbir günahın (azabının) yüce Allah'ın meşietine bağlı olduğuna delâlet eden başka âyetlerden yüz çevirmişlerdir.
Bunlardan birisi de yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde olan herşeyi bilir. Şüphesiz ki bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu Allah'a çok kolaydır." (el-Hac, 22/70)
Cebriyeciler bu buyruktan ötürü şüpheye düşerek ondan kulun amelini işlemeye mecbur olduğu anlamını çıkartmışlar ve kulun onun bu işi yapmaya herhangi bir irade ve kudretinin sözkonusu olmadığını iddia ederek, kulun bir irade ve kudret sahibi olduğunu ve yine kulun fiillerinin ihtiyarî olan ve olmayan olmak üzere iki tür olduğunu ortaya koyan âyetlerden yüz çevirmişlerdir.
İlimde derinleşmiş olan akıl sahibi kimseler ise, müteşâbih olan bu tür âyetlerin anlamlarını nasıl açıklayacaklarını, diğer âyetlerle bağdaşan bir şekilde nasıl anlamlandıracaklarını bilirler. Böylelikle Kur'ân-ı Kerim'in tamamı müteşabihi bulunmayan muhkem bir kitap olarak karşımıza çıkar.[95]

Kur'an Ayetlerinin Muhkem ve Müteşabih Türlerine Ayrılmasındaki Hikmet

Eğer Kur'ân bütünüyle muhkem olsaydı, onu tasdik ve gereğince amel etmek ile denemek şeklindeki hikmeti ortadan kalkardı. Çünkü anlamı açıkça ortada olur, onun tahrif edilmesine ve fitne kastı ile onu olmadık şekilde te'vil etmek maksadıyla müteşabih olanına sarılmaya imkân kalmazdı. Eğer tümü müteşabih olsaydı, onun insanlar için bir açıklama ve bir hidâyet olması sözkonusu olmazdı. Gereğince amel edilemez ve üzerine sağlıklı bir akide kurulamazdı. Fakat yüce Allah hikmeti gereği onun birtakım âyetlerini muhkem kılmıştır. Müteşabihlerin görülmesi halinde bunlara başvurulur. Diğer bir kısım âyetlerini de müteşabih kılmıştır. Bunların böyle olması ise imanında samimi olan ile kalbinde eğrilik bulunanların birbirlerinden ayırdedilmesi amacıyla imtihan edilsinler diyedir. Çünkü imanında samimi olan bir kimse Kur'ân'ın bütünüyle yüce Allah tarafından geldiğini bilir. Allah'tan gelen ise haktır. Onda batıl ya da çelişkinin bulunmasına imkân yoktur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Önünden de, arkasından da bâtıl ona erişemez. (Çünkü o) hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiştir." (Fussilet, 41/42)
"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı." (en-Nisâ, 4/82)
Kalbinde eğrilik bulunan kimse müteşabihi muhkem buyrukları tahrif etmek ve haberler hakkında şüphe uyandırmakta ve ahkama karşı büyüklenmek hususunda hevâya tabi olmaya vesile edinir. Bundan dolayı itikad ve amel bakımından sapıtmış pekçok kimsenin bu sapıklıklarına bu tür müteşabih âyetleri delil gösterdiklerini görüyoruz.[96]
Aişe *Radıyallahu anha*'dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şu: *"Sana kitabı indiren odur. Onun bir kısım ayetleri muhkemdir. Bunlar kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşabihtir. Ama kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve onu te'vil etmeye kalkışmak için onun müteşabih olanına uyarlar. Halbuki onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde derinleşmiş olanlar ise: 'Biz ona inandık, hepsi Rabbimiz nezdindendir' derler. Olgun akıllılardan başkası ibretle düşünemez."* (Al-i İmran, 3/7) âyetini okuduktan sonra şöyle buyurdu: "Eğer sen onun müteşabih olanlarına tabi olanları görecek olursan işte Allah'ın sözünü ettiği kimseler onlardır, sen de onlardan sakın."[97]

KUR'ÂN-I KERİM'DEN NASIL YARARLANABİLİRİZ?

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Muhakkak ki bunda kalbi olan veya kendisi şahid olarak (gafil olmayıp) dikkatle kulak veren kimse için elbette öğüt vardır." (Kaf, 50/37)

---

[95] Bk. Muhammed b. Salih el-Useymîn, Usûlun fi't-Tefsir.
[96] Bk. Muhammed b. Salih el-Useymîn, Usûlun fi't-Tefsir adlı eserinde daha başka örnekler de vardır.
[97] Buhârî ve Muslim.

Kur'an'dan yararlanmak istiyorsak onu okuduğumuz vakit bütün dikkatlerimizi toplamalı, ona iyice kulak vermeli ve ona muhatap olanın uyanıklığı ile dinlemeliyiz. Çünkü o şanı yüce Rabbimizin Rasûlü aracılığıyla bize hitabıdır.
Etkinin tamam olması, bu etkiyi gerektiren bir etken, bu etkiyi kabul eden bir yer, bu etkinin meydana gelmesi için bir şart ve bu etkiyi önleyen hususların bulunmamasına bağlı olduğundan ötürü, âyet-i kerime bütün bunları en özlü, en açık ve maksada en çok delalet eden lafızlarla dile getirmiştir.
Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki bunda... bir öğüt vardır."* buyruğu Kaf sûresinin başından buraya kadar geçen bütün hususlara bir işarettir. İşte etken budur.
"Kalbi olan" buyruğu da bu etkiyi kabul edecek, etkilenecek yeri ifade eder. Bundan maksat ise, Allah'tan gelen buyrukları akleden, anlayan diri kalptir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"O ancak bir zikir (öğüt) ve apaçık bir Kur'andır. Diri olan kimseleri korkutup, uyarması içindir." (Yasin, 36/69-70)
Burada diriden kasıt da kalbin diri olmasıdır.
Yüce Allah'ın: *"Dikkatle kulak veren kimse"* buyruğunda, kendisine söylenenlere kulak veren, söylenenleri iyice dinleyen kimse kastedilmektedir. Bu da sözden etkilenmek için bir şarttır.
"Şahit olarak" kalbi gafil olarak değil de kalbi hazır olarak dinleyen demektir.
İbn Kuteybe diyor ki: Sen kalbi ve anlaması hazır bir halde iken Allah'ın kitabına kulak ver. Onu dinlerken gaflet ve yanılma içerisinde olma.
İşte bu etkinin gerçekleşmesini önleyen engele işarettir. Bu engel kalbin yanılması, kendisine söylenenleri akletmeyip, onlar hakkında düşünme ve tefekkürü terketmesidir.
Buna göre etken olan Kur'ân-ı Kerim, etkiyi kabul eden yer olan diri kalp bulunur, dinlemek olan şart var olur, kalbin başka şeylerle meşgul olması ve hitabın anlamından uzaklaşması ve başka bir şeye yönelmesi demek olan anlamayı engelleyen hususta bulunmazsa etki gerçekleşir. Bu etki ise Kur'ân-ı Kerim ile yararlanmak ve ondan öğüt ve ibret almaktır.[98]

Kur'ân'ı Nasıl Okuyalım?

Yüce Allah: *"Kur'ân'ı da tane tane, anlaşılır bir sûrette oku."* (el-Müzzemmil, 73/4) diye buyurmaktadır. Onu ağır ağır, acele etmeden oku! Böylesi Kur'ân'ı anlamana ve onun üzerinde iyice düşünmene yardımcı olacaktır.
Um Seleme'ye, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in Kur'ân okuyuşu hakkında soru soruldu da o, şöyle dedi:
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Kur'ân okumasını âyet âyet bölerdi. (Şöyle): "Rahman ve Rahim Allah'ın adı ile. (der ve dururdu) Hamd alemlerin Rabbi Allah'ındır. (der ve dururdu) Rahman, rahim(dir). (der ve dururdu) Din gününün maliki(dir.)..."[99]
Kur'an'ın tertil ile (ağır ağır ve tane tane) okunması, sesin güzelleştirilmesi ve okurken acele etmemek müstehabtır.
Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Kur'an'ı seslerinizle güzelleştiriniz. Çünkü güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini arttırır."[100]
İbn Mesud dedi ki: "Kur'an'ı kum tanelerini saçar gibi saçmayınız. Şiir okur gibi alelacele okumayınız. Hayret verici buyrukları üzerinde durunuz, onunla kalbleri harekete getiriniz. Sizden herhangi bir kimsenin bütün gayesi sûreyi bitirmek olmasın."[101]
Kur'an okumanın bitirilmesinden sonra "sadakallahulazîm" demek caiz değildir. Çünkü Kur'ân okumak bir ibadettir. Ona şari tarafından nassın varid olması hali dışında bir şey ilave etmek caiz değildir. Bu hususta ise herhangi bir şey varid olmamıştır.
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* İbn Mesud'dan Kur'ân dinlemiştir. O yüce Allah'ın: *"...Bunlara karşı da seni şahid getireceğimiz zaman halleri nice olur."* (en-Nisa, 4/41) buyruğuna varınca Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ona: *"Bu kadar yeter"* dedi.[102] Fakat İbn Mesud "sadakallahulazim" demediği gibi, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* da ona bunu söylemesini emretmemiştir.
Bu bid'at bir sünneti ortadan kaldırmış, ölümüne sebep olmuştur. Bu da Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğunda sözünü ettiği gibi dua etmektir: "Kur'an okuyan kimse onunla Allah'tan dilekte bulunsun."[103]
O halde Kur'ân okuyan bir kimse kıraatinden sonra dilediği şekilde dua etsin ve okuduğu ile Allah'a tevessül etsin. Çünkü o duanın kabulüne sebep teşkil eden salih ameller arasındadır. Şu duayı okumak da münasiptir:
"Allah'ım, ben senin kulunum, senin kölenin ve cariyenin oğluyum. Alnım senin elindedir. Hükmün bende geçerlidir. Hakkımdaki hükmün de adalettir. Kendi zatına isim olarak verdiğin yahut kitabında indirdiğin yahut

---

[98] Bk. İbnu'l-Kayyim, el-Fevaid, s. 3-5
[99] Sahih bir hadis olup Tirmizî rivayet etmiştir.
[100] Sahih bir hadis olup Ebû Dâvûd ve başkaları rivayet etmiştir.
[101] Buhârî.
[102] Buhârî
[103] Hasen bir hadis olup, Tirmizî rivayet etmiştir.

kullarından birisine öğrettiğin yahut gayb ilminde nezdinde kendine sakladığın herbir isim ile senden istiyorum: Kur'ân-ı Kerim'i kalbimin baharı, gözümün nuru, kederimi yok eden, üzüntümü, gamımı gideren kıl!"[104]

"Kur'an ya lehine yahut aleyhine bir delildir."

Muslim'in rivayet ettiği sahih bir hadis olan bu buyruk Kur'ân okuyanları iki kısma ayırmaktadır:
1- Kur'ân'ı okuyan ve kıyamet gününde Kur'ân'ın lehine delil teşkil edeceği kimse Kur'ân'ın emirlerini yerine getiren, yasaklarından uzaklaşarak helalini helal, haramını haram bilen, Kur'ân gereğince hüküm veren, onun hükmüne başvuran, hükmüne razı olan, yüce Allah'ın: *"(Bu) ayetlerimi düşünsünler, tam akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz hayır ve bereketi bol bir kitaptır."* (Sad, 38/29) buyruğu ile amel ederek anlamları üzerinde iyice düşünen, onu çokça okuyup ezberleyen, başkasından dinleyen, bilhassa Kur'ân-ı Kerim yayını yapan radyolardan ve Sıddık Minşavî, Husari ve daha başka meşhur Kur'ân okuyucularının kasetlerini çokça dinleyerek ailesi ile birlikte onun tilavetinden ve tefsirinden faydalanan, yüce Allah'ın: *"Bir de ahdi yerine getirin. Çünkü ahidden dolayı sorumluluk vardır."* (el-İsra, 17/34) buyruğunu okuyup yahut dinlediğinde, Rabbine ve kardeşlerine olan ahidlerini ve vaadlerini yerine getirmek için elini çabuk tutan kimsedir.
2- Kur'ân-ı Kerim'i okumakla birlikte Kur'ân'ın aleyhine delil teşkil ettiği kimse ise emirleri gereğince amel etmeyen, onun yasaklarından kaçınmayan, helalini helal, haramını haram bilmeyen, Kur'ân ile hükmetmeyen, Kur'ân'ın hükmüne başvurmayan, Kur'ân'ın hükmüne razı olmayan, Kur'ân'ı anlamayı, üzerinde düşünüp, hükümlerini uygulamayı önemsemeyen kimsedir. Böyle bir kimse yüce Allah'ın: *"Sonra dua ve niyaz edelim de Allah'ın lanetinin yalan söyleyenlerin üzerine olmasını isteyelim."* (Al-i İmran, 3/61) buyruğunu okunduğu ya da dinlediği zaman, onun insanlarla konuşmasında yalan söylediğini, sözünde durmadığını, ilişkilerinde, akitlerinde onları aldattığını görürüz. Üzücü hadiselerden birisi de karşılıklı ilişkilerinde, akidlerinde ve verdikleri sözlerde doğruluktan ayrılmayan kâfirlerin bulunduğunu da görmektir. Benim oğlumun anlattığına göre o Paris'te hayvanat bahçesini gezerken orada iki eli bulunan bir hayvan görmüş. Bir insan o hayvana bir şey attı mı onu eliyle tutarmış. Bahçeyi gezenlerden birisi ona atacak bir şey bulamamış. Ona hiçbir şey atmaksızın eliyle ona atar gibi işarette bulunmuş. Bahçe görevlisi olan Fransız onu görmüş ve bu müslümana gelerek, hayvana yalan söylediğinden ötürü azarlamış.
Bu olay bize İmam Buhârî'nin -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- başından geçmiş bir olayı hatırlatmaktadır. O hadis naklettiğini duyduğu bir adamdan hadis almak üzere uzakça bir şehire gitmiş. Uzunca ve zorlu bir yolculuktan sonra o adamın yanına ulaşmış. Bir hayvana eliyle ve elbisesinin eteği ile işaret ederek seslendiği halde, bunlarda bir şey yokmuş. Buhârî o hadisi ondan nakletmeksizin geri dönmüş. Çünkü hayvana yalan söyleyen bir kimse Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* hakkında da yalan söyler. Pek çok kimsenin şaka diyerek yalan söylediğini yahut çocuğuna yalan söylediğini ve bunun ise amelleri arasında aleyhine kaydedildiğini farketmez. Hadiste şöyle denilmektedir:
"Şaka yaparken dahi olsa yalan söylemeyi terkeden kimseye cennetin ortasında bir evinin olacağına ben kefilim."[105]
O halde müslüman kardeşim, okuduğun ve dinlediğin Kur'ân ile amel etmelisin ki Kur'ân senin aleyhine değil, lehine delil olsun. Özellikle Kur'ân hafızları, Kur'ân ilimleri ve tefsiri ile uğraşanlar böyle olmalıdır. Çünkü Kur'ân'ı ezberleyen ve tefsiriyle uğraşanların pek çoğunun Kur'ân'ın direktiflerine, adabına bağlı kalmadıkları görülmektedir.
Diğer taraftan Kur'ân'ı ezberlemekle, onun tefsiri ile uzun bir süre uğraşmakla birlikte yalan söylemekten, kardeşlerine en çirkin hasletleri iftira edip yakıştırmaktan, çirkin sözler konuşmaktan -bunları gerektiren herhangi bir sebep olmaksızın- kendisini alıkoymamaktadır. Öyle ki selefî akideye sahip, üstün, değerli ve muhaddis bir ilim adamı hakkında cehennem ateşinde yanacağına dair hüküm veren ve Mekke haremi dahilinde bir kardeşine hücum ederek ona: Ey cahil, ey sapık sen mi bana cevap veriyorsun diyenlerini dahi görüyoruz. Üstelik bu kimseye kardeşi öğüt vermiş ve yumuşak bir üslupla hatalarını açıklamıştır. Fakat böyle bir kimseyi günahkârlıkla kibir duygusu yakalamış, Beytullah'ın civarında düşmanlık ederek haddi aşmıştır. Halbuki İslâmdan önceki müşrikler bile ona saygı gösteriyorlardı. Babasının katilini dahi Harem'de gördü mü Allah'ın evine saygısından ötürü ondan yüz çevirirdi. Fakat böyle bir adam Kur'ân'ı ezberlemenin, onun tefsiriyle uğraşmanın faydasını göremedi. Şüphesiz ki doğru sözlü ve doğru sözlü olduğu tasdik edilen o yüce zattan varid olduğu üzere Kur'ân aleyhine delil olacaktır: Kur'ân ise senin ya lehine ya da aleyhine bir delildir."[106]
Kur'an hafızları arasında ölülere Kur'ân okumayı meslek edinen, karşılığında mal almak ve sofralarda yemek yemek için vasıta edinen kimseleri biliyorum. Oysa Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ümmetini sakındırarak şöyle buyurmuştur:
1- *"Kur'an'ı okuyunuz, onunla amel ediniz, ondan uzak kalmayınız. Onda aşırı gitmeyiniz. Onun vasıtasıyla yemek yemeyiniz. Onun vasıtası ile mallarınızı çoğaltma cihetine gitmeyiniz."*[107]

---

[104] Hadis sahih olup Ahmed rivayet etmiştir.
[105] el-Albânî hasen olduğunu belirtmektedir.
[106] Muslim
[107] Sahih bir hadis olup, İmam Ahmed ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir.

2- *"Kur'an'ı okuyan ve onun vesilesiyle insanlardan isteklerde bulunacak topluluklar gelmeden önce Kur'ân'ı okuyun ve onun vesilesiyle Allah'tan dileklerde bulunun."*[108]

Kur'an'ı Terketmekten Sakınmak

"Rasûl: 'Ya Rab gerçekten benim kavmim, bu Kur'an'ı terketti" dedi." (el-Furkan, 25/30)
Yüce Allah Rasûlü ve Peygamberi Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'den: "Ya Rab gerçekten benim kavmim, bu Kur'ân'ı terketti" dediğini haber vermektedir. *"Çünkü müşrikler kafir olanlar dediler ki: 'Bu Kur'an'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın. Belki baskın çıkarsınız."* (Fussilet, 41/26) buyruğunda belirttiği gibi onu dinlemiyor, ona kulak vermiyorlardı. Onlara Kur'ân okunduğu vakit onu dinlememek için gelişigüzel konuşuyor, gürültüler çıkarıyorlardı. İşte bu Kur'ân'ı terketmektir, ona imanı, ona tasdik etmeyi terketmek de onu terketmektir. Onun üzerinde düşünmeyi, onu anlamaya çalışmayı terketmek de onu terketmek, ondan uzaklaşmaktır. Gereğince amel etmeyi, emirlerine uymayı, yasaklarından uzak kalmayı terketmek de onu terketmektir. Kur'ân'ı bırakıp şiir, söz, şarkı, eğlence yahut çeşitli görüşlere ya da Kur'ân'ın dışından alınmış herhangi bir yola yönelmek de onu terketmektir.
Cömert, lütufkar, gücü herşeye yeten Allah'tan bizleri, kendisini gazaplandıran herşeyden kurtarmasını, kendisini razı edecek, kitabını ezberlemek, onu anlamak, gece vakitlerinde, gündüzün çeşitli anlarında onun seveceği ve razı olacağı şekilde gereğince amel etmemizi sağlamasını niyaz ederiz. Şüphesiz ki o keremi pek bol olandır, bağışları sonsuz olandır.[109]
Kur'an'ı terkedip uzak kalmanın çeşitli şekilleri vardır:
1- Kur'ân'ı dinlemeyi, ona iman etmeyi, ona kulak vermeyi terketmek.
2- Kur'ân'ı okusa ve ona iman etse dahi gereğince amel etmeyi, onun helal ve haram hükümlerine uymamak.
3- Dinin esaslarında, fer'î hükümlerinde Kur'ân'ı hakim kılmayı ve hükümlerine başvurmayı terketmek, onun kesin bilgi ifade etmediğine, delillerinin ilme ulaştırmayan lafzi delillerden ibaret olduğuna inanmak.
4- Kur'ân-ı Kerim üzerinde iyice düşünmeyi, onu anlamaya çalışmayı, o buyrukları söyleyenin ondan neyi murad ettiğini bilmeyi terketmek.
5- Bütün kalbî hastalıklarda onunla şifa ve tedavi aramayı terkederek bu hastalığının şifasını Kur'ân'dan başka yerlerde aramak, onunla tedaviyi bırakmak. İşte bütün bunlar yüce Allah'ın: *"Rasûl: 'Ya Rab! Gerçekten benim kavmim bu Kur'an'ın terketti, dedi."* (el-Furkan, 25/30) buyruğunun kapsamına girer.
Bununla birlikte bu terkin kimi çeşidi, kiminden daha hafiftir.[110]

KUR'ÂN'IN BAZI AYETLERİNİN TEFSİRİ

Dinde Bid'at Çıkarmaktan Sakındırmak

Yüce Allah İsa *Aleyhisselam* hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Ona uyanların kalplerinde rikkat (incelik) ve merhamet koyduk. Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, biz onu üzerlerine farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendileri ortaya çıkarmışlardı.) Sonra da ona hakkıyla riayet etmediler..." (el-Hadîd, 57/27)
"Ruhbanlık" buyruğu onlar bir ruhbanlık uydurdular, demektir. Bu buyrukta tam vakıf "merhamet koyduk" anlamındaki lafız üzerinde olup, daha sonra "kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince" (anlamındaki) buyruk ile okumaya devam edilir. Yani biz ruhbanlığı onlar için teşri etmedik, onlara farz yazmadık. Aksine onlar kendiliklerinden onu bid'at olarak ortaya koydular. (Sözkonusu edilenler hristiyanların rahipleridir.)
Yüce Allah'ın: "Ancak Allah'ın rızasını aramak için" anlamındaki buyrukta (aramak anlamındaki lafzın) nasbedilmesi hususunda üç görüş bulunmaktadır:
Doğrusu bunun munkatı istisnâ olarak nasbedildiğidir. Yani onlar ruhbanlığı ancak Allah'ın rızasını aramak için uydurdular. Buna da yüce Allah'ın: "Kendiliklerinden (bid'at olarak) ortaya koydular." buyruğu delil teşkil etmektedir. Bundan sonra ise onları bu ruhbanlığı uydurmaya iten sebebi sözkonusu etmekte olup, bu da Allah'ın rızasını aramak idi. Arkasından gereği gibi ona riayet etmeyi terkettiklerinden onları yermektedir."[111]
Şeyh Hamid el-Fakî bu açıklama ile ilgili olarak şu notu düşmektedir:
Ayetin önceki ve sonraki buyruklarıyla birlikte siyaktan anlaşılan şu ki şanı yüce Allah dinde bid'atler ortaya koymayı yermek ve bunun fıtrata aykırı olduğunu beyan etmek maksadındadır. Bir bid'at ortaya koyan herkes fıtrat gereği o bid'atin gereğini yerine getirmek gücünü bulamaz ve bu gücünü kaybeder. Çünkü ortaya konulan o bid'at fıtrata ve selim akla muhalif ve uzaktır. Herşeyi bilen ve hikmeti sonsuz olan alemlerin Rabbi Allah'ın kulları üzerindeki nimetini tamamlamak için teşri buyurduğu din ise insanlığı ıslah etmek, insanlığı yüce Allah'ın

---
108 Sahih bir hadis olup İmam Ahmed ve başkaları rivayet etmişlerdir.
109 Bk. İbn Kesîr, Tefsir.
110 İbnu'l-Kayyim, el-Fevâid, 113.
111 Medâricu's-Salikîn, III, 32

insanları yaratılışlarında sahip kıldığı fıtratlarıyla sırat-ı müstakime iletmek içindir. Ruhbanlık: İnsan tabiatını karşı cins, yiyecek, giyecek, rahat, uyku ve buna benzer haklarından mahrum etmek olup, fıtrata aykırıdır. İnsanın bunu yerine getirebilmesi ve hakkına gerektiği gibi riayet etmesi imkansız bir şeydir.
Bundan dolayı Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle bir işe kalkışanlara oldukça kızmıştır. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:
"De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı zîneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram kılmıştır." (el-Araf, 7/32)
Pek çok âyette böyle bir işe kalkışmanın şeytanın kendi dostlarına yaptığı telkinlerden olduğu sözedilmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[112]
Bazı sufiler rahiplere benzeyerek yünden dokunmuş elbiseler giydiler, kendi nefislerini Kur'ân'a ve Rasûlullah'ın hidâyetine muhalefet ederek hoş ve temiz şeylerden mahrum ettiler.

Bid'atçilerle Oturup Kalkmaktan Sakındırmak

Yüce Allah buyuruyor ki:
"...Eğer şeytan sana unutturursa artık hatırladıktan sonra o zalimler topluluğu ile oturma." (el-En'âm, 6/68)
Bundan maksat ümmetin herbir ferdinin Allah'ın âyetlerini tahrif eden ve onları olmaları gereken yere koymayan yalanlayıcılarla birlikte oturup kalkmamasıdır.[113]
Derim ki: "Zalimler topluluğu" müşrikleri, sapıkları ve dinde bid'at ortaya koyanları kapsar. İbnu'l-Kayyim onlardan sakındırarak şunları söylemektedir:
Dördüncü kısım: Kendisiyle oturup kalkmak bütünüyle helak edici olan ve kendileriyle oturup kalkmanın zehir yemek seviyesinde olduğu kimselerdir. Eğer onu yiyen bir kimse zehiri etkisiz kılan bir panzehir bulursa kurtulabilir. Aksi takdirde o kimse için başsağlığı dilemekten başka yapacak bir şey kalmaz. İnsanlar arasında bu kabilden olanlar ne kadar da çoktur! -Allah onları arttırmasın- Bunlar bid'at ve dalâlet ehli kimselerdir. Allah'ın ve Rasûlullah'ın sünnetinden alıkoyanlar, o sünnete aykırı olan yollara çağıranlar, Allah'ın yolundan gidilmesini engelleyip onun eğrilmesini isteyenlerdir. Böylelikle bunlar bid'ati sünnet, sünneti bid'at, marufu münker, münkeri maruf gösterirler.
1- Eğer onlar arasında katıksız bir tevhidi sözkonusu edersen: Sen salih evliya hazretlerinin değerini düşürdün, derler.
2- Eğer sadece Allah Rasûlüne uymak gereğinden sözedersen: Sen kendilerine tabi olunması gereken önderleri heder ettin, derler.
3- Eğer yüce Allah'ı, kendi zatını kendisinin ve Rasûlünün nitelendirdiği şekilde nitelendirir, bu hususta ileri de gitmez, kusurlu da davranmazsan, sen müşebbihecilerdensin derler.
4- Eğer Allah ve Rasûlünün emrettiği marufu emreder, Allah ve Rasûlünün yasakladığı münkeri yasaklarsan sen fitneye düşmüşlerdensin, derler.
5- Eğer sünnete uyar, sünnete muhalif olan şeyleri terkedersen: Sen saptırıcı bid'at ehlindensin, derler.
6- Yalnızca yüce Allah'ın rızasına yönelip de dünya leşi ile onları başbaşa bırakırsan: Sen hakkı batıla karıştıranlardansın, derler.
7- Eğer izlemekte olduğun yolu bırakır, onların hevalarına uyarsan Allah nezdinde hüsrana uğrayanlardan, onlara göre ise münafıklardan olursun. O halde onları öfkelendirmek pahasına da olsa Allah ve Rasûlünün rızasını aramaya, onların eşikleri ile ve sitemleri ile uğraşmamaya dikkat et. Onların yerilmelerine, nefret etmelerine aldırma. Çünkü bu senin bizatihi kemalin demektir. Çünkü durum şu beyitte anlatıldığı gibidir:
"Şayet sana eksik bir kimse tarafından benim yerildiğim haberi ulaşırsa,
Bil ki o, benim fazilet sahibi bir kimse olduğuma dair bir şehadettir."[114]
Derim ki: Bu gibi kimseleri en güzel yol ile hakka davet etmek kaçınılmaz bir şeydir. Böylelikle onlara karşı delil ortaya konulmuş olur. Bunu da Rasûl-i Ekremine şöyle hitap eden yüce Allah'ın emrine uymak üzere yapmak gerekir:
"Onlarla en güzel yolla mücadeleni yap!" (en-Nahl, 16/125)
"Sabret, senin sabrın ancak Allah('ın yardımı) iledir. Onlar için üzülme, kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da sıkıntıya düşme. Çünkü Allah sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir." (en-Nahl, 16/127-128)
8- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et." (en-Nahl, 16/125)
Yüce Allah Rasûlü Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'e insanları Allah'ın yoluna hikmet ile davet etmesini emir buyurmaktadır. Hikmet: Ona indirilen Kitap ve Sünnettir. Güzel öğüt ise onları içinde bulundukları yanlışlıklardan alıkoyacak türden öğütlerdir.

---
[112] Bu açıklama için bk. İbnu'l-Kayyim, et-Tefsiru'l-Kayyim, s. 486
[113] İbn Kesîr
[114] Bk. İbnu'l-Kayyim, et-Tefsiru'l-Kayyim, s. 630

9- Yine yüce Allah: *"Onlarla en güzel yolla mücadeleni yap!"* (en-Nahl, 16/125) diye buyurmaktadır. Yani onlardan herhangi bir tartışma ya da mücadeleye ihtiyacı olan kimseler olursa onunla güzel yol olan yumuşaklık ve güzel hitapla tartış. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi:
"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin..." (el-Ankebut, 29/46)
Yüce Allah ona yumuşak davranmasını emretmektedir. Nitekim Musa ve Harun (ikisine de selam olsun)'u Firavun'a gönderdiği vakit de şu buyruğunda görüldüğü gibi aynı emri vermişti:
"Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar." (Tâhâ, 20/44)

Şirkin Yeryüzünde Fesad Çıkarmakla İlişkisi

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Orası ıslah edilmişken yeryüzünde fesad çıkarmayın." (el-Araf, 7/56)
Müfessirlerin birçoğu şöyle demiştir: Yüce Allah yeryüzünü Rasûller göndermekle, şeriatı onlar vasıtasıyla açıklamakla, Allah'a itaate çağırmakla ıslah etmişken sizler orada masiyetler çıkarmakla, Allah'tan başkasına itaat etmeye çağırmakla fesad çıkarmayın. Çünkü Allah'tan başkasına ibadet etmek, O'ndan başkasına ve O'na ortak koşmaya çağırmak yeryüzündeki fesadın en büyüğüdür. Hatta hakikatte yeryüzündeki fesad, ancak O'na şirk koşmaktır, O'nun emrine muhalefet etmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İnsanların kendi elleriyle kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesad başgösterdi." (er-Rûm, 30/41)
Özetle şirk Allah'tan başkasına çağırmak, O'ndan başka bir mabud göstermek, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in dışında emrine itaat edilen ve uyulan kimseler göstermek, yeryüzünde en büyük fesaddır. Yeryüzünün ve orada yaşayanların düzelmeleri ancak sadece Allah'ın mabud kabul edilmesi, başkasına değil yalnızca O'na ibadete davet olunması, başkasına değil sadece Rasûlüne itaat edilip, ona uyulması ile mümkündür. Rasûlün dışındaki kimselere gelince ancak Rasûle itaati emrettiği takdirde ona itaat etmek gerekir. Eğer ona isyanı ve onun getirdiği şeriate aykırı hususlar emrederse onun dinlenmek ve itaat edilmek hakkı yoktur. Şüphesiz Allah yeryüzünü Rasûlü ve dini ile, tevhid edilmesini emretmekle ıslah etmiş, kendisine şirk koşmak ve Rasûlüne muhalefet etmek sûretiyle orada fesad çıkarmayı yasaklamıştır.
Dünyanın halleri üzerinde dikkatle düşünen bir kimse yeryüzündeki herbir ıslahın sebebinin Allah'ın tevhidi, O'na ibadet ve Rasûlüne itaat olduğunu, yeryüzündeki herbir kötülük, fitne, bela, kıtlık, düşmanların musallat kılınması ve daha başka kötülüklerin sebebinin de Rasûlüne muhalefet ve Allah'tan ve Rasûlünden başkasına davet etmek olduğunu görecektir.[115]

Allah'tan Başkasını Allah Gibi Sevmek Şirktir

Yüce Allah buyuruyor ki:
"İnsanlardan kim ide Allah'ın dûnundakileri Allah'a denk tutarlar. Ve o kimseleri Allah gibi severler. İman edenlerin ise Allah'a olan sevgileri daha şiddetlidir" (el-Bakara, 2/165)
İbnu'l-Kayyim dedi ki: Yüce Allah şunu haber vermektedir: Bir kimse yüce Allah'ı sever gibi Allah'tan başka bir şeyi sevecek olursa, o Allah'ın dışında Allah'a eş edinen kimselerdendir. Bu yaratmak ve rubûbiyet bakımından değil de sevgide eş edinmektir. Yeryüzünde yaşayan hiçbir kimse yaratma ve rububiyette Allah'a eş koşmamıştır fakat sevgide eş koşmak böyle değildir. Yeryüzündekilerin çoğunluğu Allah'ın dışında birtakım varlıkları sevgi ve tazim noktasında ona eş edinmişlerdir.
Yüce Allah'ın: *"Ve o kimseleri Allah gibi severler"* buyruğu Allah'ı sevdikleri gibi onları severler demektir. Dolayısıyla Allah'a karşı olması gereken sevgiyi Allah'ın dışındakilere yöneltmiş olmaktadırlar. Onlar bu sevgilerinde Allah ile birlikte başkalarını eş koşmaktadırlar.
Daha sonra: *"İman edenlerin ise Allah'a olan sevgileri daha şiddetlidir"* diye buyurmaktadır.
Yani iman edenlerin Allah'a olan sevgileri eş koşanların eş koştukları varlıklara; Allah'tan başka sevdikleri ve tazim ettikleri ilâhlarına duydukları sevgiden çok daha şiddetlidir.
Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye şu sözleriyle bu tefsiri tercih ettiğini ortaya koymaktadır:
Bunların yerilmelerinin sebebi Allah ile ortak koştukları varlıkların sevgide ortak koşmaları ve mü'minlerin yaptıkları şekilde sevgilerini Allah'a halis kılmamalarıdır. İşte sevgide bu eş koşmak yüce Allah'ın onların ateşte iken söyleyeceklerini haber verdiği şu buyruğunda da sözkonusu edilmektedir. Onlar ateşte kendi ilâhlarına ve ortak koştukları varlıklara, ortak koştukları varlıklar da kendileri ile birlikte ateşte hazır edilmişlerken şöyle diyeceklerdir:
"Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıktaydık. Çünkü sizi alemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk." (eş-Şuara, 26/97-98)

[115] Bk. İbnu'l-Kayyim, et-Tefsiru'l-Kayyim, s. 255

Bilindiği gibi onlar yaratmak ve rububiyet bakımından ortaklarını alemlerin Rabbi ile eş koşmuyorlardı. Onlar sevgi ve tazimde o varlıkları ona eş koşmuşlardı.[116]
Derim ki sufiler arasındaki bazı müslümanlar Allah'ı sevdikleri gibi, şeyhlerini sever ve tazim ederler. Onlar bu halleriyle birinci âyet-i kerimede Allah'ın kendilerini yerdiği müşriklere benzemektedirler. Kimi müslümanlar da -maalesef- Allah'a dua ettikleri gibi veli kabul ettiklerine dua etmektedirler. Bunlar böyle yapmakla dua da onlarla Allah'ı eşit kılmış oluyorlar. Bu ise Allah'tan başkasına yapılması caiz olmayan ibadet türündendir. Bu durumda son âyet-i kerime onlara uyar. Hadiste de: *"Dua ibadetin ta kendisidir."*[117] diye buyurulmaktadır.
Mutasavvıflar arasında bazı kimseler -Dımaşk'da kabri bulunan İbn Arabi gibi- Allah ile mahlukatını eşit görürler. O şöyle diyor:
"Rab kuldur. Kul da Rabdır.
Keşke bilsem mükellef kimdir?"
Yüce Allah onların söylediklerinden pek yüce ve münezzehtir.

Allah Göktedir ve Arşın Üzerindedir

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Göklerde de, yerde de Allah sadece O'dur. Gizlinizi de, açığınızı da bilir. O ne kazanacağınızı da bilir." (el-En'am, 6/3)
Bir çok müslümana: "Allah nerededir" diye sorulsa, o size "her yerde" diye cevap verir, sonra da bu âyeti ya da bir başkasını delil gösterir. Eğer bu müslüman bu âyetlerin tefsirini doğru bilseydi hatalı cevabına bunları delil diye göstermezdi.
İbn Kesîr der ki: Bu âyeti tefsir edenler, âyeti bu şekilde yorumladıkları için "O her yerdedir" diyen (ve sapık bir fırka olan) cehmiyenin -ki yüce Allah onların sözlerinden pek yücedir- görüşünü reddetmek üzere ittifak halinde olmakla birlikte bu âyet-i kerimenin tefsiri hususunda farklı görüşlere sahiptirler.
1- Bu görüşlerin en sahih olanı: O göklerde de, yerde de Allah diye kendisine dua edilendir. Yani göklerde ve yerde bulunanlar ona ibadet eder, onu tevhid ederler. Göklerde ve yerde bulunan kimseler onun uluhiyetini kabul eder, onu Allah diye adlandırır, korku ve ümitle ona dua ederler. İnsanlardan ve cinlerden kafir olanlar müstesnadır. Bu görüşe göre bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"O gökte de ilah olandır, yerde de ilahtır."* (ez-Zuhruf, 43/84) buyruğuna benzemektedir. Yani o gökte bulunanların da, yerde bulunanların da ilâhıdır. Buna göre yüce Allah'ın: *"Gizlinizi de, açığınızı da bilir"* buyruğu haber ya da haldir. (Hal oluşuna göre: "Göklerde de, yerde de Allah olan, gizlinizi de, açığınızı da bilen odur demek olur."
2- İkinci görüşe göre buyruktan maksat şudur: O göklerde ve yerde bulunan gizli, açık herşeyi bilen Allah'tır. Buna göre "bilir" buyruğu "göklerde de, yerde de" buyruğuna müteallik olup, takdiri şöyle olur: O Allah'tır, göklerde ve yerde gizlinizi de, açığınızı da bilir ve sizin neler kazanacağınızı da bilir.
3- Üçüncü görüşe göre "göklerde Allah odur" anlamındaki buyruk üzerindeki vakıf tam bir vakıftır. Daha sonra yüce Allah haber cümlesini başlatarak şöyle buyurmaktadır: "Yerde de sizin gizlediğinizi de, açığınızı da bilir." İbn Cerir'in tercih ettiği budur. Buna göre "o ne kazanacağınızı da bilir" buyruğu hayrıyla, şerriyle bütün amellerinizi bilir demektir.[118]
4- Yüce Allah'ın: *"Nerede olursanız o sizinle beraberdir"* buyruğuna gelince, İbn Kesîr bu âyeti aşağıdaki şekilde tefsir etmektedir: "O sizi görüp gözeten, amellerinize tanık olandır. İster karada, ister denizde, ister gece, ister gündüz, ister evlerin içinde, ister açıkta bulunun. Bilmek açısından hepsi onun için birdir. O her yerde olanı görür ve işitir. Buna göre sizin konuşmanızı işitir, bulunduğunuz yeri görür, gizlinizi ve fısıldaşmanızı da bilir."[119]
5- Allah her yerdedir deyip, bununla o bizimle birlikte olup, bizi işitir ve görür anlamını kasdediyor ise doğrudur. Eğer o zatıyla her yerdedir demek isterlerse bu büyük bir yanlışlıktır. Çünkü hamamlar, çöplükler gibi necis ve pis yerler de vardır. Aklı başında bir müslüman Allah oradadadır demez. Şanı yüce Allah bundan münezzehtir.
Bazı müslümanlar şöyle der: Allah mü'min kulunun kalbindedir. Bunu söylerken de asılsız hadis diye nakledilen bir rivayete dayanırlar: "Ben semaya da, arza da sığmadım. Ben mü'min kulumun kalbine sığdım." Allah'ın -haşa- insanların kalplerine hulul ettiğini söyleyen bir kimse bunu sadece mesih İsa için öngören hristiyanlardan daha da kafirdir.
Doğrusu ise yüce Allah'ın semanın üzerinde, arşın üstünde olduğudur. Buna delil aşağıdaki buyruklardır:
a. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sonra göğe istivâ etti."* (el-Bakara, 2/29) Buhârî'de yer alan Mücahid ve Ebu'l-Aliye'nin tefsirine göre "üstüne çıktı ve yükseldi" demektir.
b. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* cariyeye: *"Allah nerededir?"* diye sorunca, cariye: "Göktedir" diye cevap vermiştir. Peygamber efendimiz ona: *"Ben kimim?"* diye sorunca, cariye: "Allah'ın Rasûlü Muhammed"

---
[116] Bk. İbnu'l-Kayyim, Medâricu's-Salikîn, III, 13-14.
[117] Tirmizî rivayet etmiş olup, hasen, sahihtir demiştir.
[118] Bk. İbn Kesîr, 2/123.
[119] IV, 304

diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* cariye sahibine: *"Onu azad et çünkü o mü'minedir."* diye buyurdu.[120]
Hadisten: Allah'ın semada olduğuna inanmayan kimsenin mü'min olmadığı anlaşılmaktadır. "Semada" olması ise semanın üstünde olması demektir.
Yüce Allah'ın semanın üstünde olmasına inanmak ashabın, tabiînin, müçtehid imamların ve onların yolundan gidenlerin itikadıdır.
1- Şafiî dedi ki: Şüphesiz yüce Allah seması üstünde arşının üzerindedir. O kullarına dilediği şekilde yaklaşır ve şüphesiz Allah dünya semasına nasıl isterse öylece iner.[121]
2- Ebu Hanife dedi ki: Bir kimse ben Rabbim semada mıdır, yerde midir bilmiyorum diyecek olursa kafir olur. Çünkü yüce Allah: *"Rahman arşa istivâ etti"* diye buyurmaktadır. Onun arşı ise yedi semanın üstündedir. Şayet: O arşın üzerindedir demekle birlikte ben arş semada mıdır, yoksa arzda mıdır bilmiyorum diyecek olursa yine o kimse kafirdir. Çünkü Allah'ın semanın üstünde olduğunu inkar etmiş olur. Allah'ın semanın üstünde olduğunu inkar eden de kafir olur. Çünkü yüce Allah yüceler yücesidir ve ona yukarıya doğru yönelinerek dua edilir, aşağıya yönelerek dua edilmez.[122]
3- İmam Malik'e Allah'ın arşı üzere nasıl istivâ ettiğine dair soru sorulunca şu cevabı vermiştir: "İstiva bilinen bir lafızdır, keyfiyet/nasıllığı ise bilinmez. Ona iman etmek farz, ona (istivanın keyfiyetine) dair soru sormak bid'attir. Şu bid'atçiyi dışarı çıkartınız."

Havf ve Reca (Korku ve Ümit)

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Ona korkarak ve umarak dua edin." (el-Araf, 7/56)
Yüce Allah kullarına kendilerinin yaratıcısına ve mabudlarına cehenneminden ve azabından korkarak, cennetini ve nimetlerini ümid ederek dua etmelerini emir buyurmaktadır. Nitekim Hicr sûresinde: *"Kullarıma haber ver ki: 'Ben! Gerçekten ben günahları pekçok bağışlayanım ve çok merhametli olanım ve hiç şüphesiz benim azabım da elbette can yakacak bir azabdır.'"* (el-Hicr, 15/49-50) diye buyurmaktadır.
Çünkü Allah'tan korkmak kulu Allah'a isyanı gerektiren hususlardan ve onun yasak kıldığı şeylerden uzak durmaya iter. Onun cennet ve rahmetini ümit etmek de salih amel işlemeye, Rabbini razı edecek herbir işi yapmaya iter.

Bu Ayetin Gösterdiği Yol

1- Kul, kendisini yaratan Rabbine dua etmelidir. Onun duasını işiten ve duasını kabul eden O'dur.
2- Allah'tan başkasına dua etmemelidir. İsterse bu bir peygamber, bir veli ya da bir melek olsun. Çünkü dua namaz gibi bir ibadettir, Allah'tan başkasına yapılması caiz değildir.
3- Kul Rabbine cehennem ateşinden korkarak, cennetini ümid ederek dua etmelidir.
4- Âyet-i kerime ile Allah'a ondan korkarak yahutta ondaki nimetleri ümid ederek ibadet etmediklerini söyleyen mutasavvıfların görüşleri reddedilmektedir. Çünkü korku ve ümit ibadet çeşitlerindendir. Yüce Allah insanların en seçkinleri olan peygamberleri överken şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz bunlar hayırlı işler yapmaya koşarlar, umarak, korkarak bize dua ederlerdi. Bize gönülden derin saygı duyarlardı." (el-Enbiya, 21/90)
5- Âyet-i kerimede *"ameller ancak niyetler iledir"* hadisini "el-Erbain en-Neveviye" adlı eserinde açıklarken Nevevî'nin kullandığı şu ifadeleri de reddetmektedir:
Amel ile birlikte niyette bulunduğu takdirde üç hali olur:
Birincisi yüce Allah'tan korkarak bu amelde bulunmak. Bu kulların ibadetidir.
İkincisi bu ameli cennet ve sevap isteyerek yapmasıdır. Bu da tüccarların ibadetidir.
Üçüncüsü ise bunu Allah'tan haya ederek kulluk hakkını ve şükrü eda etmek için yapar. Bu da hürlerin ibadetidir.
Şeyh Muhammed Reşid Rıza bu sözler ile ilgili olarak "Mecmuatu'l-Hadis en-Necdiyye" adlı eserde şunları söylemektedir:
Böyle bir taksim hadis fukahasının sözlerinden çok mutasavvıfların sözlerine benzemektedir. Tahkik sonucu şudur: Kemal; O'nun "kulların ibadeti" -ki hepimiz Allah'ın kullarıyız- adını verdiği korku ile "tüccarların ibadeti" adını verdiği Allah'ın sevabını ve lütfunu ümidi birarada bulundurmaktır.
Şeyh Mütevelli eş-Şar'avi de kitaplarında sufilerin akidesini benimsemektedir. Çünkü o sözü geçen bu taksimi kaydetmekte, hatta *"ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın"* (el-Kehf, 18/110) buyruğunu reyiyle

[120] Muslim
[121] Bunu el-Hekavi, Akidetu'ş-Şafii'de rivayet etmektedir.
[122] Şerhu'l-Akideti't-Tahaviye, s. 322

açıklarken daha ileriye giderek: "Cennet de bu ortak koşulan şeylerden biridir" demektedir. (Bu sözleriyle yüce Allah'a cennetini isteyerek ibadet etmenin şirk olduğunu saçmalamaktadır.)
Şa’ravi "el-Muhtar min Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim" adlı eserinde de şunları söylemektedir:
Üçüncü tür: Yüce Allah'a ibadet etmeye müstehak olduğu için ibadet etmektir. Buna da şu kudsi hadisi delil göstermektedir: *"Eğer ben cennet ya da cehennem yaratmamış olsaydım ibadete layık olmayacak mıydım?"*[123]
Şa’ravi bu hadisin derecesini sözkonusu etmemektedir. Fakat göründüğü kadarı ile bu hadis uydurmadır. Çünkü Kur’ân'a muhaliftir. Kitabında sözünü ettiği bu açıklama Televizyon ekranlarında âyet-i kerimeyi tefsir ederken söylediği "cennet de bu ortak koşulan şeylerden biridir" sözünü desteklemektedir.
Bir kimse: Şar’avi bu sözüyle cennete ibadet eden Allah'a şirk koşmuş olur demek istemiştir derse ona şöyle deriz: Dünyada ben cennete ibadet ediyorum diyen hiçbir kimse yoktur fakat Şar’avi'nin bu tefsiri kendisinin kitaplarında benimsediği sufi akideyi örtüp, gizlemektir. Sufiler de diyor ki: Biz sadece Allah'a ibadet ederiz, cennetine ümid ederek yahut ateşinden korkarak değil.

Allah Göklerin ve Yerin Nurudur

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Allah göklerle yerin nurudur. Nurunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. O kandil de bir cam içindedir. O cam (ve kandil) ise doğuya da, batıya da nisbeti olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan, parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir. O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir. Nur üstünde nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna hidayet eder. Allah insanlar için misaller getirir. Allah herşeyi çok iyi bilendir." (en-Nur, 24/35)
1- İbnu'l-Kayyim yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur"* buyruğunu gökleri ve yeri nurlandıran, göklerde ve yerde bulunanlara hidâyet veren diye tefsir etmiştir. Onun nuru ile göklerde ve yerde bulunanlar hidâyet bulur. Bu onun fiili ile olan bir şeydir yoksa nur onun vasıflarındandır, onunla kaimdir. Esma-i Hüsna'dan birisi olan en-Nur adı da buradan ona isim olarak türetilmiştir.[124]
Yüce Allah bu nura, nurun bulunduğu yere, onu taşıyana ve onun maddesine kandil yuvasını örnek vermiştir. Bu da duvarın içerisinde oyuk şeklindeki özel yerdir. Bu yönüyle göğse benzer. Bu kandil yuvasında en arı duru camlardan bir cam bulunmaktadır. Öyle ki beyazlığında ve arı duru oluşunda parıl parıl aydınlık saçan yıldıza benzetilmiştir. Bu da kalbe benzer. Kalp de cama benzetilmiştir. Çünkü bu cam mü'minin kalbinde bulunan birtakım nitelikleri toplamıştır. Bunlar da arı duruluk, rikkat ve metanettir. O arı ve duruluğu ile hakkı ve hidâyeti görür. Rikkati sebebiyle de acıması, merhamet ve şefkati ortaya çıkar. Metaneti ile de yüce Allah'ın düşmanlarına karşı cihad eder, onlara sert davranır, hakta metin olur ve metanetini kaybetmez. Onun sahip olduğu bir nitelik bir diğerini ortadan kaldırmadığı gibi onunla çatışmaz da. Aksine yüce Allah'ın mü'minleri nitelendirirken şu buyruğunda olduğu gibi herbir nitelik diğerine yardımcı olur ve onu destekler:
"Onlar kafirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler." (el-Feth, 48/29)
Camın içerisinde bir kandil vardır. Bu da fitilde bulunan aydınlığa denilir ve onu taşır. Bu nurun bir maddesi vardır. Bu nur günün başında ve sonunda güneş alan en mutedil yerlerdeki bir zeytinden sıkılıp çıkarılmış yağdır. Bunun yağı yağların en temizidir, en tortusuzudur. Saflık ve temizliğinden ötürü nerdeyse ona ateş değmeksizin dahi aydınlık saçacaktır. İşte kandilin aydınlığının maddesi de budur.
Mü'minin kalbindeki kandilin aydınlığını sağlayan madde de böyledir. O bereketi herşeyden daha büyük ve sapmaktan en uzak olan vahyin ağacındandır. Bu ağaç en mutedil, en dengeli ve en faziletli işleri temsil eder. Hristiyanlığın da, yahudiliğin de sapması gibi sapma göstermez. Aksine o her hususta yerilmiş iki (aşırı) ucun ortasındadır. İşte mü'minin kalbindeki iman kandilinin maddesi budur. Bu zeytinyağı son derece arı duru olduğundan ve neredeyse kendiliğinden aydınlık saçacak durumda iken ona ateş isabet edince, daha da aydınlığı artar ve ondaki aydınlık saçan madde güçlenir, bunun sonucunda o nur üstüne nur olur.
İşte mü'min de böyledir. Onun kalbi aydınlıktır. Etrafı da aydınlatır. O hemen hemen fıtratıyla ve aklıyla hakkı bilecek durumdadır fakat bizzat kendisinden gelen bir maddesi yoktur. Bundan ötürü vahiy maddesi gelerek onun kalbine girmiştir. Böylelikle vahiy sayesinde yüce Allah'ın yaratırken fıtri olarak ona verdiği nurun üstüne vahiy ile nurunu arttırmış olur. Bunun sonucunda o fıtratın nuruna ek olarak vahiy nurunu da elde etmiş olur.
İşte akıllı bir kimse bu pek büyük âyet ve bu âyetin bu üstün manalara mutabakatı üzerinde düşünmelidir. Yüce Allah göklerde ve yerdeki nurunu, mü'min kullarının kalbindeki nurunu yani basiret ve kalp diye ün salmış akli nur ile yüce ve alt alemin her tarafının kendisiyle aydınlattığı gözle görülen maddi nuru sözkonusu etmektedir. Bunların ikisi de pek büyük nurlardır, biri diğerinden daha büyüktür.
Bunlardan herhangi birisi bir yerde bulunmayacak yahutta bir mekanda yer almayacak olursa orada bir insan da veya bir başka varlık da yaşamaz. Çünkü canlı varlık nurun (aydınlığın) bulunduğu yerde olur. Aydınlığın doğmadığı karanlık yerlerde ise canlı yaşamaz ve asla bulunmaz.

---
[123] II, 25.
[124] İbnu'l-Kayyim, İ’lamu'l-Muvakkiin, I, 185.

İşte vahiy ve iman nurunun bulunmadığı bir ümmet de aynı şekilde ve kaçınılmaz olarak ölü bir ümmettir. Böyle bir nurun bulunmadığı bir kalp de kesinlikle ölü bir kalptir. Onda hayat emaresi görülmez. Tıpkı aydınlığın bulunmadığı bir yerde yaşayan bir canlının bulunmayacağı gibi.[125]
2- Taberî yüce Allah'ın: *"Allah dilediği kimseyi nuruna hidâyet eder"* buyruğunu şöylece açıklamaktadır:
Allah bu Kur'ân demek olan kendi nurunu izlemeye kullarından dilediği kimseyi muvaffak kılar.
"Allah insanlar için misaller getirir" buyruğu da şu demektir: Allah bu Kur'ân-ı Kerim'de insanlara mü'minin kalbinde cam içindeki kandili ve bu âyetteki diğer misalleri verdiği gibi daha başka misaller verir, benzetmeler yapar.
"Allah herşeyi çok iyi bilendir." Allah bu ve benzeri diğer misalleri verirken ilim sahibi olarak verir.[126]

Ayetten Çıkan Sonuçlar

1- Yüce Allah mü'mine aydınlığında hidâyet bulacağı bir nur yaratmıştır.
2- Allah kullarından dilediği kimseyi imana iletir.
3- Bu hidâyet ilâhi tevfike mazhar kılma hidâyetidir.
4- İlahi tevfike mazhar kılmak hidâyeti Allah'ın elindedir, ona başka kimsenin gücü yetmez.
5- Anlatılmak istenen hususların daha iyi anlaşılıp, kavranabilmesi için misaller vermek güzel bir şeydir.
6- "en-Nur" yüce Allah'ın isimlerindendir.
7- Nur iki türlüdür. Birisi güneş ışığı gibi maddi nur olup, insan, hayvan ve bitki onsuz yapamaz, diğeri manevi nur olup bu da yüce Allah'ın nur adını verdiği Kur'ân-ı Kerim'dir. Güzel bir hayat arzu eden hiçbir kimse onsuz yapamaz.
8- Yüce Allah'ın yarattığı güneşin maddi nuru ortaya çıktığı takdirde kandillerin, mumların sözedilmeye değer bir ışıkları olmaz. Aynı şekilde yüce Allah'ın kulları için indirmiş olduğu İslâm nuru -ki o da manevi bir nurdur- ortaya çıkacak olursa ona muhalif her türlü ilkenin de ortadan kalkması gerekir. Laiklik, masonizm, kapitalizm, kominizm ve daha başka insan tarafından ortaya konmuş sistemler. Kominizm sona erdi, ortadan kalktı. Yüce Allah'ın izniyle İslâma aykırı diğer sistemler de ortadan kalkacaktır. Şairin şu beyitleri ne kadar da doğrudur:
"Allahu ekber Muhammed'in dini ve kitabı
En güçlüdür, sözü en doğrudur,
Diğer kitapların sözü edilmez onun yanında
Çünkü sabah oldu artık, kandili söndürüver."

Ecel Hakında Tesbit Edilenler ve Silinenler

Yüce Allah buyurdu ki:
"Allah dilediğini siler ve (dilediğini) bırakır. Ana kitap ise onun nezdindedir." (er-Ra'd, 13/39)
Taberi der ki: Bu âyetin te'vili hakkında sözkonusu edilmiş görüşlerin en uygunu ve doğruya en yakın olanları bizim el-Hasen ve Mücahid'den naklettiğimiz görüştür. Buna göre yüce Allah Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'den ceza ile ilgili alametleri ve onlarla tehdit edilmelerinin gerçekleştirilmesini istediler. Yüce Allah da onlara: *"Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir ayeti (bir mucizeyi) getirmek hiçbir peygamberin yapabileceği bir iş değildir."* (er-Rad, 13/38) diye buyurdu. Bununla yüce Allah onlara haklarındaki kaza ve hükmünün bir kitapta tespit edilmiş bir vadesi olduğunu bildirmektedir. İşte onlar bu vadenin geleceği vakte kadar ertelenmiş bulunuyorlar. Daha sonra onlara şöyle buyurmaktadır: "İşte o vade zamanı geldi mi yüce Allah eceli gelmiş, rızkı bitmiş ya da helak edilme zamanı gelmiş yahut yüksek bir mevkiden aşağıya alınması yahut bir malının helak edilmesi vakti gelmiş kimselerin bu hükümlerini yaratmayı takdir eder. İşte "silme" budur. Eceli, rızkı ve yiyeceği bitirmemeyi dilediği kimseleri (yani henüz dünyada kalmaktan ve rızıktan yana payı bulunanları) halleri üzere bırakır, onları silmez."[127]
Taberi yüce Allah'ın: *"Ana kitap ise onun nezdindedir"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Bu hususta da en doğru görüş: "Kitabın aslı ve özü onun nezdindedir" diyenlerin görüşüdür. Çünkü yüce Allah bu kitabı sözkonusu etmekte ve onun dilediğini silip, dilediğini bıraktığını haber vermekte, daha sonra da arkasından: *"Ana kitap ise onun nezdindedir"* diye buyurmaktadır. Böylelikle bunun şu anlama geldiği açıkça ortaya çıkmaktadır: Kendisinden tespit olunanın ve silinenin aslı ve özü onun nezdindeki bir kitaptadır.[128]
Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye âyetin tefsirinde şunları söylemektedir:
İlim adamları der ki: Silmek ve bırakmak meleklerin sahifelerindedir. Şanı yüce Allah'ın ilminde ise değişiklik olmaz. Daha önce bilmediği bir hususu sonradan farketmez. Dolayısıyla onun ilmi hakkında silmek ya da bırakmak sözkonusu değildir.

---

[125] Bk. İbnu'l-Kayyim, et-Tefsiru'l-Kayyim, s. 374; el-Vabilu's-Sayyib, s. 736.
[126] Bk. Taberî, XVIII, 143.
[127] Bk. Taberî, Câmiu'l-Beyân XVI, 490, Mahmud Şakir'in tahkiki.
[128] Taberî, XVI, 498, Mahmud Şakir'in tahkiki ile.

Levh-i mahfuz'da silmek ve bırakmak var mıdır? Bu hususta iki görüş bulunmaktadır. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.[129]
İlim adamlarının bu tefsiri bu âyeti şaban ayının ortasında (berat gecesinde) yüce Allah'ın bu gece dilediğini siler, dilediğini bırakır iddiası ile okuyan bid'atçilerin görüşlerini reddetmektedir.

Ömürde Artma ve Eksilme

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır." (Fatır, 35/11)
Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye diyor ki: Burada kastın ömür verilenlerin cinsi olduğu söylenmiştir. Yani kendisine ömür verilen herbir insan ile ömrü eksik herbir insan kastedilmektedir. Diğer taraftan ömrün uzatılması (tamir) ve kısaltılması (taksîr) ile iki şey kastedilmektedir:
1- Birincisi birisinin ömrü uzun, diğerinin ömrü kısa olmaktadır. Bu durumda ömrü kısa olanın kısaltılması başkasına nispetledir. Nitekim uzun ömürlünün ömrünün uzun olması da böyledir. Birinin ömrü kısa gelirken, onun kısalığı başkasına nispetle kısalık olur. Tıpkı birisinin ömrünün uzun olmasının başkasına nispetle böyle olması gibi.
2- Bununla yazılıp takdir edilmiş ömrün kısaltılması da kastedilebilir. Tıpkı artış ile yazılmış ömrün uzatılmasının kastedilmesi gibi. Buhârî ve Muslim'de Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Rızkının genişletilmesinden, eserinin (ecelinin) geciktirilmesinden hoşnut olan kimse akrabalık bağını gözetsin."
Bazıları şöyle demiştir: Bundan maksat ömürdeki berekettir. Kişi kısa bir zaman içerisinde başkasının ancak uzunca bir süre içerisinde yaptıkları şeyleri yapabilir. Çünkü rızık ve ecel yazılmış ve takdir edilmiş şeylerdir. (Artışları, eksilmeleri olmaz) derler. Böylelerine şu cevap verilir: Böyle bir bereket ve artış ameldedir. Fayda da aynı şekilde takdir edilmiş ve yazılmıştır. Dolayısıyla herbir şeyi de kapsar.
Tahkik sonucu verilecek cevap şudur: Kul için Allah meleklerin sahifelerinde belli bir ecel yazar. O akrabalık bağını gözetirse, bu yazılanı arttırır. Eğer eksilmeyi gerektirecek bir iş yaparsa yine orda yazılandan eksiltilir. Bu anlamın bir benzeri Tirmizî ve başkalarında yer alan Peygamber efendimizin şu buyruğudur:
"Âdem Allah'tan kendisine soyumdan gelecek peygamberlerin sûretini göstermesini isteyince, Allah da ona onları gösterdi. Aralarında parıltısı olan bir adam gördü. Ya Rab bu kim diye sordu. Oğlun Davud diye buyurdu. Âdem onun ömrü kaç yıldır diye sordu. Allah kırk yıldır diye buyurdu. Adem: Peki benim ömrüm ne kadardır diye sordu, Allah bin sene diye buyurdu. Adem: Ben ona ömrümden altmış yıl bağışladım dedi. Bunun üzerine buna dair bir kitap (belge) yazıldı. Melekler de buna şahitlik etti. Adem'in ölüm vakti gelince: Benim ömrümden daha altmış yıl var dedi. Onlar bunu oğlun Davud'a bağışlamıştın ya dedilerse de o bunu inkar etti. Bunun üzerine o kitabı (yazılı belgeyi) çıkardılar." Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki: *"Âdem de unuttu, bu sebeple onun soyundan gelenler de unuttu, Âdem inkar etti, onun soyundan gelenler de inkar etti."*[130]

Hak Yol Birdir, Sapıklık Yolları Pek Çoktur

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın. Sonra sizi onun yolundan ayırırlar. İşte sakınasınız diye Allah size bunları tavsiye etti." (el-En'am, 6/153)
İbn Mesud dedi ki: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* bize eliyle bir çizgi çizdi, sonra şöyle buyurdu: *"Bu dosdoğru haliyle Allah'ın yoludur."* Sağına ve soluna da birtakım çizgiler çizdi, sonra şöyle buyurdu: *"İşte bu yolların herbirisinin üzerinde mutlaka ona çağıran bir şeytan vardır."* Sonra da yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur"* âyetini okudu."[131]
Görüldüğü gibi (ayet) "sırat" lafzını ve "hadis" de sebîl (ikisi de yol anlamındadır) lafzını tekil olarak kullanmışlardır. Buna karşılık Allah'ın yoluna muhalif diğer yollar ise çoğul olarak kullanılmıştır. Çünkü Allah'a ulaştıran yol birdir. Bu yol da, onun rasûlleri ile gönderdiği ve kitaplarında indirdiği yoldur. Hiç kimse ona bu yoldan başkası ile ulaşamaz. İsterse insanlar bütün yolları izlesin ve herbir kapının açılmalarını istesinler. İzleyecekleri bütün yollar çıkmazdır, bütün kapılar kapalıdır. Ancak ona bu tek yoldan gidilebilir, sadece bu yol Allah'a ulaşır ve sadece bu yol Allah'a ulaştırır:
"Benim uymayı taahhüt ettiğim dosdoğru yol budur." (el-Hicr, 15/41) yani bana ulaştıran yol budur demektir. Mücahid dedi ki: "Hak Allah'a racidir ve onun yolu hak üzeredir. Başka hiçbir şeyle ilgisi yoktur." Bu görüş âyet ile ilgili açıklamaların en sahih olanıdır. Buradaki "uymayı taahhüt ettiğim" anlamı verilen lafzın vücub ifade ettiği söylenmiştir. Yani açıklamayı, tanımlamayı ve kendisini göstermeyi (delalet etmeyi) taahhüt ettiğim yol

[129] Bk. Fetavâ, XIV, 492.
[130] Tirmizi -bazı lafzî farklılıklarla- rivayet etmiş olup, hasen, sahihtir demiştir. Bk. Fetava, XIV, 490.
[131] Hadis sahih olup Ahmed ve Nesâî rivayet etmişlerdir.

budur, demektir. Bu iki görüş en-Nahl sûresinde yer alan: *"Doğru yolu göstermek Allah'a aittir."* (en-Nahl, 16/9) âyetinde ifade edilene benzemektedir. Bu âyet hakkındaki doğru açıklama da el-Hicr sûresinde yer alan âyet hakkındaki doğru açıklama gibidir: Doğru yol -ki müstakim ve itidalli yol demektir- Allah'a döner ve Allah'a ulaştırır.[132]

Bu âyet-i kerime ile bu hadis-i şeriften müslüman için şu gerçek açıklık kazanmış olur: Hak yol birdir, o da yüce Allah'ın kendisine uymayı emretmiş olduğu dosdoğru yoludur. Dosdoğru yol (sırat) ise kitap ve sahih sünnette ifadesini bulan İslâmdır. Bunlara sımsıkı sarılan bir kimse dosdoğru yola (sırat-ı müstakime) hidâyet bulur.

Ayet ve hadis-i şerif sapıklık yollarının pekçok olduğu ifade edilmektedir. Sapıklık yolları ise kitap ve sünnetten uzak olan ve İslâmın kabul etmediği birtakım bid'atleri ortaya koymuş ve karanlıklarda yürüyen yüce Allah'ın nur ve hidâyet ihtiva eden dosdoğru yolunu terkedenlerin yoludur. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah iman edenlerin velisi (dost ve yardımcısı)dir. Onları karanlıklardan nura çıkarır, kâfirlerin dostları ise tağuttur. Onlar da onları nurdan karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar cehennemliktirler. Onlar orada temelli kalıcıdırlar." (el-Bakara, 2/257)

Bu âyet-i kerimede de nur yolu tek, karanlıklar yolu ise çoğul olarak gelmiştir. Tıpkı birinci âyette ve az önce kaydettiğimiz hadiste geçtiği gibi. Bu da hakka giden yolun bir olduğunu, sapıklık yollarının ise çok olduğunu göstermektedir.

"Hidayete Dair Ayet"in Doğru Anlamı

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğine hidayet verir ve o hidayet bulanları en iyi bilendir." (el-Kasas, 28/56)

Bir insana öğüt verip, onu hidâyete çağırmak istediğin vakit hemen bazıları: Bırak onu çünkü sen sevdiğini hidâyete iletemezsin deyiverirler. Şayet itiraz eden bu kişi bu âyetin, bu âyetteki hidâyetin anlamını ve âyetin nüzul sebebini bilmiş olsaydı böyle bir söz söylemezdi.

1- Büyük ilim adamı el-Kasımi bu âyetin tefsirinde şunları söylemektedir:

"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin." Yani sen kavminden olsun, başkalarından olsun İslâma girmesini sevdiğin, arzu ettiğin herkesi İslâma girdirmek gücüne sahip değilsin. *"Fakat Allah dilediğine hidâyet verir."* hidâyet vermek dilediği kimseyi inayetiyle İslâma girdirir. *"Ve o hidâyet bulanları en iyi bilendir."* Onların istidadlarını ve kalplerine mühür vurulmamış olduğunu bildiğinden ötürü hidâyeti kabil olanları en iyi bilendir."[133]

2- Âyetin nüzul sebebine gelince, Hafız İbn Kesîr tefsirinde şunları zikretmektedir:

Buhârî ve Muslim'de sabit olduğuna göre âyet Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in amcası Ebu Talib hakkında inmiştir. Ebu Talip, Peygamber efendimizi himaye ediyor, ona yardım ediyor, onun safında yer alıyor, onu -şer'i anlamıyla değil, tabiatı itibariyle çokça seviyordu. Ölümü yaklaşıp, eceli gelip çatınca Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* onu imana ve İslâma girmeye davet etti. Fakat hakkındaki ilâhi kader tahakkuk etti, onu elinden alıp gitti. Daha önceki küfür halini sürdürdü. Sonsuz hikmet Allah'ındır.[134]

3- İmam Muslim de âyetin nüzul sebebini Sahih'inin iman bahsinde şu başlık altında zikretmektedir:

Ölümü yaklaşmış kimsenin gargara diye bilinen ruhun alınma halinden önce İslâma girmesinin sahih olduğuna, müşriklere mağfiret dilemenin nesholduğuna ve müşrik olarak ölenin cehennemliklerden olduğuna ve hiçbir vesilenin bu durumdan onu kurtaramayacağına dair delil.

Daha sonra nüzul sebebini uzun uzadıya sözkonusu etmektedir. Özetle şöyledir: Ebu Talib'in ölümü yaklaşınca Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* yanına gelerek ona dedi ki:

"Amca! La ilâhe illallah de. Bu kelime ile ben senin lehine Allah huzurunda şahidlik edeyim." Ancak o, la ilâhe illallah demeyi kabul etmedi. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* dedi ki:

"Allah'a yemin ederim. Bana yasaklanmadığı sürece senin için mağfiret dileyeceğim." Bunun üzerine yüce Allah: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar müşriklere peygamberin de, mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."* (et-Tevbe, 9/113) âyetini indirdi.

Yüce Allah Ebu Talib hakkında da buyruk indirerek Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin."* (el-Kasas, 28/56) diye buyurdu.

Hadisteki "Ebu Talib'in ölümü yaklaştığında" sözünden kasıt ölümün belirtilerinin görülmeye başlanmasıdır. Bu da kişinin âhiretteki yerini görmesinden ve ruhunun kabzedilmeye başlamasından öncedir. Eğer âhiretteki yerini gördüğü ve ruhu kabzedildiği halde (iman edilirse) imanın o kimseye faydası olmaz.[135]

Derim ki bu âyet ve bu hadis-i şerif Ebu Talib'in kafir olduğunu ispatlamaktadır. Ebu Talib'in kurtuluşunu kabul edenlerin görüşleri de açıkça reddedilmektedir. Özellikle Abdu'l-Muttalib'in oğlu Abbas'ın şöyle dediği rivayet

---

[132] Bk. İbnu'l-Kayyim, et-Tefsiru'l-Kayyim, s. 14-15.

[133] Mehâsinu't-Te'vil, 13, 115.

[134] III, 394.

[135] Bk. Muslim, I, 54.

edilmiştir: Ey Allah'ın Rasûlü, senin Ebu Talib'e herhangi bir faydan oldu mu? Çünkü o seni koruyor ve senin için öfkeleniyordu. Peygamber şöyle buyurdu: *"Evet, o sığ bir ateşte olacaktır. Eğer ben olmasaydım, ateşin en derin yerinde olacaktı."*[136]
Bir rivayette de şöyle buyurulmaktadır:
"Ateşin pek derin olmayan bir yerine konulacaktır. Onun topuklarına ulaşacaktır. Bundan dolayı da beyni kaynayacaktır."[137]
4- *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin"* buyruğunda sözü edilen hidâyet yüce Allah'a has olan tevhid hidâyetidir. İnsanları İslâma davet etmek anlamıyla hidâyet ise bu Allah, Rasûlü ve bütün davetçiler hakkında umumidir. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Ebu Talib'i hidâyete ve İslâma davet etmekle birlikte o İslâma girmeyi kabul etmeyip, kafir olarak öldü. Bunun üzerine bu âyet indi. Bizler de insanları hidâyete iletmek maksadıyla onlara davette bulunuruz. Eğer yüz çevirecek olurlarsa ilâhî tevfik ile hidâyetleri için dua ederiz. Onları davet etmeyi bırakmamız da caiz değildir ve bu hususta da bu âyet-i kerimeyi delil gösteririz. Ancak Ebu Talib'in olayına benzer bir hal olması müstesnâ. Bir kâfiri İslâma davet ettiğimiz halde onun bunu kabul etmeyip, kâfir olarak ölmesi gibi.

Kur'an-ı Kerim'de Hidayet Türleri

Yüce Allah'ın insana hidâyeti dört türlüdür. Rağıb el-Isfahânî bunları şöylece zikretmektedir:
1- Herbir mükellefe genel olarak verdiği türden olan hidâyet. Akıl, zekâ, bundan da daha önemli olan kesin bilgiler. Herbir şeye bunu alabildiği kadarıyla vermiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Rabbimiz bütün herşeye hilkatini verip, sonra da hidâyeti (doğru yolu) gösterendir dedi." (Tâhâ, 20/50)
2- İnsanları peygamberler aracılığıyla Kur'ân'ı indirmekle ve buna benzer yollarla kendisine davet ettiği hidâyet. Yüce Allah'ın: *"Onları emrimizle hidayeti (doğru yolu) gösteren önderler kıldık."* (el-Enbiya, 21/73) buyruğundan maksat budur.
3- Yüce Allah'ın sadece hidâyet bulanlara tahsis ettiği ilâhi tevfikin hidâyeti. Yüce Allah'ın şu buyruklarıyla kastedilen hidâyet türü budur:
"Hidâyeti bulanların ise hidâyetlerini arttırmış ve kendilerine takvalarını vermiştir." (Muhammed, 47/17)
"Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidayet verir." (Teğabun, 64/11)
"İman edip, salih amel işleyenlere gelince, imanları sebebiyle Rableri onlara hidayet verir. (Doğru yola iletir)." (Yunus, 10/9)
"Uğrumuzda cihad edenleri elbette biz onları yollarımıza iletiriz. (Hidayet veririz)." (el-Ankebut, 29/69)
"Allah hidayete erenlerin hidayetini arttırır." (Meryem, 19/76)
"İşte Allah böylece izniyle iman edenleri hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka iletti. (Hidayet verdi)." (el-Bakara, 2/213)
4- Yüce Allah'ın şu buyruklarında kastedilen âhirette cennete hidâyet (cennete iletmek):
"Onlara hidayet verecek ve hallerini ıslah edecektir." (Muhammed, 47/5)
"Biz onların kalblerinde kin türünden ne varsa söküp atacağız. Altlarından ırmaklar akar. 'Bizi buna ileten (hidayet veren) Allah'a hamdolsun. Allah bizi bu yola iletmeseydi (hidayet etmeseydi) kendiliğimizden onu bulmuş olamazdık." (el-Araf, 7/43)

Bu Dört Hidayet Çeşidi Birbirleri ile İrtibatlıdır

a. Birinci hidâyet çeşidine sahip olamayanlar için ikinci tür hidâyet sözkonusu olmaz. Hatta böylelerinin mükellefiyetleri sahih dahi değildir.
b. İkinci tür hidâyete sahip olmayanlar için üçüncü ve dördüncüsünün elde edilmesi sözkonusu olmaz.
c. Dördüncü hidâyete nâil olan bir kimse için önceki üç hidâyet türü de gerçekleşmiş demektir.
d. Üçüncü hidâyet türünü elde eden ondan önceki iki hidâyet türüne de nail olur.
e. Bundan sonrası için ise bunun aksi sözkonusudur. Yani kişi bazen birinci tür hidâyete sahip olmakla birlikte ikincisini elde edemeyebilir ve üçüncüsünü de elde edemez. İnsan başkasını ancak davet etmek ve ona yolları tanıtmak ile hidâyete iletebilir, diğer hidâyet türlerini kendisi gerçekleştiremez.
1- Davet etmek ve yolları tanımlamak demek olan ikinci tür hidâyete yüce Allah şu buyruklarıyla işaret etmektedir:
"Ve muhakkak ki sen dosdoğru yola iletirsin (hidayet edersin)." (eş-Şura, 42/52)
"Herbir topluluğun bir yol göstericisi (hidayet edicisi) olmuştur." (er-Rad, 13/7) davet edici demektir.
2- Diğer hidâyet türlerine de yüce Allah: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğine hidayet verir."* (el-Kasas, 28/56) buyruğunda işaret etmektedir.

---

[136] Muslim.
[137] Muslim.

3- Yüce Allah'ın zalimlere ve kafirlere nasip etmediğini belirttiği herbir hidâyet ikinci tür hidâyettir. Bu da sadece hidâyete erenlere ait olan tevfik hidâyetidir.
4- Âhiretteki mükafat ve cennete koymak anlamındaki dördüncü hidâyet yüce Allah'ın şu buyruklarında ve benzerlerinde dile getirilmektedir:
"O peygamberin hak olduğuna şehadet edip, kendilerine apaçık deliller gelmiş iken imanlarından sonra küfre giren bir topluluğa Allah nasıl hidayet eder. Allah zalimler topluluğuna hidayet vermez." (Al-i İmran, 3/76)
Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna örnektir:
"Bunun sebebi onların dünya hayatını âhiretten daha çok sevmeleri ve Allah'ın hiç şüphesiz kafirler topluluğuna hidayet vermemesidir." (en-Nahl, 16/107)
Yüce Allah'ın Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ve insanların sahip olmadığını belirttiği herbir hidâyet -ki bu onların buna güç yetiremediklerini ifade eder- davet etmek ve yolu tanımlamaya has hidâyetin dışındaki bir hidâyettir. Bu da akıl vermek, hidâyet tevfiki ve cennete koymak gibi, yüce Allah'ın şu buyruklarında sözkonusu edilmiştir:
"Onların hidayete ermesi senin üzerine bir borç değildir. Fakat Allah dilediği kimseye hidayet verir." (el-Bakara, 2/272)
"Allah dileseydi onları muhakkak hidayet üzere toplardı." (el-En'am, 6/35)
"Sen kör olanları sapıklıklarından hidayete iletecek de değilsin." (er-Rûm, 30/53)
"Onların hidayete ermeleri için (ne kadar) hırs göstersen de şüphesiz Allah dalâlette bırakmayı dilediği kimseye hidayet vermez." (en-Nahl, 16/37)
"Allah'ın saptırdığını hidayete iletecek kimse bulunmaz." (el-Mü'min, 40/33)
"Allah kime hidayet verirse onu da saptıracak olmaz." (ez-Zümer, 39/37)
"Muhakkak sen sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğine hidâyet verir." (el-Kasas, 28/56)
Yüce Allah şu buyruklarıyla da bu manaya işaret etmektedir:
"Artık sen iman etsinler diye insanları zorlayıp duracak mısın?" (Yunus, 10/99)
"Allah kime hidayet verirse o doğru yola erdirilmiş demektir, kimi de saptırırsa artık onun için doğru yola erdirecek bir veli (dost ve yardımcı) bulamazsın." (el-Kehf, 18/17)
Yani hidâyeti isteyen ve araştıran kimseye Allah muvaffakiyet verir ve onu cennete götüren yola iletir. Yoksa Allah'ın saptırdığı ve dalalet ve küfür yolunu araştıranlar için durum böyle değildir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:
"Allah kafirler topluluğuna hidayet vermez." (el-Bakara, 2/264)
"Şüphe yok ki Allah yalan söyleyen, kafir olan hiçbir kimseye hidayet vermez." (ez-Zümer, 39/3)
Yalan söyleyen, kafir olan ise Allah'ın hidâyetini kabul etmeyendir. Bu da lafız bu maksatla kullanılmamış olsa bile neticede buna racidir. Allah'ın hidâyetini kabul etmeyen kimseye de Allah hidâyet vermez: Benim hediyemi kabul etmeyen kimseye ben de hediye vermem, benim bağışımı kabul etmeyen kimseye ben de bağış yapmam, benden yüz çeviren kimseye de ben de dönüp bakmam demeye benzer.[138]

Mü'minlerin Ruhlarının Korunması

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Onlar, kâfir olanlar, sizleri Mescid-i Haram'dan, bekletilen kurbanlarınızı yerlerine varmaktan alıkoyanlardır. Eğer (Mekke'de) bilmediğiniz mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar olmayaydı ve siz onları bilmeyip, çiğnemeyecek ve size onlardan dolayı bir vebal isabet etmeyecek olsaydı. (Onlardan ellerinizi çekmezdi) ta ki Allah dilediği kimseyi rahmetine soksun. Eğer onlar ayrılmış olsalardı, ötekilerden kafir olanları elbette acıklı bir azab ile azablandırmış olacaktık." (el-Feth, 48/25)

Bu Ayet-i Kerime'den Şu Sonuçlar Çıkmaktadır

1- Mekkeli müşrikler müslümanları umre yapmak üzere Mekke'ye girmelerini engellediler. Müslümanlarla birlikte boğazlanmaları için tahsis edilen yerlerine ulaşmaları engellenen kurbanlıkları da vardı.
2- Aralarında mü'minler varken saldırgan kâfirlerle savaşmak -kasti olmayarak mü'min erkek ve kadınların kaybedilmesi korkusuyla- caiz değildir. Bu durumda savaşan mü'minler günaha maruz kalırlar ve utanılacak bir hale düşerler. Bu buyruk İslâmın mü'min erkek ve kadınların -az olsalar dahi- hayatta kalmalarına ne kadar dikkat ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. İbn Kesîr, Tefsirinde diyor ki: O sırada Mekke'de bulunan mü'min erkek ve kadınların sayısı dokuz kişi idi. Bunlar yedi erkek, iki kadındı. İşte yüce Allah'ın: *"Eğer bilmediğiniz mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar olmayaydı ve siz onları bilmeyip, çiğnemeyecek ve size onlardan dolayı da bir vebal isabet etmeyecek olsa idi (onlardan ellerinizi çekmezdi)."* buyruğunun ifade ettiği anlam budur.
3- Yüce Allah aralarından dilediği kimseler İslâma girsin diye müşriklerin cezalandırılmasının tehir edilmesi. Fiilen ortaya çıkan da bu olmuştu. İbn Kesîr, Tefsirinde Habib b. Sibâ'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir:

[138] Bk. Rağıb el-Isfahani, el-Müfredat fi Garibu'l-Kur'an, s. 539.

"Ben günün başında Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e karşı kâfir olarak savaştım, günün sonunda ise onunla birlikte mü'min olarak savaştım."
İşte yüce Allah: *"Ta ki Allah dilediği kimseyi rahmetine soksun."* buyruğu ile buna işaret etmektedir.
4- Kâfirler arasında onlarla birlikte olmayıp ayrı bulunan ve onlarla karışık vaziyette olmayan kâfirlerle savaşmanın caiz olduğu. Bu da yüce Allah'ın: *"Eğer onlar ayrılmış olsalardı, ötekilerden kâfir olanları elbette acıklı bir azap ile azaplandırmış olacaktık."* buyruğunun anlamı budur.
5- Keşke genel olarak bütün müslümanlar, özel olarak aralarından cihad edenler bu âyet-i kerimeyi uygulasalar ve kendileriyle savaşmak istedikleri kimseler arasında karışık halde bulunan müslüman erkek ve kadın kardeşlerinin varlığını gözönünde bulundursalar. Şayet ilk müslümanlar, müşrikler kendilerini Mekke'ye girmekten alıkoydukları vakit onlarla savaşmayı erteledikleri gibi erteleyecek olsalardı, mü'min erkek ve kadınların kardeşlerini korurlar, günahkârlara boyunlarını vurmak fırsatını ve ırzlarını ayaklar altına alma imkânını vermemiş olurlardı.

Kur'ân Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in Getirdiklerini Emreder

Yüce Allah buyurdu ki:
"Hem peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının." (el-Haşr, 59/7)
İbn Kesîr diyor ki: Size her neyi emrederse onu yapınız ve size her neyi yasaklarsa ondan uzak durunuz. Çünkü o, ancak hayır emreder ve ancak bir şerri yasaklar.
Abdullah b. Mesud *Radıyallahu anh*'dan dedi ki: Allah dövme yapan kadınlara da, dövme yaptıran kadınlara da, kaşlarını aldıranlara, güzellik için yüce Allah'ın hilkatini değiştirerek dişlerini törpületip, inceltenlere lanet eylemiştir. Abdullah'ın bu sözü evinde bulunan ve Um Yakup diye bilinen Esed oğullarından bir kadına ulaştı. Ona gelerek şöyle dedi: Bana ulaştığına göre sen şöyle şöyle demişsin. Abdullah dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in lanet ettiği ve yüce Allah'ın kitabında da (lanetle) sözkonusu edilen kimseleri ben ne diye lanetlemiyeyim? Kadın: Ben hiç şüphesiz Kur'ân'ı baştan sona okuyor ve biliyorum. Senin bu dediğini bulamadım. Abdullah dedi ki: Şayet sen Kur'ân'ı gerçekten okumuş olsaydın, onu bulacaktın. Sen *"Hem peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının"* buyruğunu okumadın mı? Kadın: Evet deyince, şöyle dedi: Peygamber bu dediklerini yasakladı. Bu sefer kadın: Görüşüme göre senin ailen bu işi yapıyor, dedi. Abdullah: Git ve bak, dedi. Kadın gitti fakat dediği şekilde bir şey bulamadı. Kadın gelerek: Hayır dediğin gibi görmedim deyince Abdullah şöyle dedi: Eğer dediğin gibi olsaydı bizimle birlikte olmazdı.[139]
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"Ben size bir emir verecek olursam, ondan gücünüz yettiği kadarını yapınız. Size bir işi yasaklayacak olursam, ondan da uzak durunuz."*[140]
Bu âyet-i kerime Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in emrettiği doğruluk, emanet, ahde vefa, verilen sözü yerine getirmek, sakalı salıvermek ve daha başka bütün emirleri kapsar. Uzun seneler öncesinde Mekke'de Mescid-i Haram'da ders veriyor, hacılara Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in emrettiği şekilde sakallarını salmalarını, bıyıklarını kesmelerini öğütlüyordum. Derste bulunanlardan bir adam kalktı ve benden bunun vücubuna dair Kur'ân-ı Kerim'den delil getirmemi istedi. Ben de kendisine yüce Allah'ın: *"Hem peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının."* (el-Haşr, 59/7) âyetini okudum. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* bize sakalı salıvermeyi emretmiş bulunuyor, dedim. O da bana: Doğru söyledin dedi. Bir kaç gün sonra da sakalını saldı.

Çokça Zikir ve Çeşitleri

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Ey iman edenler! Allah'ı pekçok anın." (el-Ahzab, 33/41)
Zikre (anmaya ve hatırlamaya) devam etmek, sevginin devamına sebeb olduğundan yüce Allah da kemal derecesinde sevgiye, ubûdiyete, tazime ve tebcile en lâyık olduğundan onu çokça anmak kul için en faydalı işlerdendir. Ekin için, su hatta su olmadıkça yaşayamayan balık için su ne ise kalp için de zikir odur. Zikrin birkaç çeşidi vardır:
1- Şanı yüce Allah'ı isim ve sıfatlarıyla zikretmek ve bunlarla ona övgülerde, senâlarda bulunmak.
2- Yüce Allah'ı tesbih etmek, O'na hamdetmek, tekbir ve tehlil etmek, şanını yüceltmek. Sonraki alimler tarafından zikir lafzının kullanılması suretiyle çoğunlukla kastedilen budur.
3- Yüce Allah'ı hükümleriyle, emirleriyle, yasaklarıyla anmak. Bu da ilim ehlinin zikridir. Hatta bu üç tür onların Rablerini anma türlerini ifade eder.
4- Yüce Allah'ı, kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim okuyarak anmak. Bu da zikrin en faziletlisi kabul edilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[139] (Buhârî ve Muslim) (İbn Kesîr, IV, 336)
[140] Buhârî ve Muslim.

"Kim benim zikrimden yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim vardır ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz." (Tâhâ, 20/124)
Burada yüce Allah'ın "zikr"inden kasıt Rasûlüne indirdiği kelâmıdır.
Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:
"Bunlar iman edenlerdir, gönülleri Allah'ın zikriyle huzura kavuşanlardır. Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (er-Ra'd, 13/28)
5- Yüce Allah'a dua ederek, ondan mağfiret dileyerek, ona yakararak onu anmak.
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in anılıp hatırlanması da yüce Allah'ı anmaya tabidir. İşte bunlar zikrin beş çeşidini teşkil eder.[141]
Allah'ı zikretmek (anmak) Allah'ın teşrî buyurduğu ve Rasûlünün ümmetine öğrettiği şekilde olur. Sufilerin uydurma ve bid'at olarak ortaya koydukları çeşitli zikirler ile bid'at şekillerle olmaz. Mesela onlar "hu hu (o, o)" derler ve bunu Allah'ın isimlerinden kabul ederler. Oysa bu doğru değildir. Aynı şekilde Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e salât getirmek de ancak sünnette vârid olmuş şekilde olur. Salâvât-ı İbrahimiyye (Allahumme salli ala Muhammed....) gibi ancak sünnette vârid olmuş ve sünnete uygun benzeri lafızlarla yapılabilir.

Davud *Aleyhisselam*'ın Fitnesinin (Sınanmasının) Mahiyeti Nedir?

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Sana şu hasımların haberi geldi mi hani onlar duvarı tırmanarak namaz kıldığı yere inmişlerdi. Hani onlar Davud'un yanına girmişlerdi de o bunlardan korkmuştu. Onlar: 'Korkma iki davacıyız birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda hak ile hükmet. Zulmetme ve bizi doğru yola ilet' dediler. (Biri dedi ki): 'Bu benim kardeşimdir. Onun doksandokuz koyunu vardır. Benim ise bir koyunum var. O koyunu bana ver dedi ve söz söylemede de beni yendi.' Dedi ki: 'Andolsun ki o senin bir koyununu koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş. Muhakkak katan (ortak)ların çoğu şüphesiz birbirlerine haksızlık ederler. İman edip salih amel işleyenler müstesnâ. Böyleleri ise ne de azdır!' -Bunun üzerine Davud bizim kendisini imtihan ettiğimizi sandığından hemen Rabbinden mağfiret istedi, rukû ederek yere kapanıp (Allah'a) döndü. Biz de ona bunu mağfiret ettik. Şüphesiz onun nezdimizde bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır. Ey Davud! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet. Sakın hevaya uyma! O takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak Allah'ın yolundan sapanlara hesap gününü unuttuklarından, onlar için çok çetin bir azap vardır." (Sâd, 38/21-26)
Müfessirler bu âyet-i kerime hakkında farklı görüşlere sahiptirler:
1- Taberî der ki: Bu Davud *Aleyhisselam*'ın ibadet ettiği yere duvarı aşarak gelen davacının, verdiği bir misaldir. Şöyle ki denildiğine göre Davud'un doksandokuz tane hanımı varmış. Öldürülünceye kadar gazaya gönderdiği adamın ise tek bir hanımı varmış. Nakledildiğine göre bu kişi öldürülünce Davud onun hanımını nikâhlamış. Daha sonra iki davacı hakkında hüküm verince kendisinin sınanmış olduğunu anladı, günahının bağışlanmasını diledi. Allah için secdeye kapandı, Rabbinin rızasına yöneldi ve günahından tevbe etti.[142]
Daha sonra Taberî onun kıssasını uzunca senedi ile birlikte zikretmektedir. Bu kıssada anlatılanların bir bölümü şu anda elde bulunan Tevrat'ta anlatılanlara benzemektedir.[143]
2- Suyuti, el-İklil'de şunları söylemektedir: Kadın hakkında anlatılan ve Davud'un o kadını beğendiği, kocasını da öldürülünceye kadar savaşlara gönderdiği şeklindeki kıssayı İbn Ebi Hatim, Enes'in rivayet ettiği merfu bir hadis olarak kaydetmektedir. Hadisin isnadında İbn Lehia vardır. İbn Lehia'nın durumu bilinen bir kimsedir. O Ebu Yezid er-Rukaşi'den nakletmiştir. Bu da zayıf bir ravidir. Ayrıca bu kıssayı İbn Abbas'ın mevkuf (İbn Abbas'ın sözü olarak) da rivayet etmiştir.
Derim ki Taberî'nin ve diğer müfessirlerin nakli ve akli delillerin zayıflığına rağmen bu görüşü nakletmeleri hayret edilecek bir husustur.
3- İbn Hazm, el-Fisal adlı eserinde şunları söylemektedir: Yüce Allah'ın Davud *Aleyhisselam* hakkında anlattıkları doğru ve sahihtir, fakat yahudilerin ürettikleri birtakım hurafelere yapışan yalancı ve alay edicilerin söylediklerinin hiçbirisi delil değildir. Bu davacılar şüphesiz Adem oğullarından idiler. Bunlar gerçekten aralarında birtakım dişi koyunlar hakkında davalaşmışlardı. Bunların birisi diğerine -ayetin de belirttiği üzere- haksızlık etmişti. Bunların kadınların durumunu üstü kapalı işaret eden melekler olduklarını söyleyen kimseler yüce Allah'a iftira etmiş olurlar. Onun söylemediğini ona söyletmiş oluyorlar, Kur'ân'da olmayan bir şeyi ilave etmiş olurlar.
Allah'a yemin ederim. Bizden herbir kimse kendisini ve halini korumaya çalışan komşusunu, komşusunun karısına aşık olmaktan, sonra da kocasını hanımıyla evlensin diye ölüme maruz bırakmaktan kendisini korur.

[141] Bk. İbnu'l-Kayyim, Cilâu'l-Efhâm, s. 307.
[142] Bk. Taberî, XXIII, 143.
[143] Bk. el-Kasımi, XIV, 156.

4- el-Bikâî tefsirinde şöyle demektedir: Bu ve benzeri kıssalar yahudilerin yalanlarındandır. Onlardan İslâma girmiş birisinin bana bildirdiğine göre onlar Davud *Aleyhisselam* hakkında bunu kasten söylerler. Çünkü İsa *Aleyhisselam* onun zürriyetinden gelmiştir. Böylelikle ona dil uzatmak için bir fırsat yakalamış olurlar.
Daha sonra şunları söylemektedir: Yüce Allah'ın: "Biz de ona bunu mağfiret ettik" buyruğu davacılardan birisinin sözünü dinlemeden ona zulüm isnad etme mahiyetini ifade eden sözler söylemesini bağışladık demektir. Bu dava Davud *Aleyhisselam*'a hüküm vermek konusunda verilmiş bir eğitimdir. Bunun Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e zikredilmesi de sürekli olarak ve bütün işlerinde itinalı ve dikkatli hareket etmek için bir eğitimdir. Yüce Allah'ın bu kıssayı sözkonusu etmesi Davud *Aleyhisselam*'ın makamı hakkında nisbeten olumsuz bazı vehimler uyandırabilme ihtimalini önlemek için: *"Şüphesiz onun nezdimizde bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır"* diye buyurmaktadır. O halde kıssanın sözkonusu edilmesinin tek sebebi kemal mertebelerinde daha çok ilerlemeyi sağlamak içindir. Sözünü ettiğim hususun ilk delili de böyle bir sınamanın hüküm vermek hususunda bir eğitimi ihtiva etmesidir. Bunun bir kadınla veya başkasıyla bir ilgisi yoktur. Kadın ile ilgili sözkonusu edilen kıssa meşhur olsa bile batıldır. Çünkü nice meşhur zikredilmiş batıl var ki, bizatihi uydurmanın kendisidir.[144]

Süleyman Peygamber Atlara Olan Sevgisinden Onları Sıvazlıyor

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Biz Davud'a Süleyman'ı lutfettik. O ne güzel kuldu. Çünkü o (Allah'a) çokça dönen idi. Hani ona öğleden sonra bir ayağını tırnağı üzere dikip, üç ayağı üzere duran hızlı koşan atlar sunulmuştu ve demişti ki: 'Ben ancak hayır sevgisi ile (atları sevmekle) meşgulken Rabbimi anmaktan uzak kaldım.' Nihayet o perdenin arkasına girince 'onları bana getirin' dedi. Boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamaya başladı." (Sâd, 38/30-33)
Müfessirlerin birçoğu atların, Süleyman *Aleyhisselam*'ı güneş batıncaya kadar uğraştırarak ikindi namazını geçirdiğini sözkonusu etmektedir. Bunun üzerine o da yüce Allah'a yakınlaşmak amacıyla bu atların bacaklarının kesilmesini ve boğazlanmalarını emretti. Bu hususta kullandıkları lafızlar farklı olmakla birlikte hepsi bu anlam etrafında dönüp dolaşmaktadır. Bu tefsire karşı birtakım mülahazalar sözkonusudur:
Yüce Allah'ın: *"Rabbimi anmaktan uzak kaldım"* buyruğunda sözkonusu olan "Rabbi anma"nın ikindi namazı olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Çünkü buradaki "an: den, dan" lafzı bazan "min: den, dan, türünden" anlamına da gelebilir. Nitekim Şevkani tefsirinde İbn Abbas'tan yüce Allah'ın: "Rabbimi anmaktan" buyruğunu Rabbimi anmak türünden anlamında olduğunu söylemiştir.[145] Buna göre atlar Allah'ı anmak türündendir. Bu kabildendir. Çünkü atlar cihad yapmakta yardımcıdırlar. Bundan dolayı yüce Allah atların bağlanıp beslenmesini emir buyurmaktadır:
"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet (savaş malzemesi) ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki bununla Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizlerin bilmeyip de, Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız." (el-Enfal, 8/60)
Günümüzde atların yerini tanklar, uçaklar, zırhlılar, füzeler ve daha başka icadlar tutmaktadır.
Buna göre atların cihad için hazırlanması istenen ibadetlerdendir. Hatta en faziletlilerindendir. Bundan dolayı atlar sahih pek çok hadiste öğülmüş bulunmaktadır.
"Nihayet o perdenin arkasına girince" buyruğundan kasıtın güneş olduğunun da delili yoktur. Çünkü uzakta, yakında güneşten sözedilmemektedir. En yakın anılan varlıklar atlardır. Buna buyruk: Nihayet atlar saklanıp, Süleyman *Aleyhisselam*'ın göremeyeceği şekilde (uzaklaşıp) gizlendi, demek olur.
Bundan da önemlisi müfessirlerin: *"Boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamaya başladı"* buyruğunu ayaklarını ve boyunlarını kesti diye açıklamış olmalarıdır. Böylelikle onlar "sıvazlama (mesh)" lafzını kesmek diye tefsir etmektedirler. Bunun da delili yoktur. Özellikle bu yolla hayvana azab edilmekte ve mal telef edilmektedir.
Daha uygunu bizim âyet-i kerimeyi zahirinden anlaşıldığı şekilde yorumlamamızdır. Taberî, İbn Abbas'tan yüce Allah'ın: *"Boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamaya başladı"* buyruğu ile ilgili şu açıklamasını nakletmektedir: Süleyman atlara olan sevgisi dolayısıyla yelelerini ve bacaklarını sıvazlamaya koyuldu.[146]
İbn Abbas'tan naklettiğimiz bu görüş âyetin te’viline en uygun açıklamadır. Çünkü Allah'ın bir peygamberi yüce Allah'ın izni ile bacaklarını keserek hayvanlara azap ve işkence etmez, sebebsiz yere malını telef etmez.[147]
İbn Abbas'ın bu tefsiri sahih olandır. Süleyman *Aleyhisselam*'ın atlara olan sevgisi dolayısıyla askeri bir geçit yaptırmakta olduğu söylenebilir. Atlar önünden geçip görmeyeceği bir şekilde uzaklaşıp kaybolunca tekrar geri döndürülmelerini istedi. Bu sefer atların bacaklarına ve boyunlarına bulaşmış olan tozları toprakları -şimdi at besleyenlerin yaptığı gibi- silmeye koyuldu.
İbn Hazm dedi ki: âyetin onlarla uğraşıp namazı geçirdiği için atları kesip boğazladığı şeklinde yorumlanması oldukça soğuk, değersiz, uydurulmuş, yalan bir hurafedir. Çeşitli bakımlardan tutarsız görüşler ihtiva etmektedir. Çünkü burada günahsız atların cezalandırılması ve organlarının kesilmesi, anlamsız yere kendisinden

[144] Bk. Tefsiru'l-Kasımî, XIV, 159.
[145] IV, 432.
[146] Buhârî
[147] Bk. Taberî, XXIII, 156.

yararlanılan bir malın telef edilmesi, mürsel bir peygambere namazı geçirmenin nispet edilmesi, sonra da atları günahları sebebiyle değil, kendisinin işlediği bir günah dolayısıyla cezalandırdığı sözkonusu edilmektedir.
Ayetin anlamı şudur: O Rabbini anmak için hayrı sevmiştir. Nihayet güneş yahutta bu asil atlar perdenin gerisinde kayboldu. Arkasından o da bunların geri getirilmesini emredince, eliyle -onlara şefkati ve onlara ikram olmak üzere- boyunlarını ve bacaklarını sıvazladı. Âyet-i kerimenin zahirinden anlaşılan ve başka bir anlamın kastedilme ihtimali olmayan manası budur. Kesinlikle onun atları öldürdüğü ve namazı geçirdiğine dair yapılan açıklamalara hiçbir işaret yoktur. Halbuki bütün bunları müslümanlardan güvenilir kimseler de söylemiş bulunuyor. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in sözü dışında hiçbir kimsenin sözü delil olmazken bunları nasıl söylemiş olabilirler!
Fahru'd-Din er-Râzî âyet hakkında şunları söylemektedir: Şüphesiz atları bağlayıp beslemek, onların da dininde teşvik edilmiş bir şeydi. Nitekim bu İslâm dininde de böyledir. Diğer taraftan Süleyman *Aleyhisselam*'ın gazaya ihtiyacı vardı. Onun için oturup atların hazırlanmasını ve yürütülmelerini emretti ve şunu söyledi: Ben bu atları dünya için ve nefsimin payı için sevmiyorum. Ben bunları ancak Allah'ın emri ve onun dinini güçlendirmek istediğim için seviyorum. İşte yüce Allah'ın: "Rabbimi anmaktan" buyruğundan kasıt da budur. Daha sonra o atların geri getirilmelerini ve yürütülmelerini emretti. Nihayet perde arkasında kayboldular yani onları göremez oldu. Daha sonra seyislere atları geri çevirmelerini emretti, atlar onun yanına geri gelince boyunlarını ve bacaklarını sıvazlamaya başladı.

Bu Sıvazlamaktan Amaç

1- Atların üstünlüklerine ve değerlerine işaret etmektir. Çünkü atlar düşmanı savmakta en büyük destektir.
2- O bu davranışıyla yönetimi ve mülkü disiplin altında tuttuğunu ve birçok işi bizzat kendisinin yaptığını göstermek istemiştir.
3- Atların durumlarını, hastalıklarını, kusurlarını o daha iyi bilen birisi idi. Bu sebeble o atları deniyor, onların bacaklarını boyunlarını sıvazlıyor. Böylelikle onlarda bir hastalık belirtisi olup olmadığını anlamaya çalışıyordu.

Süleyman *Aleyhisselam*'ın "Fitne"sinin Doğru Tefsiri

Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik ve bu sebeble tahtı üzerine bir ceset bırakmıştık. Sonra o döndü." (Sâd, 38/34)
Bu âyet-i kerimeyi Nebi *Salallahu aleyhi vesellem*'in şu hadisi tefsir etmektedir:
"Süleyman Aleyhisselam dedi ki: Bu gece yüz hanımı dolaşacağım. Herbir hanımın Allah yolunda savaşacak bir erkek doğuracak. Melek ona: İnşaallah de dediyse de o unuttuğundan demedi. Hanımları dolaştı. Aralarından sadece birileri yarım bir insan doğurdu."
Bir rivayette: *"Onlardan bir hanım dışında kimse hamile kalmadı. O da yarım bir insan doğurdu."*
Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki: *"Eğer: İnşaallah demiş olsaydı yeminini bozmuş olmazdı ve isteğinin gerçekleşme ihtimali daha yüksek olurdu."* Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir: *"Eğer inşaallah demiş olsaydı, onların herbirisi ata binen ve Allah yolunda savaşan bir erkek doğuracaktı."*[148]
Şeyh Muhammed Emin eş-Şenkıti, Edvau'l-Beyan adlı tefsirinde şunları söylemektedir:
Bu hususu öğrendiğimize göre şunu da belirtelim ki bu sahih hadis yüce Allah'ın: *"Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik ve bu sebeble tahtı üzerine bir cesed bırakmıştık"* buyruğunu açıklamaktadır. Süleyman'ın sınanması onun "inşaallah" demeyi unutmasından dolayı idi. O kadınlar arasından sadece birisi doğum yaptı, o da yarım insan doğurdu. Yüce Allah'ın: *"Bu sebeble tahtı üzerine bir cesed bırakmıştık"* buyruğunda sözü edilen ve ölümünden sonra tahtı üzerine bırakıldığı belirtilen ceset bu yarım insandır.
Müfessirlerin yüce Allah'ın: *"Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik"* buyruğunu tefsir esnasında sözünü ettikleri şeytanın mührü alarak Süleyman'ın tahtı üzerine oturduğu ve Süleyman'ı mülkünden kovup, uzaklaştırdığı bu halinin mührünü balığın karnında buluncaya kadar devam ettiği, sözkonusu bu balığın da krallığından uzaklaştırılmış halde iken yanında ücretle çalıştığı kimsenin kendisine verdiği balık olduğuna ve kıssanın diğer teferruatına gelince, bunun batıl ve asılsız olduğu açıkça ortadadır. Nübuvvet makamına böyle bir şeyin yakışmadığı açıkça görülen bir husustur. Bunlar batıl olduğu açıkça belli olan İsrailiyat türündendir. Âyetin zahirinden anlaşıldığına göre mana bizim aktardıklarımızdır. Sahih sünnet te genel olarak buna delâlet etmektedir. Muhakkiklerin bazısı da bunu tercih etmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.[149]

Büyü Şeytanların İşlerindendir

Yüce Allah buyuruyor ki:

---
[148] Buhârî ve Muslim.
[149] IV, 77.

"Onlara Allah tarafından yanlarındakini doğrulayıcı bir peygamber geldiği her seferinde kendilerine kitap verilenlerden bir fırka sanki (gerçeği) bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını arkalarına atmış (ondan yüz çevirmiş)lerdir. (Yahudiler) şeytanların Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurdukları şeylere uydular. Halbuki Süleyman (büyü yaparak) kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfir oldular. İnsanlara büyüyü ve Babil'deki iki meleğe -Harut ve Marut'a- indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek: "Biz ancak imtihan (için)iz. Sakın küfre girme" demedikçe kimseye büyü öğretmezlerdi. İşte ikisinden kendisi ile koca ve karısının arasını ayıracak şeyler öğrenirlerdi. Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verebilecek değillerdi. Onlar ise kendilerine zarar verecek ve fayda sağlamayacak şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun ki onlar büyüyü satın alan kimsenin âhirette bir nasibi olmadığını muhakkak biliyorlardı. Keşke onlar (büyü öğrenmekle) kendilerini cidden kötü bir şeye karşılık sattıklarını bilmiş olsalardı. Eğer iman edip, sakınmış olsalardı, elbette Allah'ın sevabı daha hayırlı olurdu. Keşke bilselerdi." (el-Bakara, 2/101-103)
1- Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem,* yahudilerin beraberlerinde bulunan Tevrat'ı tasdik edici olarak gelince onu yalanladılar. Kur'ân'ı da, Tevrat'ı da arkalarına atıp terkettiler ve gereklerince amel etmediler. Buna karşılık yahudiler şeytanların Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurdukları iftiraları ve büyüleri takip ediyorlardı. Çünkü şeytanlar büyüyü çıkartmış ve Süleyman *Aleyhisselam*'ın büyücülük yaptığını ve pek büyük mülkünü onun vasıtası ile elde ettiğini iddia ettiler. Yüce Allah onları yalanladı ve Süleyman Peygamberin küfür ve zarar ihtiva eden büyüden uzak olduğunu açıkladı, büyüyü ve küfrü onu yahudilere öğreten şeytanlara isnad etti ve bu büyüyü yüce Allah'ın iki melek olan Harut ile Marut'a indirmediğini açıkladı.[150]
Âlûsi yüce Allah'ın: *"İki meleğe... indirilen şeyler"* buyruğu "büyü" anlamındaki lafza atfedilmiştir demektir. (Buna göre şeytan hem büyüyü, hem de iki meleğe indirilenleri öğretiyordu demek olur.) Bu atfın faydası onların sihir olan ile Allah tarafından sınanmak için indirilenleri birarada bildiklerini ortaya koymaktır. Böylelikle onların yasak olan bir işi işlediklerinden ötürü iki bakımdan yerildiklerini ifade etmektedir. Şöyle buyurulmuş gibidir: Onlar kitaplarda yazılmış ve başka yerlerdeki büyüye tabi oldular. Bu iki melek ise yüce Allah'tan bir sınav olmak üzere insanlara büyüyü öğretmek için indirildiler. Büyüyü öğrenip büyü ile amel eden kâfir olur, buna karşılık büyüyü öğrenip büyü yapmaktan sakınan ise, iman üzere sebat etmiş olurdu. Yüce Allah kullarını dilediği gibi sınamak hakkına sahiptir. Nitekim o Talut kavmini ırmakla sınamıştır. Büyü ile mucizeyi birbirinden ayırdetmek için böyle sınanmışlardır. Çünkü o dönemde büyü yaygınlık kazanmış, büyücüler garip karşılanacak birtakım işler ortaya koymuş, bunun neticesinde nübuvvet hakkında şüpheler uyanmıştı. Bunun üzerine yüce Allah o iki meleği insanlara çeşitli büyüleri öğretmek üzere gönderdi. Böylelikle şüpheleri ortadan kaldırsınlar, yolda rahatsızlık veren unsurları gidersinler diye. *(Alusi, Ruhu'l-Meani, I, 306)*
2- Taberî dedi ki: *"Harut ve Marut'a indirilen şeyleri"* buyruğundaki "ma: şeyler" lafzı "ellezi" anlamında (yani ism-i mevsul)dur. Harut ile Marut da iki meleğin kimliklerini açıklamaktadır. Eğer dediklerimiz anlam karışıklığına sebep oluyorsa ve: Allah'ın melekleri insanlara kocayı eşinden ayıracak şeyleri öğretmeleri nasıl caiz olur yahut yüce Allah'ın bunu meleklere indirmesi nasıl sözkonusu edilebilir diye sorulursa şöyle cevap verilir: Allah kullarına vermiş olduğu bütün emirleri ve onlara koyduğu bütün yasakları öğretmiştir. Büyü de Allah'ın Adem oğullarından olan kullarına yasakladığı şeylerdendir. Dolayısıyla yüce Allah'ın onu ismini verdiği ve Adem oğullarından kulları için bir sınav aracı kıldığı bu iki meleğe öğretmiş olması kabul edilmeyecek bir şey değildir. Bu iki melek vasıtasıyla yüce Allah onları yasaklamış olduğu kişi ile eşini birbirinden ayırmalarını ve büyü yapmalarını yasakladığı kullarını bu iki melekle sınamak istemiştir. Bu yolla bu iki melekten öğrenmeyi terkeden mü'min kullarını arındıracak, buna karşılık bu ikisinden büyüyü ve küfrü öğrenerek kâfir olanları rüsvay edecektir.[151]
3- Ebu Şuhbe, el-İsrailiyat ve'l-Mevduat adlı eserinde diyor ki: İndirilen ile kastedilen şey iki meleğin insanlara öğretmek üzere indikleri büyüdür. Ta ki insanların büyüden sakınma imkanını bulmaları kast edilmişti. O halde o iki meleğin indirilmesinin sebebi: İnsanlara birtakım büyü çeşitlerini öğretmektir. Bu yolla insanlar büyü ile peygamberlik arasındaki farkı öğrenmiş olacaklardır.

Ayet-i Kerime'den Çıkartılan Sonuçlar

1- Kitap ve sünnetten yüz çevirmek, kötülüğü, fesadı, zulmü ve büyüyü ortaya çıkartır.
2- Büyü yapan kâfirdir. Büyüyü öğrenmek ve büyü yapmak haramdır.
3- Büyünün birtakım zararları vardır. Felak ve Nas'ın okunması ile ve yalnızca yüce Allah'a dua etmekle önlenir.
4- Kahin, arraf ve sihirbazın tasdik edilmesi haramdır. Çünkü Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Kim bir kâhine yahut bir arrafa gider de onu tasdik ederse Muhammed'e indirilene kâfir olur."[152]
"Her kim bir arrafa gider de ona bir şeye dair soru sorarsa, kırk gün süre ile onun hiçbir namazı kabul edilmez."[153]
Arraf ve kâhin ise yalan yere gaybı bildiklerini iddia edenlere denir.

[150] Bk. İbn Kesîr Tefsiri ve başkaları.
[151] Taberî, Câmiu'l-Beyân II, 426 kısaltılarak, tahkik: Mahmud Şakir.
[152] Sahih bir hadis olup Ahmed rivayet etmiştir.
[153] Muslim

5- Büyücü için de, başkası için de -kafir dahi olsa- tevbe kapısı açıktır.
6- Yüce Allah kullarından kimin isyankâr, kimin itaatkâr olduğunu ortaya çıkarmak için kullarını hayır ve şer ile sınar. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Biz sizi şer ve hayırla imtihan olmak üzere deneriz. Sonunda bize döndürüleceksiniz." (el-Enbiya, 21/35)

İslâmda Çok Evliliğin Hükmü

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Şayet adalet yapamayacağınızdan korkarsanız, o zaman (ya) bir tane alın yahut sahibi olduğunuz cariye(ler) ile yetinin. Bu sizi haksızlıktan daha çok alıkoyar." (en-Nisâ, 4/3)
Bazıları bu âyet-i kerimenin erkek için taaddudi zevcatı (birden çok kadınla evlenmeyi) ancak dar şartlarda mübah kıldığını hastalık ya da kısırlık gibi şartlara bağlı olduğunu anlamaktadırlar. Eğer bunlar ilim adamlarının bu âyet-i kerimeyi nasıl tefsir ettiklerine bakacak olurlarsa bu yanlış anlayışları da ortadan kalkar.
İbnu'l-Cevzi Tefsirinde şöyle demektedir: Müfessirler âyetin iniş sebebi ve te'vili hususunda farklı görüşlere sahiptirler.
a. Araplar cahiliye döneminde çok sayıda kadınla evlenirler ve aralarında adaleti terketmekten sakınmazlar, yetimler hakkında da herhangi bir haksızlıktan çekinmezlerdi. Bu âyet-i kerimede onlara: Yetimler hakkında adalet yapmamaktan nasıl sakınıyor iseniz kadınlar arasında da adalet yapmamaktan öylece sakınınız, denilmektedir.
Bu anlam İbn Abbas, Said b. Cübeyr, ed-Dahhak, Katade, es-Süddi ve Mukatil'den rivayet edilmiştir.
b. Bir başka açıklamaya göre âyetin anlamı şudur: Ey yetimlere velilik yapanlar. Eğer yetim kızları nikahladığınız takdirde onlara vereceğiniz mehirlerde adalet yapmayacağınızdan korkacak olursanız Allah'ın size helal kıldığı onların dışında diğer kadınları nikahlayınız. Bu mana Aişe *Radıyallahu anha*'dan rivayet edilmiştir:
Buhârî ve Muslim'in rivayetine göre Urve b. ez-Zübeyr, Aişe *Radıyallahu anha*'ya yüce Allah'ın: *"Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız..."* buyruğu hakkında soru sorunca şöyle demiş: Kızkardeşimin oğlu burda sözkonusu edilen velisinin himayesinde ve malı velisinin malıyla bir arada bulunan malı ve güzelliği velisinin hoşuna gittiğinden ona başkasının verdiğinin benzeri bir mehir verip ona adaletli bir mehir vermeden onunla evlenmek isteyen yetim kız hakkındadır. Onlara karşı adaletli davranmaları ve mehirde benzerlerinin en yüksek miktarına ulaşmaları hali dışında bu uygulamaları yasaklandı. Bu sebeple onlara onların dışında kalan kadınlardan kendilerine helal olanları nikahlamakla emrolundular.[154]
Kurtubî dedi ki: Kur'ân ilimleriyle uğraşan herkes yüce Allah'ın: *"Şayet adalet yapamayacağınızdan korkarsanız"* buyruğunun muhalif mefhumunun alınmayacağını ittifakla kabul etmiştir. Çünkü yetim kızlar hakkında adalet yapmaktan korkmayan kimsenin, tıpkı korkan kimse gibi birden çok, iki, üç ya da dört kadın nikahlayabileceğini icmâ' ile kabul etmişlerdir.[155]
İşte bu âyet-i kerimenin bu işten korkan kimselere cevap olarak indiğini ve hükmünün bundan daha genel olduğunu göstermektedir.
Yüce Allah'ın: *"Şayet adalet yapamayacağınızdan korkarsanız o zaman bir tane alın"* buyruğunun anlamına gelince Şevkânî bunun tefsiri hakkında şunları söylemektedir:
Yani eğer sizler günleri paylaştırmak ve benzeri hususlarda eşleriniz arasında adalet yapamayacağınızdan korkarsanız tek bir kadın nikahlayınız. Bu buyruk adalet yapamamaktan korkan kimse için birden fazla kadın nikahlamasının menedildiğini de ifade etmektedir.
"Yahut sahibi olduğunuz cariye(ler) ile yetinin." Yani erkek, adalet sınırlandırması sözkonusu olmadan cariyelerinden nikâhlayabilir.
"Bu sizi haksızlıktan daha çok alıkoyar." Yani eğer sizler eşler arasında adalet yapamamaktan korkarsanız size emrolunan bu durumda haksızlık yapmama ihtimaliniz daha yüksektir.[156]
Kur'an-ı Kerim'de adalet kavramı (eşler arasında) nafaka ve gecelemek hususlarında adalettir. Eşlerinden herbirisine diğerine yaptığı harcamanın bir benzerini yapacaktır ve herbirisi yanında ittifaklarına göre bir ya da daha fazla gece kalmakla da adalet yapılmalıdır. Kalbi sevgi ve cimaa gelince, bu insanın elinde olan bir şey değildir. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ne kadar isteseniz bile kadınlar arasında adalet yapamazsınız. Öyleyse büsbütün (birisine) meyledip de ötekini askıdaymış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve (haksızlıktan) sakınırsanız, şüphe yok ki Allah çok mağfiret edicidir, rahmet sahibidir." (en-Nisâ, 4/129)
İmam Şevkânî bu âyetin tefsirinde şunları söylemektedir: Yüce Allah en ufak bir sapmanın sözkonusu olmayacağı bir şekilde kadınlar arasında adalet yapmanın erkekler için mümkün olmadığını haber vermektedir. Çünkü insan tabiatı birisine diğerine göre daha çok meyledebilir, birini ötekinden daha çok sevebilir, diğerini

[154] Bk. Zadu'l-Mesir, II, 6.
[155] V, 13.
[156] Bk. Fethu'l-Kadîr, I, 421.

daha az sevebilir. Bu ise yaratılışla alakalı bir şey olup, bu hususta onlar kalplerine hakim olamayabilirler ve eşitlik sağlamak noktasında kendilerini zabtedemeyebilirler. Bundan dolayı Âişe *Radıyallahu anha* şöyle demiştir: Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* hanımları arasında paylaştırmayı yapar ve adaletli davranır, sonra da şöyle derdi:
"Allah'ım sahip olduğum imkânlar içerisinde benim paylaştırmam budur. Benim sahip olamadığım, senin sahip olduğun hususlarda ise beni kınama."
Bununla kalbi kastetmektedir, hadisin senedi sahihtir.[157] Bu hususta çokça gayret etseler ve aşırıya gitseler dahi bu işe hakkıyla güç yetiremeyeceklerinden dolayı yüce Allah onlara birilerine büsbütün meyletmelerini yasaklamıştır. Çünkü böyle bir işi terketmek ve büsbütün zulümden kaçınmak onların yapabilecekleri bir şeydir, takatleri içerisindedir. O halde birilerine meylederken ötekini kocası var mı yoksa boşanmış mı belli olmayacak şekilde askıda imiş gibi bırakırcasına ihmal etmemelidirler. Bu buyruğuyla yüce Allah askıda bulunan ve belli bir kararı bulunmayan bir şeye hallerini benzetmektedir.
"Eğer arayı düzeltirseniz" kadınlarla geçim ve aralarında adalet yapmak gibi. Göreviniz olmakla birlikte terkettiğiniz ve dolayısıyla ifsad ettiğiniz halleri düzeltir ve size yasak olan bir tarafa büsbütün meyletmekten *"sakınırsanız şüphe yok ki Allah çok mağfiret edicidir ve rahmet sahibidir."* O vakit kusurlarınızdan dolayı sizi sorumlu tutmaz.[158]
Hafız İbn Kesîr âyetin tefsirinde şunları söylemektedir: "Yani ey insanlar sizler bütün yönleriyle kadınlar arasında eşitlik sağlayamazsınız. Bir gece ve bir gece şeklinde bir paylaştırma yapsanız bile sevgi, şehvet ve cima bakımından farklılık mutlaka olacaktır."
Uluslararası liderlerden Anna Bizant diyor ki: "Bizler bu işleri dosdoğru adalet terazisi ile tartacak olursak kadınları giyim ve gıda ihtiyaçlarını karşılayan ve koruyan, İslâmî şekliyle çok evliliğin batıdaki fuhuş sisteminden çok daha ağır bastığını açıkça görürüz. Çünkü batıdaki bu sistem erkeğin sadece şehevi ihtiyaçlarını karşılamak için bir eş edinmesine, sonra da ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra bu kadını sokağa atmasına müsaade edebilmektedir."
Derim ki: İşte bu kâfir bir kadının tanıklığıdır. Fazilet ise düşmanların tanıklığı ile kabul edilendir.

Özet

1- Birden çok kadınla evliği (taaddud-i zevcâtı) mübah kılan, hikmeti sonsuz İslâm erkeklerden önce kadınların maslahatına olan bir dindir. Bu din kızların ve dulların ihtiyaçlarını karşılayacak kimselerin evlerinde bir muhtaç olmaları yerine kocalarının evlerinde şerefli bir yaşayışı garantilemektedir.
2- Birden çok kadınla evlenme karşıtı propagandalar hiç şüphesiz neslin azalmasına sebeb teşkil eder. İslâm düşmanları da müslümanların sayılarını azaltmak ve onları zelil kılmak için çalışırlar. Aynı şekilde kız ve dul evde kalanların sayılarının çokluğu onları fitne ve fesada maruz bırakır. Çünkü yapılan istatistiklere göre kadınlar sayıca erkeklerden fazladır. Özellikle erkekler savaşlarda ve cephelerde ölüme maruz kaldıkları zamanlarda bu böyledir. Birinci dünya savaşından sonra Almanya'da kadınlar yaptıkları bir mitingde taaddudi zevcata müsade edilmesini istemişlerdir.
3- Birden çok kadınla evlilik bu çağa da uygundur. Çünkü toplumlar nüfuslarına göre değerlendirilirler. Nüfusları arttıkça, güçleri de artar. Afganistan'da, İran'da, Filistin'de, Lübnan'da, Irak'ta ve diğer İslâm ülkelerindeki savaşlar erkeklerin azalması, kocalarını kaybeden dul kadınların çoğalması sonucunu vermiştir. İslâm müslümanlardan bu kadınları açlığa, fitneye ve fesada terketmemelerini ister.

Erkeklerin Kadınlarla Karışmasının Tehlikesi

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Andolsun ki o kadın ona niyetlemişti. O da o kadına niyetlemişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı... Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı." (Yusuf, 12/24)
Müfessirler Yusuf *Aleyhisselam*'ın o kadını "niyetleme"sinin mahiyeti hakkında farklı görüşlere sahiptirler:
Birinci görüşe göre onun niyetlemesi kadının niyetlemesi türündendi. Eğer Allah onu korumamış olsaydı, o bu işi yapacaktı.
İkincisi kadın Yusuf'un kendisi ile beraber olmasını istemişti. Yusuf da ona niyetlenmişti. Yani kendisine zevce olması temennisinde bulunmuştu.
Üçüncüsü; ifadede bir takdim ve tehir vardır. Andolsun o kadın ona meyletmişti. Eğer o Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı, o da ona meyledecekti. Fakat burhanı görünce, o meyletmedi. Buna göre burada "...saydı" edatının cevabı daha önce gelmiş olmaktadır. Nitekim: Sen helâk edilenlerden olurdun. Eğer filan kişi seni kurtarmamış olsaydı demeye benzer.

---
[157] [Derim ki: Fakat el-Albâni el-İrva adlı eserde zayıf olduğunu belirtmektedir.]
[158] Bk. Fethu'l-Kadir, I, 521.

Dördüncü görüşe göre o kadına kendisinden uzaklaştırmak için vurmak istemişti. Rabbinden gördüğü burhan ise şu idi. Yüce Allah ona eğer kadına vuracak olursa ona vurması, kendisinin aleyhine bir delil olacaktı. Çünkü: O benden murad almak istedi. Ben de ona karşı koyunca beni vurdu diyebilecekti.[159]

Derim ki: Bu son görüşü Muhammed Reşid Rıza, Tefsiru'l-Menar'da tercih etmiştir. Aynı şekilde şu açıklamaları yapan Ebu Bekir el-Cezairi de bu görüşü tercih etmiş görünmektedir. *"Andolsun ki o kadın ona niyetlemişti. O da o kadına niyetlemişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı..."* Yani kadın uzun süre devam eden çeşitli tedbirlere rağmen isteğini kabul ettiremeyince ona vurmak istedi. O da kendisini korumak üzere ona vurmak istedi. Ancak yüce Allah ona kendi nefsinde bir burhan gösterdi ve bu sebeple onu vurmadı.[160] Bunun yerine evin dışına kaçmayı tercih etti. Kendisi de onu geri çevirmek amacıyla arkasından koşarak ona yetişti.[161]

İfadelerin akışının delalet ettiği görüş de budur. Bundan önceki âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır:

"Evinde bulunduğu kadın kendisinden murad almak istedi. Kapıları sımsıkı kapadı ve: 'Sana söylüyorum, çabuk yanıma gel' dedi..." (Yusuf, 12/23)

Burada "murad almak (el-muravede)" kadının Yusuf'tan kapıları kapatmasından sonra kendisi ile birlikte olmasını istemesi anlamında olup, bu isteğini ortaya koymuş ve ona: Yanıma gel çünkü ben seninle birlikte olmak istiyorum demişti. Yusuf *Aleyhisselam*'ın cevabı ise:

"Allah'a sığınırım. Doğrusu o benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir. Gerçekten zalimler kurtuluşa ermezler' dedi." (Yusuf, 12/23)

Yusuf *Aleyhisselam*'ın bu kesin cevabı suratına bir tokat gibi inmiş, emellerini boşa çıkarmış ve emrine aykırı idi. Özellikle o azizin karısı bir hanımefendi idi. Yusuf ise yanında hizmet eden bir delikanlıydı. Bundan dolayı onu te'dib etmek maksadıyla onu vurmak istedi. Belki bu yolla -yumuşak sözlerle ve teşvik edici ifadelerle isteğini kabul etmemişken- istediğini yerine getirebilirdi.

Kadının ona yetişmesine gelince bu da bir sonraki âyet-i kerimede sözkonusu edilmektedir. Yüce Allah buyuruyor ki: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık."* (Yusuf, 12/24)

Buna göre ondan kötülüğün etkisini gideren yüce Allah'tı. Sözkonusu kötülük ise onun da kadına vurması idi. Kadına vurmuş olsaydı bu da onun zararına olurdu. Bu sebeple ona ithamda bulunmak kolaylaşırdı. Yüce Allah ondan -azizin karısı ile zina etmek demek olan- fuhşu gidermiş ve önlemişti. Buna gerekçe olarak da yüce Allah: *"Çünkü o ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Yusuf, 12/24) diye buyurmaktadır.

Buna göre Yusuf *Aleyhisselam* Allah'ın ihlâsa erdirdiği, risaleti için seçtiği, kötülüklerden ve hertürlü hayasızlıklardan kendilerini koruduğu kullarındandı. Yusuf *Aleyhisselam*'ın kötülüğe ve fuhşa düşmesine imkân yoktu. Çünkü yüce Allah bu işi ondan uzaklaştırmıştı. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık"* diye buyurmakta, onu fenalıktan ve fuhuştan uzak tutalım diye buyurmamıştır. Bu da Yusuf *Aleyhisselam*'ın kendisinin de azizin karısına aynı şekilde meyletmek konumuna düştüğünü söyleyenlerin görüşlerini reddetmektedir.

Buradaki "meyletme"nin dövmek diye tefsir edilebileceğinin bir diğer delili de şudur: Yusuf *Aleyhisselam* kendisini dövmek isteyince kadından kurtulmak maksadıyla kaçmak istemişti. Kadın ise onu tutmak ve kuvvetle yakalamak için arkasından yetişmiş, bunun için gömleğini arkasından yakalayınca gömleği yırtılmıştı. Bu da yüce Allah'ın: *"İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkasından boylu boyunca yırttı..."* (Yusuf, 12/25) buyruğunda ifade edilmektedir.

Bu Kıssadan Çıkartılacak Sonuçlar

1- Hizmetçi, sürücü ve diğer erkeklerin kadınlarla karışmasından sakındırılmakta, onların yanlarına girerek onlarla başbaşa kalmamaları gerektiği anlatılmaktadır. Böylelikle kadınların da azizin karısının düştüğü durumun bir benzerine düşmeleri önlenir. Özellikle ev sahibi (bey) ortada yoksa. Ayrıca kadınların da yabancı erkeklerle karışması özellikle de evlerde çalışan işçiler, sürücüler... ile karışmaması gerekir.

2- Sürücüler, hizmetçiler, öğretmenler, Allah'ın koruduğu Yusuf ile kıyas edilemezler. Rabbinin rahmetiyle esirgedikleri müstesnâ hayasızlıklara düşebilirler.

3- Kadınlar azizin karısının düştüğü kocasına ihanet durumuna düşmekten sakındırılmaktadır. Onun bu durumunun haberi diğer kadınlara kadar ulaşmış ve onlar o kadını apaçık bir sapıklık içerisinde görmüşlerdir.

4- Yusuf *Aleyhisselam*'a uyarak zina ve zinayı çağrıştıran sebeplerden uzak durmak gerekir. Özellikle dini bu işleri kendisine haram kılan müslüman için bu böyledir.

İsa *Aleyhisselam* Semada ve Diridir

Yüce Allah İsa *Aleyhisselam* hakkında şunları söylemektedir:

---

[159] Bunu İbnu'l-Anbarî nakletmiştir. Bk. İbnu'l-Cevzi, Zadu'l-Mesir, IV, 203.

[160] Derim ki: Bundan dolayı *"Andolsun ki o kadın ona meyletmişti"* anlamındaki ifadenin bitiminde vakıf yapmak gerekir. Daha sonra okumaya *"o da o kadına meyletmişti, eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı…"* diye devam edilir. Böylelikle okuyucu Yusuf aleyhisselam'ın böyle bir meyletme içerisine düşmediğini anlamış olur.

[161] Bk. Eyseru't-Tefasir, II, 391.

"Hani Allah şöyle buyurmuştu: 'Ey İsa! Muhakkak ben seni vefat ettireceğim, seni kendime yükseltecek, seni o kâfirler arasından tertemiz çıkaracağım..." (Al-i İmran, 3/55)
Bazı kimseler bu âyet-i kerimenin zahirinden İsa *Aleyhisselam*'ın vefat ettiği ve öldüğü yanılgısına kapılabilirler. Eğer güvenilir müfessirlerin bu âyet-i kerimeyi tefsir ederken yaptıkları açıklamalara başvursalar böyle bir yanılgı da ortadan kalkar. Âyet hakkında müfessirlerin değişik görüşleri vardır:
1- Yanılma buradaki "seni vefat ettireceğim" buyruğundaki "vefat ettirme"nin öldürme anlamına geldiğini kabul etmekten ve bu işin semaya yükselmeden önce gerçekleştiğini kabul etmekten kaynaklanmaktadır. Buna aşağıdaki şekilde cevap verilebilir:
Yüce Allah'ın: "Seni vefat ettireceğim" buyruğu vakit tayin etmediği gibi, bunun geçmişte olduğunu da ifade etmemektedir. Elbette Allah-u Teala bir gün onu vefat ettirecektir. Fakat bu işin geçmişte olduğuna dair bir delil yoktur. Yüce Allah'ın: *"Seni kendime yükseltirim"* buyruğunun *"seni vefat ettireceğim"* buyruğuna atfedilmesinde de delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü dilbilginlerinin büyük çoğunluğunun görüşüne göre "vav" ne tertibi (atfedilen ile üzerine atfedilen arasında sıralamayı), ne de cem'i (yani ikisinin birarada olmasını) ifade eder. "Vav: ve" atıf edatı (bağlacı) ancak hükümde ortaklığı ifade eder. Buna delil de yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"Dediler ki o dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Ölürüz ve diriliriz." (el-Câsiye, 46/24)
Böylelikle âyet-i kerime "vav"ın tertib ifade etmediğini göstermektedir. Çünkü burada atfedilen lafız olan "hayat" (lafzan daha önce geçen) matufu'n-aleyh olan "ölüm"den önce sözkonusu olmaktadır.
Buna göre âyetin manası şöyle olur: *"Ben seni kendime yükselteceğim ve seni vefat ettireceğim."* Ayrıca sağlam delillerle İsa'nın semada hayatta olduğu, inip Deccal'i öldüreceği, salib'i (haçı) kıracağı ve -ileride geleceği üzere- daha başka görevler de ifa edeceği, bundan sonra da Allah'ın onu vefat ettireceği (yani canını alacağı) sabit olmuştur.[162]
2- İkinci açıklamaya göre burdaki vefattan kasıt, semaya yükseltilmesi için uyku anlamındaki bir vefat ettirmedir. Ona göre âyeti: "Ben seni uyutacağım ve seni kendime yükselteceğim" demek olur.
Kur'an-ı Kerim'de "vefat" lafzının "uyku" hakkında kullanıldığını şu buyruklarda görüyoruz:
"O geceleyin sizi vefat ettiren, gündüzün de ne kazandığınızı bilendir." (el-En'âm, 6/60)
"Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır)." (ez-Zümer, 39/42)
Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* de uykudan kalktığında şöyle derdi:
"Bizi öldürmüşken tekrar dirilten ve ölümden sonra dirilişin huzuruna gerçekleşeceği Allah'a hamdolsun." [163]
Hem kitapta, hem sünnette "vefat" lafzı "uyku" hakkında kullanılmasının doğruluğu sabittir. Buna göre İsa *Aleyhisselam*'ın uykuda iken semaya yükseltilmesi Hasan-ı Basri'nin açıkladığı üzere ona yapılan şefkatli bir muamelenin bir sonucudur.
3- Üçüncü tefsir: İbn Ebi Hatim, Katade'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bu buyruk mukaddem ve muahhar kabilindendir. Yani ben seni yükselteceğim ve sonra da kıyamet gününden önce yeryüzüne dönüşünden sonra yeryüzünde seni vefat ettireceğim. Bu dönüşün ise kıyametin alametlerinden birisi olacaktır.
el-Ferra ile ez-Zeccac'ın görüşü de budur. Onun vefat ettirileceğinin kendisine bildirilmesindeki fayda da semaya yükseltilmesinin ölümüne engel olmayacağını ona bildirmektir.
4- Dördüncü açıklamaya göre *"seni vefat ettireceğim"* buyruğundaki "vefat ettirmek" lafzı bir şeyi kabzedip, aldığı ve ona ödediği zaman kullanılan "teveffi: vermek, ödemek" fiilinden ism-i faildir. Nitekim araplar: "Filan kişi borcunu tamamen aldı" derken bu fiili kullanırlar. İbn Kuteybe, Garibu'l-Kur'an adlı eserinde: "Seni vefat ettireceğim" yani ölmeden yerden seni kabzedip alacağım demektir.[164]
İmam İbn Cerir et-Taberi dedi ki: "Bilindiği gibi eğer yüce Allah onu öldürmüş olsaydı, onu bir defa daha öldürmeyecekti. Çünkü o takdirde onu iki defa öldürmüş olurdu. O halde âyetin te'vili şudur: Ey İsa ben seni yeryüzünden kabzedeceğim, kendime doğru yükselteceğim ve seni kâfir olup, peygamberliğini inkar edenlerden temizleyip arındıracağım."[165]
Derim ki geçen bu şekillerin hepsiyle âyetin tefsiri doğrudur. Şu kadar var ki tercihe değer olan dördüncü tefsirdir. O da yüce Allah'ın: "Ben seni vefat ettireceğim ve kendime yükselteceğim" buyruğundan kastın: Sen hayatta iken ölmeden ve uykuya da dalmadan yerden şahsını kabzedeceğim anlamında olduğudur. "Kendime yükselteceğim" buyruğu da vefat ettirmenin türünü tayin etmektedir. Az önce geçtiği gibi Taberî ve İbn Kuteybe'nin tercih ettiği görüş de budur. Alusi'nin, Ruhu'l-Meani adlı tefsirinde belirttiği üzere İbn Abbas'tan gelen sahih rivayet de budur.
Buna göre yüce Allah'ın: "Seni vefat ettireceğim" buyruğunun "seni öldüreceğim" anlamında yorumlanmasına imkan yoktur. Yüce Allah'ın: "Seni yükselteceğim" buyruğu da bazılarının zannettiği gibi ruhunu yükselteceğim demek değildir. Buna sebep ise az önce "vefat ettirmek" anlamına dair kaydedilen çeşitli tefsir şekilleridir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

---
[162] Bk. Advau'l-Beyan ve Zadu'l-Mesir ile başka tefsirler.
[163] Buhârî.
[164] Bk. Yasir Ahmed eş-Şimali, Muhimu'l-İhtilaf beyne Ayati'l-Kur'an.
[165] Bk. Taberî, VI, Câmiu'l-Beyân 460, Mahmud Şakir'in tahkikiyle.

İsa *Aleyhisselam*'ın Öldürülmediğine Delil Olan Ayetler

1- Yüce Allah buyuruyor ki:
"Halbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da. Ancak (asılan) kendilerine (İsa'ya) benzer gösterilmişti. Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan (onu öldürmüş olmaktan) yana şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka buna dair bilgileri yoktu. Onlar onu gerçekten öldürememişlerdir. Bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır. Allah azîzdir, hakîmdir." (en-Nisâ, 4/157-158)
Yüce Allah'ın: *"Onlar onu gerçekten öldürememişlerdir. Bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır"* buyruğu onun öldürülmesini de inkar etmekte, semaya yükseltildiğini ortaya koymaktadır. Bu nass Mesih *Aleyhisselam*'ın hayatta olduğu halde semaya yükseltildiği konusunda kesin bir delalete sahiptir. Te'vil edilme ihtimali yoktur. Çünkü "ben: bilakis" lafzı nefyden sonra gelirse ondan sonra gelen ifadelerin daha öncesinde geçen nefyi tesbit etmesi anlamını ifade eder. Eğer yükseltmek sadece ruhun yükseltilmesi diye yorumlanacak olursa bu daha önceden nefyedilen öldürme ve asmaya zıtlık teşkil etmez. Çünkü öldürmek ile ruhun yükseltilmesi birarada sözkonusu olabilir. Aynı zamanda böyle bir açıklama bundan önceki nefyin de hükümsüz olmasını gerekli kılmaktadır.
Buna göre âyet-i kerime İsa *Aleyhisselam*'ın ruhu ve bedeni ile birlikte semaya ve canlı olarak yükseltildiği hususunda gayet açıktır.
2- Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Kitap ehlinden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur. O da kıyamet günü aleyhlerinde bir şahid olacaktır." (en-Nisâ, 4/159)
"Ölümünden evvel" buyruğu İsa *Aleyhisselam*'ın ahir zamanda ölümünden evvel demektir. Nitekim bu açıklama şekli İbn Abbas, Abdu'r-Rahman b. Zeyd, Ebu Hureyre, Hasan(-ı Basri) ve Katade'den rivayet edilmiştir. Bu açıklamayı İbn Cerir et-Taberi de tercih etmiş olup, İbn Kesîr de şöyle demektedir:
Şüphesiz bu görüş hak olan görüştür. Yahudilerin İsa *Aleyhisselam*'ı öldürüp asmaları ve cahil hristiyanlardan dediklerini kabul edenlerin iddialarının batıl olduğunu anlatan âyetler sadedinde bu buyruğun yer almasından maksatın da bu olduğunu göstermektedir. O halde maksat İsa *Aleyhisselam*'ın varlığını onun semada hayatta olduğunu ve kıyamet gününden önce yeryüzüne ineceğinin açıklanmasıdır.[166]
3- Yüce Allah buyuruyor ki:
"Şüphesiz ki "O" saatin ilmidir." (ez-Zuhruf, 43/61)
İbn Abbas'tan gelen merfu rivayete göre yüce Allah'ın: "Şüphesiz ki "O" saatin ilmidir" buyruğu hakkında (Peygamber efendimiz) şöyle buyurmuştur: Yani kıyamet gününden önce Meryem oğlu İsa'nın inmesi...[167]
İbn Kesîr dedi ki: Bu açıklamayı diğer kıraat de desteklemektedir. Çünkü diğer kıraat "şüphesiz ki "O" saat için bir alemdir." Yani kıyametin gerçekleşeceğine dair bir emare ve bir delildir. Mücahid dedi ki: Onun kıyamet için bir alem olması kıyametin alameti, kıyamet gününden önce Meryem oğlu İsa'nın ortaya çıkmasıdır demektir.
Derim ki bu âyet-i kerimeler İsa *Aleyhisselam*'ın diri olarak kaldığının delilidir. Ayrıca o kıyamet alametlerinden birisidir. Kitap ehli ona onun Allah'ın kulu ve rasûlü olduğuna iman edecekler ve İslâm şeriatini kabul edeceklerdir.

İsa *Aleyhisselam*'ın Nüzulünü Ortaya Koyan Hadisler

1- Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Nefsim elinde olana yemin olsun ki Meryem oğlunun aranızda adaletli bir hakem olarak ineceği zaman pek yakındır. O haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, mal dolup taşacaktır. Öyle ki kimse onu kabul etmeyecektir. Hatta tek bir secde dahi (herkes için) dünyadan ve dünyadaki herşeyden hayırlı olacaktır." Daha sonra Ebu Hureyre dedi ki: Arzu ederseniz yüce Allah'ın: *"Kitap ehlinden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur. O da kıyamet günü aleyhlerinde bir şahid olacaktır."* (en-Nisâ, 4/159) buyruğunu okuyunuz."[168]
Bu hadis İsa *Aleyhisselam*'ın semada ve hayatta olduğunu, ahir zamanda ineceğine ve ineceği vakit de İslâm şeriati ile hükmedeceğine açık bir delildir.
2- Peygamber efendimiz buyurdu ki: *"İmamınız sizden iken aranıza Meryem oğlu ineceği vakit haliniz ne olacak (nasıl karşılayacaksınız)?"*[169]

Müslümanların Yahudilerle Savaşı

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Biz kitapta İsrailoğullarına şunu hükmettik: 'Siz yeryüzünde iki defa fesad çıkaracak ve muhakkak alabildiğine büyükleneceksiniz.' İşte o ikisinden birincisinin (ceza) vakti gelince üzerinize çok güçlü kullarımızı gönderdik.

---
[166] I, 577.
[167] İmam Ahmed ile Hakim rivayet etmiş olup, Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de bu hususta ona muvafakat etmiştir.
[168] Buhârî.
[169] Buhârî, Enbiya, b. Nüzul-u İsa, IV, 142.

Onlar da evlerin(izin) aralarına kadar girip araştırdılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi. Sonra size bunlara karşı tekrar üstünlük verdik. Mallarla, oğullarla yardımınıza yetiştik, sayınızı da çoğalttıkça çoğalttık.
Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz kendi (aleyhi)nize. Artık diğerinin (ikinci fesadın ceza) vakti gelince, kederiniz yüzünüzden belli olsun. Mescide ilk defa girdikleri gibi girsinler ve üstünlük sağlayıp da ele geçirdikleri herşeyi mahvettikçe etsinler diye (ikinci defa düşmanlarınızı üzerinize saldık.)
(Tevbe ederseniz) Rabbinizin size merhamet edeceğini umabilirsiniz. Eğer dönerseniz biz de döneriz. Öyle ya biz cehennemi kâfirlere bir zindan yaptık." (el-İsra, 17/4-8)
Yüce Allah İsrailoğullarına kitapta yeryüzünde iki defa fesad çıkaracaklarını, bunlardan birincisinin zamanı geldiği vakit Allah'ın üzerlerine pek güçlü kullarını göndereceğini, bunların da ülkelerini işgal edip onlara işkenceler yapacağını, ikincisinin vadesi gelince bir kavmi üzerlerine göndereceğini, bundan dolayı kederlerinin yüzlerinden okunacağını, bu kavmin daha önce birinci defa mescide girildiği gibi tekrar mescide gireceklerini ve ellerine geçirdikleri herbir şeyi tahrip edeceklerini haber verdikten sonra *"eğer dönerseniz biz de döneriz"* diye buyurmaktadır.
Yüce Allah böylelikle onların üçüncü bir defa fesad çıkarmaya tekrar dönecek olurlarsa şanı yüce Allah'ın da düşmanlarını üzerlerine musallat kılmak suretiyle onlardan tekrar intikam alacağını açıklamaktadır. Bunu da yüce Allah: "Eğer dönerseniz biz de döneriz" buyruğu ile açıklamaktadır.[170]
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* de buyuruyor ki:
"Müslümanlar yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Müslümanlar yahudileri öldürecektir. Öyle ki herbir yahudi bir taşın ya da bir ağacın arkasında saklanacaktır. Ağaç ya da taş: Ey müslüman, ey Allah'ın kulu, işte arkamda bir yahudi var, gel de onu öldür diyecektir. Bundan sadece garkat ağacı müstesnadır. O yahudilerin ağaçlarındandır."[171]

Ayetlerle Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

1- Yeryüzünde zulüm ve fesad çıkarmanın dünya ve âhiretteki kötü akıbeti açıklanmaktadır.
2- Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* efendimiz müslümanların yahudilerle savaşacağını, müslümanların onlara karşı zafer kazanacağını haber vermektedir. Bu da onların dinlerine sımsıkı sarılacakları zaman olacaktır. Yahudilerin Filistin'de gelip toparlanmaları da müslümanların onları öldürmelerini kolaylaştıracaktır. Bu da yüce Allah'ın izniyle yakında gerçekleşecek olan Nebi *Salallahu aleyhi vesellem*'in belgelerindendir.

Sadece Allah Yeter

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey Peygamber! Sana da, sana uyan mü'minlere de Allah yeter." (el-Enfal, 8/64)
İbnu'l-Kayyim -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- âyetin tefsirinde birtakım görüşleri nakletmektedir:
1- Yani yalnızca yüce Allah sana da, sana uyanlara da yeter. Onunla birlikte başka hiçbir kimseye ihtiyacınız yoktur.
2- *"Sana yeter"* sana kafi gelir anlamındadır. Yani Allah sana da kafidir, sana uyanlara da kafidir, yeterli gelir. Nitekim araplar (ayetteki cümle kuruluşuna benzer bir anlatım ile): "Sana da, Zeyd'e de bir dirhem yeter" derler. Bu, bu husustaki iki açıklamanın en doğru olanıdır. Yani sana tabi olan mü'minlere de Allah yeter demektir.
3- Buyruk sana Allah ve sana tabi olanlar yeter demektir. Her ne kadar bazıları böyle açıklamış iseler de bu katıksız bir yanlışlıktır, âyetin bu şekilde anlaşılması caiz değildir. Çünkü yeterli olmak ve kafi gelmek yalnızca Allah'a mahsustur, tıpkı tevekkül, takva ve ibadet gibi. Yüce Allah: *"Eğer seni aldatmak isterlerse muhakkak Allah sana yeter, o seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyendir."* (el-Enfal, 8/62) diye buyurmaktadır.
Burada görüldüğü gibi "yeterli gelmek" ile "desteklemek" arasında fark gözetilmiştir. Yeterli gelmek sadece Allah'a ait olarak gösterilmişken, ona destek vermenin Allah'ın yardımı ve kulları ile olduğu belirtilmiştir. Nitekim yüce Allah da tevhid ve tevekkül ehli kullarını yalnızca Allah'ın kendilerine yeterli olacağını söylediklerinden ötürü onları övmüş bulunmaktadır:
"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine '(düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun' dediler de bu onların imanlarını arttırdı ve 'Allah bize yeter, o ne güzel vekildir' dediler." (Âl-i İmran, 3/173)
Onların Allah ve Rasûlü bize yeter dediklerini görmüyoruz.
Onlar böyle söyledikleri için yüce Rabbimiz de onları övdüğüne göre onun Rasûlüne nasıl olur da sana Allah ve sana tabi olanlar yeter, diyebilir? Halbuki ona uyanlar da yalnızca yüce Rabbin kendilerine yeterli geleceğini söylemişlerdir. Bu hususta Allah'a Rasûlünü ortak kılmamışlardır. O halde yüce Allah'ın kendisi nasıl olur da

[170] Bk. Şankıti, Advau'l-Beyan, III, 370.
[171] Muslim.

rasûlüne kendisi ile birlikte ona tabi olanların yeterli gelmekte ortaklıklarını sözkonusu edebilir? Şüphesiz ki bu imkansızı da imkânsızı, batılın da batılıdır.
Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Allah kuluna yetmez mi?"* (ez-Zümer, 39/36) buyruğudur.
Yüce Allah böylelikle yalnızca kendisinin kuluna yettiğini ona bildirmektedir. Nasıl olur da bu yeterli gelişte Allah ile birlikte ona uyanları da sözkonusu edebilir.
Böyle bir te'vilin geçersiz olduğunu ortaya koyan deliller ise burada sayılamayacak kadar çoktur.[172]

Allah'ın Kitabı Gereğince Hükmetmeyi Terketmek Belâlara Uğramaya Sebebdir

"De ki: 'O size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi birbirinize katıp, kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır. İyice idrak etsinler diye ayetleri nasıl açıkladığımıza bir bak." (el-En'am, 6/65)
Yüce Allah'ın: *"Deki: 'O size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye... kadir olandır"* buyruğu nâzil olunca Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Senin vechine sığınırım"* diye buyurdu. *"Ya da sizi birbirinize katıp, kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır"* buyruğunu okuyunca Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Bu ikisi daha ehven ya da daha kolaydır"* diye buyurdu.[173]
Yine Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Allah yeryüzünü benim için bir araya getirdi (ve gösterdi). Onun doğularını da, batılarını da gördüm. Benim ümmetimin mülkü, yerden bana küçültülüp gösterilen yerlere kadar ulaşacaktır. Bana kırmızı (altın) ve beyaz (gümüş) iki hazine verildi. Rabbimden ümmetim adına: Ümmetimi umumi bir kıtlık ile helâk etmemesini, üzerlerine canlarına, mallarına musallat olacak kendilerinden olmayan bir düşmanı musallat kılmamasını niyaz ettim. Rabbim de şöyle buyurdu: Ey Muhammed! Ben bir işe hüküm verecek olursam, şüphesiz ki o geri çevrilemez ve ben sana ümmetin için onları genel bir kıtlıkla helâk etmemeyi ve mallarını ve canlarını mübah kabul edecek, kendilerinin dışından bir düşmanı üzerlerine musallat etmeme isteğini verdim. İsterse yeryüzünün her tarafında bulunan insanlar üzerlerine toplanmış olsun. Ya da şöyle buyurdu: İsterse onun her tarafından kimseler biraraya gelmiş olsun, diye buyurdu. Ta ki onların bir kısmı diğer bir kısmını helak edinceye, bir kısmı diğerini esir alıncaya kadar."[174]
Yine Nebi *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Rabbimden üç şey istedim. Bana iki şeyi verdi fakat birisini vermedi. Rabbimden: Ümmetimi genel bir kıtlık ile helak etmemesini diledim bu isteğimi verdi. Yine ondan ümmetimi suda boğularak helak etmemesini istedim onu da bana verdi. Yine ondan bir kısmını diğer bir kısmına kırdırmamasını istedim onu bana vermedi."[175]
Müslümanlar arasında görülecek bu hal, Peygamber efendimizin şu buyruğu ile kayıtlıdır:
"İmamları (yöneticileri) Allah'ın kitabı ile hükmetmeyip, Allah'ın indirdiklerinden (bir kısmını) hayırlarına gördükleri için seçmeye kalkışacak olurlarsa mutlaka Allah da onları birbirlerine kırdırır."[176]
Ebu Davud, ikinci hadiste şu fazlalığı da zikretmektedir:
"Ve şüphesiz ben ümmetim adına saptırıcı imamlardan (yöneticilerden) korkuyorum. Ümmetimin arasına kılıç da konuldu mu (birbirlerini öldürmeye başladılar mı) kıyamet gününe kadar üzerlerinden kaldırılmayacaktır. Ümmetimden bazı kabileler müşriklere katılmakça ve ümmetimden bazı kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Hiç şüphesiz ümmetimin arasında herbirisi peygamber olduğunu iddia edecek otuz tane yalancı ortaya çıkacaktır. Halbuki ben peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra peygamber olmayacaktır. Bununla birlikte ümmetimden hak üzere muzaffer, kendilerine muhalefet edenlerin kendilerine zarar vermeyeceği Allah'ın emri gelene kadar böyle kalacak bir taife de bulunacaktır."[177]
Taberi der ki: Bu âyette sözü edilen bütün bu hususlarla bu ümmeti kastettiğini belirterek âyeti tefsir edenlere gelince, benim görüşüme göre onlar bu ümmet arasında Allah'a isyan edecek ve Allah'ı gazaplandıracak şeyleri izleyecek kimselerin geleceği şeklinde yorumlamışlardır. Bunlara göre bu ümmetten bu işleri yapanlar daha önceki ümmetlerin yaptıkları şekilde emirlerine muhalefet edecekler, onu inkâr edeceklerdir. Bunun üzerine de onlardan öncekilerin başına gelen çeşitli azap ve intikamların bir benzeri de Muhammed ümmetinin başına gelecektir.[178]

Ayet ve Hadisten Sonuçlar

---

[172] Bk.İbnu'l-Kayyim, Zâdu'l-Mead, I, 3.
[173] Buhârî ve başkaları
[174] Muslim ve başkaları.
[175] Muslim.
[176] Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir.
[177] Elbani senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.
[178] Bk. Taberî, XI, 431, Mahmud Şakir'in tahkiki ile

1- Şanı yüce Allah ümmetlere üstlerinden de, ayaklarının altından da azap göndererek onları mahv ve helak etmeye kadirdir. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ümmetine suda boğulmak ve buna benzer böyle bir azabın indirilmesinden Rabbine sığınmıştır.
2- Hadiste yüce Allah için teşbîh sözkonusu olmaksızın ona yakışacak şekilde bir vech (yüz) nisbet edilmektedir. Yüce Allah: *"Onun gibi hiçbir şey yoktur."* (eş-Şura, 42/11) diye buyurmaktadır.
3- Bir ümmet, Allah'ın şeriatı ile hükmetmeyi terkedecek ve o şeriata muhalif kanunları alacak olursa, yüce Allah o ümmeti gruplara, fırkalara ayırıp parçalamaya ve onların bir kısmını diğerine musallat kılmaya muktedirdir. Maalesef şu anda görüldüğü gibi.
4- Yüce Allah Rasûlü Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'e yeryüzünün doğularını ve batılarını göstermek için onu bir arada toplu olarak göstermeye kadirdir. Onun ümmetinin mülkü de yeryüzünden kendisine toplanıp birarada gösterilen kadar olacaktır.
5- Yüce Allah İslâm ümmetine merhametlidir. Onu kökten imha edecek bir azap göndermeyecektir. Onlar için kıtlık sözkonusu olsa dahi umumi olmaz. Hatta İslâm topraklarının geri kalan bölümlerine nisbetle küçük bir yerde olur.[179]
6- Yüce Allah İslâm ümmetine karşı merhametlidir. O üzerlerine onları imha edecek harici bir düşman musallat etmez. Aksine onların birini diğerine musallat etmiştir. Bu ise öncekinden daha ehvendir.
7- Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ümmeti adına kitap ve sünneti uygulamayan saptırıcı önder ve yöneticilerden korkmuş ve onlardan sakındırmıştır.
8- Kılıç bu ümmet arasında yer etti mi, şu anda da olduğu gibi kıyamete kadar üzerlerinden kaldırılmayacaktır.
9- Bu ümmet arasında şirk vardır. Şirk ise dua, Allah'ın indirdiklerinden başkasıyla hükmetmek ve buna benzer şeylerle Allah'tan başkasına ibadet kastıyla yönelmektir.
10- Yalancı olduğu halde peygamber olduğunu ileri sürecek kimselerin varolacaklarını peygamber haber vermiştir. İlk dönemlerde Müseylimetu'l-Kezzab, son dönemlerde Gulam Mirza Ahmed gibi. Oysa Peygamber efendimizden sonra peygamber gelmeyecektir.
11- Bu ümmetten bir kesim kıyamet gününe kadar hakka, İslâma ve tevhide sımsıkı sarılmaya devam edecektir.

Kur'ân-ı Kerim'in Şeytanın Desiselerinden Uzak Tutulması

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Senden önce ne kadar rasûl ve peygamber gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir. O şeytanın katacağını Allah iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini sapasağlam yerleştirir. Allah herşeyi bilendir, hükmünü icra edendir. Ta ki şeytanın koyacağı şeyi kalblerinde hastalık bulunan ve kalbleri gayet katı olanlar için Allah bir imtihan (sebebi) kılsın. Muhakkak zalimler (haktan) uzak bir ayrılık içindedirler ve ta ki kendilerine ilim verilenler bunun Rabbinden gelen hak olduğunu bilip ona iman etsinler ve onunla kalpleri rahat ve huzur bulsun. Muhakkak Allah iman edenleri dosdoğru yola iletendir." (el-Hac, 22/52-54)
Aralarından Celaleyn Tefsirine haşiye yazan el-Mahallî'nin de bulunduğu bazı müfessirler batıl bir tefsiri sözkonusu ederek: "Şeytan onun okumasına Kur'ân'dan olmayan fakat kendilerine peygamber olarak gönderilenlerin hoşuna gidecek şeyler bırakmıştır" diye açıklamışlardır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Necm sûresinde Kureyşlilerin bir toplantısında: *"İmdi haber verin Lat ve Uzza'dan ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan."* (en-Necm, 53/19-20) buyruğunu okuduktan sonra şeytanın onun dili ile ve onun bilgisi dışında: "Ve işte bunlar yüksek putlardır. Şüphesiz onların şefaatleri umulur" sözlerini bıraktığını, bunun üzerine de Kureyşlilerin memnun olduklarını belirtmektedirler. Daha sonra güya Cebrail şeytanın onun ağzından söylediği bu sözleri ona haber vermiş, o da bu işe çok üzülmüş, bu âyet-i kerime ile teselli edilmiştir.
2- Onun bu sözü bâtıldır. İlim adamları ittifakla şunu kabul etmişlerdir: Sözünü ettiği bu Garanik kıssası hem metin, hem sened itibariyle batıldır. Bu zındıklar tarafından uydurulmuştur. Kadı Iyad, eş-Şifa adlı eserinde Ebu Bekir, İbnu'l-Arabi, İbn Kesîr ve başkaları bunu kesinlikle reddetmişlerdir. Dolayısıyla bu kıssadan gereği gibi sakındırmak icab eder. Çünkü İslâm düşmanları ve müsteşrikler burdan hareketle Kur'ân'a dil uzatmak istemektedirler. Ayrıca şeytanın Kur'ân'a ondan olmayan şeyleri sokabileceği belirtilmektedir. Muhaddis el-Albâni bu kıssayı reddetmek için şu isimle değerli bir risale telif etmiştir: "Nasbu'l-Mincinik li Nesfi Kıssati'l-Garanik: Garanîk kıssasını havaya uçurmak için mancınık kurmak" Bu eser basılmıştır.

Ayetin Doğru Tefsiri

Bu âyetin tefsiri ile ilgili yapılan en güzel açıklama Dr. Ebu Şuhbe'nin "el-Mavduat ve'l-İsrailiyat fi't-Tefsir" adlı eserinde bu âyetin tefsirine dair yaptığı şu açıklamalardır:
Buna cevap vermek için üstad, imam Muhammed Abduh'un bu âyetin tefsiri ile ilgili yaptığı açıklamaların özetini sunmak istiyorum: âyet iki şekilde tefsir edilmiştir.

---

[179] Nevevi, Muslim Şerhi.

Birincisine göre buradaki "temenni" (meâlde olduğu gibi) "okumak" anlamındadır. Ancak ilka (bir şeyler katmak) batılcıların sözkonusu ettiği anlamda değildir. Aksine bu, sözün ifade etme ihtimali olan hususlar arasında, birtakım batıl ve şüpheleri telkin etmek anlamında olur, ancak konuşan bunları kastetmek istemiş olmaz. Ya da sözün bu anlama gelme ihtimali yoktur. Fakat bu sözün bu neticeyi verdiğini iddia eder. Bu da karşı tarafı aciz bırakmak isteyen, işleri güçleri hakka karşı savaşmak olan, şüphelere uyan, şüphelerin arkasından koşan kimselerin yaptığı bir iştir. İlkanın (bir şey katmak istemek) şeytana nisbet edilmesi o takdirde vesveseleriyle birtakım şüpheleri harekete getirmek istemesinden dolayıdır. Buna göre anlam şöyle olur: Biz senden önce ne kadar rasûl ve peygamber gönderdiysek mutlaka o kavmine Rabbinden sözettiği yahut onlar için hidâyet ihtiva eden Allah'ın indirdiği bir vahyi onlara okuduğu zaman, ona karşı birtakım şarlatanlar ortaya çıkar ve onun aleyhine söylemediği şeyleri uydurur, sözleri yerlerinden oynatarak tahrif eder ve bunu insanlar arasında yayarlar. Peygamberler ise hak yolunda hak zafer kazanıncaya ve Allah şeytanın telkin ettiği şüpheleri ortadan kaldırıp, hakkı sabitleştirinceye kadar hak yolunda bunlara karşı mücadele verir, cihad ederler. Yüce Allah'ın bu sünneti kulları arasında yerleştirmiş olmasının sebebi temizi murdardan ayırdetmek ve böylelikle kalplerinde hastalık bulunan zayıf imanlılar fitneye düşmekle birlikte, hak sahiplerinin nezdinde de hak açıklık ve netlik kazansın. Kendilerine bilgi verilenler işte bunlardır. Bunlar böylelikle bunun Rablerinden gelen bir hak olduğunu bilirler ve bu hakla kalpleri rahat ve huzur bulur.
İkincisi: Burada sözü edilen "temennî (mealde okumak istemek)" ile kastedilen arzu edilen işin meydana gelmesini istemek ve nefsin öyleydi ve böyleydi diye kendi kendisine dileklerde bulunmasıdır. Bu lafız bu anlamda alındığı takdirde mana şöyle olur: Allah kavmini yeni bir hidâyete davet etmek için ne kadar rasûl ve peygamber gönderdiyse geçmişteki bütün şeriatlerin nihai maksadı, peygamberlerin en büyük temennileri kavimlerinin iman etmesidir. Bizim peygamberimiz de bu noktada en yüksek makamda idi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Bu söze iman etmezler diye arkalarından üzülerek kendini helak edeceksin nerdeyse." (el-Kehf, 18/6) diye buyurmaktadır. Bir başka yerde de: *"Sen ne kadar hırs göstersen de insanların çoğu iman etmezler."* (Yusuf, 12/103) denilmektedir.
Bu durumda anlam şöyle olur: Biz ne kadar rasûl ve peygamber gönderdiysek mutlaka o böyle üstün bir temennide bulunduğunda şeytan onun yoluna engeller çıkarmış, kendisi ile maksadı arasında aşılması zor engeller yerleştirmiş, insanların kalblerine vesvese salmış. Bunun sonucunda insanlar da ona karşı çıkmış, kimi zaman silahla, bir başka zaman sözle ona karşı mücadele vermişlerdir. Davet henüz daha ilk dönemlerinde iken ona karşı üstünlük sağladıkları ve ona tabi olanlar az iken ona zarar verdikleri vakit, kendilerinin haklı olduklarını zannederler. Fakat yüce Allah bu husustaki sünnetine göre onları istidrac etmekte (derece derece azaba yaklaştırmakta)dır. Onlarla mü'minler arasındaki savaşta zafer nöbetleşe ele geçer. Kalblerinde şüphe ve münafıklık bulunanlar buna aldanırlar. Fakat yüce Allah'ın şeytanın bıraktığı şüpheleri mahvetmesi çok hızlı olur. Hakka yardım edenlerin zayıflıklarını kuvvete, güçsüzlüklerini izzete dönüştürür. Allah'ın sözü en yüksek söz, kâfirlerin sözü ise en aşağılarda olur. Böylelikle kendilerine ilim verilmiş olanlar rasûllerin getirdiklerinin hakkın ta kendisi olduğunu bilirler ve kalpleri rahat ve huzur bulur. Şüphesiz Allah iman edenleri dosdoğru yola iletendir. İşte hak budur, bunun dışında her ne varsa o batıldır.

Büyük İlim Adamı Şenkîtî'nin Âyeti Mükemmel Bir Tefsiri

Büyük ilim adamı Muhammed el-Emin eş-Şenkîtî âyet-i kerimeyi gerçekten göz kamaştırıcı bir şekilde tefsir etmiştir. O Tefsirinde şunu belirtmektedir: Yüce Allah'ın: *"O şeytanın katacağını Allah iptal (nesh) eder"* buyruğunun "şeytan onun kıraatine o kıraatten olmayan şeyleri bırakır" takdirinde olduğunu söyleyenlerin görüşlerine ışık tuttuğunu çünkü burada neshin sözlük manasıyla bir nesh olduğunu söylemiştik. Burada da onun manası iptal ve izale etmektir. Bu da arapların: Güneş gölgeyi neshetti, rüzgar izi neshetti (sildi), sözlerine benzer. Bu sanki yüce Allah şeytanın bıraktığı şeyleri neshettiğini gösterir ve bu neshettiği rasûlün ya da peygamberin okuduklarından değildir demektir. Daha önce her ne kadar böyle dediysek de bizce doğru olan ve Kur'ân'ın açık bir şekilde delalet ettiği açıklayacağımız şu anlamındadır. Evet âyet-i kerime hakkında açıklama yapan müfessirler buna dikkat etmemişlerdir. Sözünü ettiğimiz açıklama şekli şöyle: Şeytanın peygamberin kıraatine, o kıraatin tasdik ve kabul edilmesine engel teşkil eden şüpheler ve vesveseler telkin etmesine onlara bu kıraat bir sihir yahut bir şiir ya da geçmişlerin masalları olduğuna inandırmak istemesine, bunların Allah tarafından indirilmemiş olup, Allah'a iftira edilmiş şeyler olduğunu onlara söylemesine benzer.
Bu manaya geldiğinin delili de şudur: Yüce Allah sözü geçen bu şeytanın katıp karıştırmasındaki hikmetin, insanları imtihan etmek olduğunu açıklamaktadır. Çünkü o: *"Ta ki şeytanın koyacağı şeyi kalblerinde hastalık bulunan... kimseler için Allah bir imtihan (sebebi) kılsın."* (el-Hac, 22/53) diye buyurmaktadır. Daha sonra ise: *"Ve ta ki kendilerine ilim verilenler bunun Rabbinden gelen hak olduğunu bilip, ona iman etsinler ve onunla kalpleri rahat ve huzur bulsun"* diye buyurmaktadır. Burada *"ve ta ki kendilerine ilim verilenler bunun Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler"* buyruğu şunu göstermektedir: Şeytan onlara peygamberin kendilerine okuduğu şeyin hak olmadığını telkin eder. Bedbaht olanlar onun bu telkinini doğrularlar, bu da onlar için bir

fitne olur. Kendilerine ilim verilenler ve onun şeytanın telkinlerinde iddia ettiği gibi yalan değil de hakkın kendisi olduğunu bilen mü'minler ise onu yalanlarlar.
İşte bu imtihan ve sınama, şeytanın kendiliğinden kıraate ilâve ettiği hiçbir şey ile alakalı değildir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır. Bu açıklamaya göre şeytanın yaptığı telkinlerin iptal edilmesi, onların izale edilip, ortadan kaldırılması, etkilerinin mahvedilmesi, kendilerine ilim verilen mü'minlere etkili olmaması demektir.
*"Ayetlerini sapasağlam yerleştirme"*sinin anlamı ise: O bu tilaveti ahkam ile sağlamlaştırır. Böylelikle bunların Allah'tan hak ile indirilmiş vahiy olduğunu ortaya çıkartır. Şeytanın bu âyetlerden sözü geçen telkinlerle alıkoymaya çalışmasının hiçbir etkisi yoktur. Burada sözü edildiği üzere şeytanın rasûlün ve peygamberin kıraatine bir şeyler bırakma imkânına sahip kılınması mü'minlerini kâfirlerinden ayırdetmek maksadıyla Allah'ın insanları bir sınamasıdır.
İşte bu sınamayı yüce Allah daha önce defalarca tekrarladığımız bir çok âyet-i kerimede açıkça dile getirmektedir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:
"Biz cehennem bekçilerini yalnız meleklerden yaptık. Onların sayısını da inkar edenler için ancak bir fitne kıldık. Kendilerine kitap verilenler sağlam inansınlar, iman edenlerin de imanı artsın, kitap verilenlerle mü'minler şüpheye düşmesin, kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de: 'Allah bununla misal olarak neyi murad etmiş' desinler diye. İşte Allah kimi dilerse böylece saptırır, kimi de dilerse hidayete kavuşturur." (el-Müddessir, 74/31)
"Senin hala yöneldiğin kıbleyi, ancak o peygambere (sana) uyanları ayağının iki ökçesi üzerinde geri döneceklerden ayırdedelim diye böyle yaptık." (el-Bakara, 2/143)
"Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lanet edilen ağacı biz ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) kıldık." (el-İsra, 17/60)
Burada: "Çünkü o bir fitne (sınama)dır" anlamındadır. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi:
"Ziyafet olarak bu mu hayırlıdır, yoksa Zakkum ağacı mı? Biz onu zalimler için bir fitne (sınama aracı) kıldık. Muhakkak o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır." (es-Sâffât, 37/62-64)
Çünkü bu âyet-i kerime nâzil olunca onlar şöyle demişlerdi: İşte Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'in yalancılığı şimdi ortaya çıktı. Çünkü ağaçlar kuru yerlerde yetişmez. Nasıl bir ağaç cehennemin dibinde yetişebilir? Buna benzer daha önce defalarca diğer âyetlerde de geçmiş bulunmaktadır. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.
"Ta ki şeytanın koyacağı şeyi... kılsın" buyruğundaki "lâm (ta ki)" şu demektir:
Daha kuvvetli görülen bu lâm'ın "katmak" anlamındaki fiile (ilka fiiline) taalluk etmesidir. Yani şeytan rasûl ve peygamberlerin temennilerine (okumalarına) katkıda bulunmak istemiştir. Böylelikle yüce Allah onun bu katkıda bulunmak isteyişini kalplerinde hastalık bulunan kimselere bir fitne sebebi (sınav) kılsın. Bu, bu harf "sapasağlam yerleştirir" buyruğuna taalluk eder diyen el-Hûfî ile "iptal eder, nesheder" anlamındaki fiile taalluk eder diyen İbn Atiyye'nin görüşüne muhaliftir.
Bunun "onlar için bir fitne" oluşunun anlamı ise dalâlet ve küfürde kalmalarına sebep olması anlamındadır. "Ta ki şeytanın koyacağı şeyi kalplerinde" küfür ve şüphe "hastalık"ı "bulunan... kimseler için Allah bir imtihan (sebebi) kılsın" demektir.[180]

Ayetten Çıkartılan Bazı Sonuçlar

1- Şeytanın Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kıraatine onu tasdik ve kabul etmeyi engelleyen şüphe ve vesveseleri telkin etmesi, kâfirlere onun bu kıraati bir büyü, bir şiir yahut geçmişlerin masalları olduğunu ve bunun Allah'a karşı uydurulmuş bir iftira olduğunu telkin etmesine benzer. Nitekim Kur'ân-ı Kerim bütün bu hususları sözkonusu etmiş ve bütün bu şüphelere cevap vermiştir.
2- Peygamberlerin hepsi kavimlerinin iman etmesini temenni ederler. Fakat şeytanlar insanların kalplerine ayak bağlarını, engelleri ve vesveseleri koyar. Bu vesveseleri de yüce Allah kalplerinde hastalık ve şüphe bulunan kimseleri sınamak aracı kılmıştır. Allah onlara amellerinin karşılıklarını verecektir. Böylelikle bu sınama ile yüce Allah gerçekten iman edenleri ortaya çıkartacak ve onları dosdoğru yola iletecektir.
3- Şeytanın, Rasûl *Salallahu aleyhi vesellem*'in yahut peygamberin kıraatine dair fitne maksadıyla bir şeyler bırakması hususunda Allah'ın sünneti açıkça ortaya konulmaktadır.
4- Yüce Allah bu fitne sonucu kalpleri hasta ve katılaşmış olanları helak ettiğini ve bu fitnenin mü'minleri yakînleri daha da artmış, hidâyetleri daha da ilerlemiş olarak çıkardığını açıklamaktadır.
5- Yüce Allah kıyamet gününde kulları arasında iman ve takvâ ehline lütufta bulunmak şirk ve masiyet ehli olan kimseleri de hakir düşürmek üzere hüküm vereceğini açıklamaktadır.[181]

Fasıklık ve Ümmetin Helâk Edilmesindeki Etkisi

Yüce Allah buyuruyor ki:

[180] Bk. Advau'l-Beyân, V, 732.
[181] Son noktalar Ebu Bekir el-Cezâîri, Eyseru't-Tefâsir, III, 171'den alınmadır.

"Bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz. Onlar orada fasıklık ederler. Artık üzerlerine söz (azap) hak olur. Biz de onu kökünden yıkar, helak ederiz." (el-İsrâ, 17/16)
1- "Onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına" Allah'a itaat etmelerini, onu tevhid etmelerini, rasûllerini tasdik etmelerini ve getirdikleri hususlarda o rasûllere uymalarını "emrederiz."
"Fasıklık ederler" yani Rablerinin emrine itaatin dışına çıkar, ona isyan eder ve rasûllerini yalanlarlar.
"Artık üzerlerine söz" yani azap tehdidi sözü "hak olur."
"Biz de onu kökünden yıkar, helâk ederiz." Yani onları kökten helak ve mahvederiz.
Hak olan bu söze pekçok âyet-i kerime tanıklık etmektedir. Yüce Allah'ın şu buyruğu gibi:
"Onlar bir hayasızlık yapsalar 'biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti' derler. De ki: 'Allah hiçbir zaman hayasızlığı emretmez.'" (el-A'raf, 7/28)
Şanı yüce Allah'ın hayasızlığı (fahşayı) emretmediğini açıkça ifade etmesi, onun: "Nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz" buyruğunun onlara itaat etmelerini emrederiz de onlar isyan ederler, anlamında olduğuna açık bir delildir. Yoksa biz onlara fasıklık yapmalarını emrederiz, onlar da fasıklık ederler, anlamında olamaz. Çünkü Allah hayasızlığı emretmez.
Ayetin anlamı ile ilgili doğru olan bu görüş, aynı şekilde arapların alışılagelmiş anlatım üsluplarında da görülen bir şeydir. Mesela onlar: Ben ona emrettim, bana isyan etti, derler. Yani ben ona itaat etmeyi emrettim, o isyan etti, demektir. Yoksa anlam açıkça anlaşılacağı gibi ben ona isyan etmesini emrettim şeklinde değildir.
2- ("Emrederiz" anlamı verilen buyruk aynı zamanda yazılışı değişmeksizin) "emernâ ve âmernâ" şeklinde onların zorbalarını ve amirlerini çoğalttık, demektir. Bu açıklamayı el-Kisai yapmıştır.[182]
3- *"Onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz"* buyruğu şu demektir: Biz onların şerlilerini yönetimin başına getiririz, onlar da o ülkede isyankarlık yaparlar. Bu işi yaptıkları takdirde Allah da azap ile onları helak eder. Bu da yüce Allah'ın: *"Böylece her ülkenin günahkarlarını onların ileri gelenleri kıldık."* (el-En'am, 6/123) buyruğuna benzemektedir. Bu açıklamayı Ali b. Talha, İbn Abbas'tan rivayet etmiş olup aynı zamanda Ebu'l-Aliye, Mücahid ve er-Rabî' b. Enes'in de görüşüdür.
4- *"Bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz"* buyruğu onların sayılarını arttırırız demektir. Bu şekildeki açıklamayı da el-Avfi, İbn Abbas'tan nakletmektedir.[183]

Ayetten Çıkartılan Bazı Sonuçlar

1- Refahtan ve nimetten şımarmış olanlar (el-mutrafun)ın dışında kalanlarda onlara tabi olurlar, bu sebeple onlarla birlikte helak edilirler.
2- Helak ediş herkesi kapsamına alır:
"Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden sakının." (el-Enfal, 8/25)
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e:
"Aramızda salihler varken helak edilir miyiz" diye sorulunca, o:
"Evet, masiyet, fısk ve fücûr çoğalırsa" diye cevap vermiştir.[184]
Ancak o beldede ve ülke halkı arasında iyiliği emredip, münkerden alıkoyan ıslah ediciler varsa helak edilmezler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Rabbin o ülkeleri ahalisi ıslah edip dururlarken zulümle helak edecek değildi." (Hud, 11/117)
Çünkü ıslah ediciler salih olan kimselerden farklı olarak insanları düzeltmeye çalışırlar.
3- Allah toplumları helak etmekte adaletli davranır. Toplumlar ancak rasûllerin uyarmasından sonra helak edilirler. Çünkü yüce Allah: *"Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz."* (el-İsra, 17/15) diye buyurmaktadır.
4- Refaha dalıp, şımarmaktan sakındırılmaktayız. Çünkü bu itaati terketmekle fasıklığa götürür, sonra da kökten helak edilip yok olmaya götürür.
5- Kaza ve kadere ve ilâhi adalete iman akidesi vurgulanmaktadır.

Yüce Allah'ın: "Dalâlette İken/Şaşkınken Seni Doğru Yola İletmedi mi?" (ed-Duhâ 93/7) Buyruğunun Anlamı

Büyük ilim adamı Muhammed el-Emin eş-Şankıti yanlış anlamaları önlemek üzere şunları söylüyor:
Bu âyet-i kerimenin zahiri Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in vahiyden önce dalalet içinde olduğu izlenimini vermektedir. Halbuki yüce Allah: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* (er-Rum, 30/30) diye buyurmaktadır ve bu buyruk Peygamber efendimizin bu hanif dini üzere yaratılmış olduğunu göstermektedir. Açıkça bilinen husus da şu ki anne-babası onu ne yahudi, ne

[182] Bk. Şankıti, Advau'l-Beyan, III, 441.
[183] Bk. İbn Kesîr, III, 33.
[184] Buhârî

hristiyan, ne de mecusi yaptılar. Bilakis o yüce Allah kendisini rasûl olarak gönderinceye kadar fıtrat üzere kalmaya devam etti. Buna da kendisi Hira dağında ibadet etmekte iken vahyin üzerine nâzil oluşundan itibaren sabit olan hususlar delil teşkil etmektedir. Vahyin nüzulünden önce onun yaptığı bu taabbüd fıtrat üzere kalışının açık bir delilidir.
Cevap şudur: Yüce Allah'ın: *"Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi"* buyruğunun anlamı şudur: Fıtrat ile de, akıl ile de bilinemeyip ancak vahiy ile bilinebilen şu anda bilmekte olduğun şer'i hükümler ve din ilimlerinin sırlarından yana seni gafilken bulup da sana indirdiği vahiy ile bunlara iletmedi mi? demektir. O halde buradaki, şaşkınlık (dalâlet)" bu açıklamaya göre, bilgiden uzak olmak anlamındadır.
Yüce Allah'ın: *"Biri şaşırır ve yanılırsa, diğerine hatırlatsın diye."* (el-Bakara, 2/282) buyruğunda da bu manada kullanılmıştır. Yüce Allah'ın: *"Rabbin yanılmaz ve unutmaz."* (Taha, 20/52) buyruğu ile: *"Allah'a yemin ederiz ki sen hala eski şaşkınlığındasın, dediler."* (Yusuf, 12/95) buyruklarında da bu anlamda kullanılmıştır. Yine buna yüce Allah'ın: *"Kitabında, imanın da ne olduğunu bilmezdim."* (eş-Şura, 22/52) buyruğu da delil teşkil etmektedir. Çünkü imandan maksat, İslâm dininin şer'i hükümleridir.
Yüce Allah'ın: *"Halbuki sen şüphesiz bundan önce gafillerdendin."* (Yusuf, 12/3) buyruğu ile: *"Ve sana bilmediklerini öğretmiştir."* (en-Nisâ, 4/113); *"Sen bu kitabın sana verileceği ümidinde değildin. Ancak Rabbinden bir hikmet olarak (onu sana gönderdi.)"* (el-Kasas, 28/86) buyrukları da bunu göstermektedir.
Bir görüşe göre "şaşkınken" buyruğu ile onun küçükken Mekke'nin dar geçitlerindeki yollarında kaybolması kastedilmektedir. Bir diğer görüşe göre Şam'a yolculuğundaki kayboluşu kastedilmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. İlmi Allah'a havale etmek daha selametlidir.[185]

Kâfirlere Benzemeye Çalışmanın Yasaklanışı

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Ey iman edenler! 'Râinâ' demeyin. 'Unzurnâ' deyin ve dinleyin. kâfirler için ise çok acıklı bir azap vardır." (el-Bakara, 2/104)
Hafız İbn Kesîr âyetin tefsirinde diyor ki:
Yüce Allah mü'min kullarına söz ve fiillerinde kâfirlere benzemeye çalışmalarını yasaklamaktadır. Şöyle ki yahudiler konuşmalarında küçültücü maksatlar ile birden çok anlama gelme ihtimali bulunan ifadeler kullanıyorlardı. -Allah'ın laneti üzerlerine olsun- Bundan dolayı onlar "bizi dinle, bize de kulak ver" demek istediklerinde. "Raina" diyorlar ve bununla ahmaklık ve bilgisizlik anlamına gelen "er-ra'ûna"yı kastediyorlardı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Yahudilerden kelimeleri yerlerinden (silip) tahrif edenler vardır. Dillerini eğip bükerek, dine de saldırarak: 'İşittik (fakat) isyan ettik. İşit, işitmez olası ve raina' derler. Eğer onlar: 'Dinledik ve itaat ettik. İşit ve bizi de gözet' deselerdi, elbette kendileri için daha iyi ve daha doğru olurdu. Fakat Allah küfürleri yüzünden kendilerini lanetlemiştir. Onların ancak pek azı iman ederler." (en-Nisâ, 4/46) diye buyurmaktadır.
Onların selâm verdikleri vakit ölüm demek olan "es-sâm" kelimesini kullanarak "es-sâmu aleyküm" dediklerine dair hadisler rivayet edilmiş bulunmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah bizlere: "Ve aleyküm (sizin de üzerinize olsun)" diye karşılık vermemizi emretmiştir. Bizim onlara yaptığımız beddualarımız kabul olunur ama onların bize yaptıkları kabul olunmaz. Maksat yüce Allah'ın mü'minlere söz ve fiilleri itibariyle kâfirlere benzemeye çalışmayı yasakladığıdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler! 'Raina' demeyin. 'Unzurnâ: Bize de bak' deyin ve dinleyin. Kâfirler için ise çok acıklı bir azap vardır."
Sahih bir senedle Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:
"Ben kıyametten az önce kılıç ile gönderildim. Ta ki ona hiçbir ortak koşulmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadet olunsun. Rızkım mızrağımın gölgesi altında takdir edilmiştir. Zelil olmak ve küçüklük ise benim emrime muhalefet edenler hakkındadır ve her kim bir kavme benzemeye çalışırsa o da onlardandır."[186]
Bu hadiste sözlerinde, fiillerinde, elbiselerinde, bayramlarında, ibadetlerinde ve daha başka bizim için meşru kılınmamış ve bizim aynı şeyleri devam ettirmemiz kabul edilmemiş diğer bütün hususlarda kâfirlere benzemeye çalışma hakkında ağır bir nehiy ve tehdit bulunmaktadır.
Daha sonra senediyle kaydedildiğine göre Abdullah b. Mesud kendisine gelen ve: Bana tavsiyede bulun diyen bir adama şunları söylemiştir: Sen yüce Allah'ı: "Ey iman edenler" diye buyurduğunu duyduğun yerde ona kulağını ver, dikkatle dinle. Çünkü şüphesiz ki o ya emrettiği bir hayırdır yahutta yasakladığı bir şerdir.
İbn Cerir dedi ki: Bizce doğru olan şudur: Şanı yüce Allah mü'minlere peygamberlerine "râinâ" demelerini yasaklamaktadır. Çünkü bu yüce Allah'ın peygamberine söylenmesini hoş karşılamadığı bir sözdür. Tıpkı Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in dediği şu hadiste olduğu gibi:
"Sizler üzüme "el-kerm" demeyiniz, fakat onun yerine el-habele (asmanın ürünü) deyiniz. Sizler benim kulum demeyiniz, fakat benim genç delikanlım deyiniz."[187]

[185] Advau'l-Beyan, IX, 334.
[186] Hadis sahih olup, Ahmed ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir.

Ayetten Çıkan Bazı Sonuçlar

1- Sözlerinde, fiillerinde, elbiselerinde, adetlerinde, bayramlarında, ibadetlerinde kâfirlere benzemek yasaklanmıştır. Fakat uçak, tank, denizaltı ve buna benzer müslümanları güçlendirmeye yardımcı olan modern icatlarda onların yaptıklarını yapmaya çalışmak caizdir, hatta vacibtir. Çünkü yüce Allah: *"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet... hazırlayın."* (el-Enfal, 8/60) diye buyurmuştur.
2- Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e karşı gereken edebi takınmalı ve onun değeri ile bağdaşmayan sözlerle ona hitap etmemelidir. Mesela, değerini küçültmek maksadıyla yahudilerin Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e söyledikleri "raina" gibi bir söz söylememelidir.
3- Kullanılması yasaklanmış bazı lafızlar vardır: Üzüme kerm demek gibi. Bunun yerine "(asma demek olan) el-habele" denilir. Abdî (kölem) denilmeyerek bunun yerine fetay: genç delikanlım, demelidir.

Rahman'ın Kullarının Nitelikleri

1- Yüce Allah buyurdu ki: *"Rahmanın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler."* (el-Furkan, 25/3) Onların niteliklerinden birisi de yeryüzünde sükunetle, vakarla ve alçak gönüllülükle yürümeleri, büyüklendikleri için ayaklarını yerlere vurmayışları da vardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen hiçbir zaman yeri de yaramazsın, boyca da asla dağlara erişemezsin." (el-İsra, 17/37)
İbn Kesîr dedi ki: *"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme"* yani zorbaların yürüyüşü gibi böbürlenerek ve sağa sola eğilip bükülerek yürüme! Çünkü sen yürüyüşünle yeri delemezsin.
"Boyca da asla dağlara erişemezsin" yani eğilip bükülmekle, öğünmekle, kendini beğenmekle bu kadar uzayamazsın. Aksine bu şekilde hareket eden kimse maksadının tam zıttı ile dahi cezalandırılabilir. (Büyüklenenler kıyamet gününde zerrecikler misali edileceklerdir.)
2- *"Cahiller onlara hitap ettiklerinde: 'Selam' der geçerler."* (el-Furkan, 25/63) Yani beyinsizler kötü sözlerle kendilerine hitap edecek olursa benzeri ile ona karşılık vermezler. Aksine onlar eziyet ve günahtan yana esenlikli olan sözler söylerler. Kötülüğü en güzeliyle savmak maksadıyla bu onların "selamun aleykum" şeklinde selam ifadesiyle de olabilir, yumuşak sözlerle de olabilir. Affetmek yahut bağışlamakla ve öfkeyi yutmakla da olabilir.[188]
3- *"Onlar ki gecelerini Rablerine secde ve kıyam ile geçirirler."* (el-Furkan, 25/64) Gecenin bir kısmında namaz kılarlar, kıyamda dururlar ve dua ederler. Nitekim yüce Allah onların nitelikleriyle ilgili olarak şunları söylemektedir:
"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler." (es-Secde, 32/16)
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Her kim geceleyin uyanır ve seslice:
"Bir ve tek ve ortağı bulunmaksızın Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Mülk (egemenlik ve tasarruf) yalnız onundur. Her türlü hamd sadece onadır. O herşeye güç yetirendir. Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim. Yalnız ona hamdederim. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah en büyüktür. Allah ile olmadıkça hiçbir şeye güç yetirilemez, takat getirilemez" dedikten sonra: "Allah'ım, bana mağfiret buyur, der yahutta dua ederse duası kabul olunur. Eğer abdest alır, namaz kılarsa namazı kabul olunur."[189]
Ben bu duayı okudum, duam kabul edildi.
4- *"Onlar ki: 'Rabbimiz bizden cehennem azabını geri çevir. Çünkü gerçekten onun azabı kesin bir helâk oluştur' derler. 'Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü bir yerdir!'"* (el-Furkan, 25/65-66)
Onların niteliklerinden birisi de Rablerine cehennem azabını kendilerinden uzak tutması için dua etmeleridir. Çünkü cehennem azabı ebedi bir helâk oluştur. Orada kalmak ve orada bulunmak ne kötüdür! âyet-i kerimeden Allah'a cehennem ateşinden korktukları için ibadet etmediklerini söyleyen mutasavvıfların kanaatleri reddedilmektedir.
5- *"Ve onlar ki, mallarını infak ettiklerinde israf da etmezler. Cimrilik de etmezler. Bunun arasında orta bir yol tutarlar."* (el-Furkan, 25/65)
Yüce Allah onları orta yolu tutmakla nitelendirmektedir. Onlar yaptıkları harcamalarında israf etmedikleri gibi, cimrilik ederek kendilerini de, aile halklarını da darda bırakmazlar. Aksine onlar orta yolludurlar.
Taberi âyetin tefsirinde şunları söyler:
"Yüce Allah'ın burada nafakada (harcamada) israftan kastettiği yüce Allah'ın kullarına mübah kıldığı sınırı aşarak ileri gitmektir.

---

[187] Hadisin birinci kısmını Muslim, ikinci kısmını Ahmed rivayet etmiştir. Hadis sahihtir. I, 148.
[188] Bk. Kasımi tefsiri
[189] Buhârî ve başkaları.

Cimrilik etmek (iktar) ise Allah'ın emrettiğinden daha az harcamaktır. Kavam (orta yol) ise ikisi arasında olandır."
Bu âyetin anlamını yüce Allah'ın şu buyruğu da açıklamaktadır:
"Elini boynuna bağlanmış kılma (cimri olma)! Onu büsbütün de açma (israf etme)! Yoksa kınanır, yaptığına pişman olur kalırsın." (el-İsra, 17/29)
Yüce Allah cimriliği yererek, israfı yasaklayarak, iktisatlı olmayı da emrederek buyuruyor ki: Sen kimseye hiçbir şey vermeyen, hayrı engelleyen bir cimri olma. Takatinden fazlasını, gelirinden yukarısını vererek harcamada aşırı gitme, israf yapma! Çünkü sen cimrilik edersen kınanmış bir kimse olursun. İnsanlar seni kınar, seni yererler ve seni gerekli görmezler. Takatinden fazla açık elli olursan, bu sefer sen hareket edemeyen (el-hasîr) gibi kalır, harcayacak bir şey bulamazsın. -Hasir, ise yürümekten âciz kalan, zayıflığı ve acizliği dolayısıyla yerinde duran bineğe denilir.- İşte İbn Abbas ve el-Hasen bu âyet-i kerimede kastedilen cimrilik ve israf(ın yasaklanması) amacıyla zikredildiğini belirterek açıklamışlardır.[190]
6- *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilâha dua etmezler."* (el-Furkan, 25/68)
Bu gerçekten önemli bir niteliktir. Onların Allah'ı tevhid ettiklerini, ona bütün ibadetlerinde özellikle dualarında hiç kimseyi ortak koşmadıklarını ortaya koymaktadır. Çünkü dua bir ibadettir. Ayrıca Allah'tan başka ölülere -isterse peygamber ya da veli olsunlar- dua etmek ameli boşa çıkartan şirk çeşitlerindendir. "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e hangi günah daha büyüktür diye sorulunca: *"O seni yaratmışken Allah'a eş koşmandır"* diye cevap vermiştir.[191]
7- *"Hak ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler."* (el-Furkan, 25/68)
Onların bir başka niteliği de Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı canı öldürmeyişleridir. Kız çocukları diri diri gömmek ve başka çeşitler de bu kabildendir. Ancak öldürülmesinin haramlığını ortadan kaldıran hak ile olması müstesnadır. İrtidad eden, başkasını öldüren, yeryüzünde fesad çıkartanlar gibi. Bunlar hak ile öldürülürler.
8- *"Zina da etmezler."* Rahman'ın kulları zinaya yaklaşmazlar. Çünkü o bir hayasızlıktır ve kötü bir yoldur. O hem kişiye, hem topluma zararlıdır. Çünkü çeşitli hastalıklara sebeb olur, aileyi darmadağın eder ve daha başka tehlikeleri vardır.
"Kim bunları işlerse ceza(ları) ile karşılaşır. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azabda ebediyyen hor ve hakir bir halde kalır." (el-Furkan, 25/68-69)
Allah'tan başkasına dua etmek, canı öldürmek ve zina gibi sözü geçen büyük günahlardan herhangi birisini işleyen bir kimse kıyamet gününde bir ceza olmak üzere azabının tekrar tekrar edilmesi ve zelil ve hakir olarak o azabta ebedi kılınması gibi bir ceza ile karşı karşıya kalacaktır.
"Ancak" bütün yaptıklarından dünyada yüce Allah'a "tevbe edenler müstesnadır." Şüphesiz yüce Allah şartlarına uygun olarak tevbe edenin tevbesini kabul eder.
9- *"Ve onlar ki yalan şahitlik yapmazlar."* (el-Furkan, 25/72)
Taberi dedi ki: Görüşler arasında doğruya en yakın olan şöyle denilmesidir:
Şirk, şarkı, yalan ve buna benzer ve "zûr (yalan)" adının verildiği herbir şeye şahid olmayan, tanıklık etmeyen kimselerdir. Çünkü Allah onların genel niteliği itibariyle yalan şahitlikte bulunmadıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla haber ya da fiil olarak kabul edilmesi gereken bir delil bulunmadıkça bunlardan herhangi bir şeyin tahsis edilmemesi gerekir. Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?" diye üç defa sordu. Bizler haber ver ey Allah'ın Rasûlü dedik. Şöyle buyurdu: *"Allah'a ortak koşmak, anne-babaya haksız muamelede bulunmak."* O sırada yaslanmış iken oturdu ve şöyle buyurdu: *"Dikkat edin bir de yalan söz, dikkat edin bir de yalan şahitlik."* Bu sözü o kadar tekrarladı ki, keşke sussa diye temenni ettik.[192]
10- *"Lağve (boş ve batıl şeylere) rastladıklarında da şereflice yüz çevirip geçerler."* (el-Furkan, 25/72)
Ondan yüz çevirerek hilm ile onu geride bırakır, giderler. Taberî der ki: Bu hususta görüşler arasında bence doğruya en yakın olan şöyle demektir: Yüce Allah övdüğü bu mü'minlere dair haber vererek onların boş söz ve işler yanından şereflice yüz çevirip geçtiklerini bildirmektedir. Lağv (boş iş ve söz) arapçada aslı ve hakikati bulunmayan, batıl olan ya da çirkin görülen herbir söz ve fiilin adıdır. İnsanın bir diğer insana gerçekle ilgisi olmayan batıl sözlerle sövmesi lağvdir. Çirkin kabul edilen bazı yerlerde nikâhtan sarih ifadelerle sözkonusu etmek de lağvdendir. Aynı şekilde müşriklerin tanrılarını tazim etmeleri de, o tazim ettikleri varlığın tazim ettikleri şekilde bir hakikati olmadığından ötürü, batıl işlerdendir. Şarkı dinlemek de din ehli arasında çirkin görülen işlerdendir. O halde bütün bunlar lağv kapsamı içerisine girerler. Dolayısıyla lağv diye adlandırılması gereken herhangi bir şey için bunun bir kısmı kastedilmiş, bir kısmı kastedilmemiştir demenin açıklanabilir bir tarafı yoktur. Çünkü rivayet edilen bir haber ya da akli bakımdan böyle bir tahsisin yapıldığına dair bir delalet bulunmamaktadır.
11- *"Onlar ki Rablerinin ayetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde onlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar."* (el-Furkan, 25/73)

[190] Bk. İbn Kesîr, III, 37.
[191] Buhârî ve Muslim.
[192] Buhârî ve Muslim

İbn Kesîr dedi ki: Bu da mü'minlerin nitelikleri arasında yer alır:
"Gerçek mü'minler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, ayetleri karşılarında okunduğu zaman (bu) onların imanını arttırır ve onlar ancak Rablerine güvenip dayanırlar." (el-Enfal, 8/2)
Ama kâfir böyle değildir. O Allah'ın kelamını dinlediği takdirde ondan etkilenmez. Halinde herhangi bir değişiklik olmaz. Aksine o küfrü, azgınlığı, bilgisizliği ve sapıklığı üzerinde devam eder gider.
Yüce Allah'ın: *"Bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar"* buyruğu ile ilgili olarak Şabi'ye bir topluluğu secde halinde görmekle birlikte (neden) secde ettiklerini duymayan bir kimse onlarla birlikte secde eder mi diye soruldu, o şu: *"Onlar ki Rablerinin âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde..."* buyruğunu okudu.
Yani onlarla birlikte secde etmez. Çünkü o secde emri üzerinde düşünme imkanını bulmamıştır. Mü'min bir kimsenin ise rastgele başkalarına uyan bir kimse olmaması gerekir. Aksine o yaptığı işi basiret, kesin kanaat ve açık seçik bir sebebe dayanarak yapmalıdır.
Katade yüce Allah'ın: *"Onlar ki Rablerinin âyetleri ile kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar"* âyetinin tefsiri hakkında şunları söylemektedir: Yüce Allah buyuruyor ki: Onlar hakka karşı sağır ve kör değildirler. Onlar Allah'a yemin ederim ki haktan geleni akleden ve onun kitabından, duyduklarından yararlanan kimselerdir."[193]
12- *"Ve onlar ki: 'Rabbimiz eş ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olan (salih kimse)ler ver...' derler."* (el-Furkan, 25/74)
İbn Kesîr dedi ki: Bu buyrukla Allah'tan sulblerinden ve soylarından geleceklerden Allah'a itaat eden, O'na hiçbir varlığı ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet eden kimseler çıkarması için dua edenleri kastetmektedir.
a. İbn Abbas dedi ki: Allah'a itaat olan işleri yaparak dünyada da, âhirette de gözlerini aydınlatacak kimseleri kastetmektedirler.
b. İkrime dedi ki: Onlar bu sözleriyle güzellik ya da güzel görünümü kastetmiyorlardı. Onlar soylarından geleceklerin itaatkar olmalarını isterler.
c. Hasan-ı Basri'ye bu âyet-i kerime hakkında soru sorulması üzerine şöyle cevap vermiştir: Bu yüce Allah'ın müslüman kuluna eşinin, kardeşinin, candan yakın arkadaşının Allah'a itaat ettiğini göstermesidir. Allah'a yemin olsun ki müslüman için Allah'a itaat eden bir evlat yahut bir torun yahut bir kardeş yahut candan bir arkadaş görmekten daha çok gözünü aydınlatacak hiçbir şey yoktur.
13- *"Bizi takva sahiplerine önder yap."* Yani bizimle başkalarının hidâyeti bulacağı önder kimseler kıl.
İbn Kesîr dedi ki: İbn Abbas, el-Hasen ve es-Süddi şöyle demişlerdir: Sen bizleri hayra giden yolda bize uyulan önderler kıl.
Başkaları da: Sen bizleri hidâyete çağıran, hidâyete ileten, hayra çağıran kimseler kıl, diye açıklamışlardır.
"İşte bunlar sabretmelerinden ötürü cennetin yüksek köşkleri ile mükafatlandırılacaklar ve onlar orada esenlik dileği ve selam ile karşılanacaklardır." (el-Furkan, 25/75-76)
İbn Kesîr dedi ki: Yüce Allah mü'min kullarının sözü edilen güzel niteliklerini, sözlerini ve güzel fiillerini sözkonusu ettikten sonra *"işte bunlar"* yani bu niteliklere sahip olanlar kıyamet gününde cennet demek olan *"yüksek köşkler"* ile mükafatlandırılacaklarını belirtmektedir. Bu ise *"sabretmelerinden ötürü"* yani bütün bunları yerine getirecekleri için olacaktır.
"Ve onlar orada" cennette *"esenlik dileği ve selam ile karşılanacaklardır."* Yani orada onlara selam verilecek, ikramlarda bulunulacak, saygı ve ihtiram ile karşılanacaklardır. Selam (esenlik) onlar içindir ve onlara üzerinize selam olsun denilecektir. Çünkü melekler onlara herbir kapıdan girecek ve: Sabretmenizden ötürü selam sizlere, âhiret yurdunun akıbeti ne güzeldir diyeceklerdir.
"Onlar orada ebedi kalıcıdırlar" buyruğu orada ikamet edecekler, başka bir yere götürülmeyecekler, ölmeyecekler ve oradan ayrılmayacaklardır, demektir.
"O ne güzel karargah ve ikamet yeridir" buyruğu ise görünüşü itibariyle ne güzel bir yerdir, dinlenilecek ve konaklanılacak ne hoş bir mekandır, demektir.[194]

Bu Ayetlerden Çıkan Bazı Sonuçlar

1- Alçak gönüllülüğün, yürüyüşte sükûnetin fazileti ve büyüklük taslamanın haram kılındığı.
2- Kötülüğe iyilikle karşılık vermek fazilettir.
3- Geceleyin namaz kılmak ve dua etmek faziletli bir ameldir.
4- Harcamalarda mutedil olmak faziletlidir.
5- Şirk, adam öldürmek ve zina haramdır.
6- Şartlarına uygun yapılan tevbe günahları siler.
7- Yalana tanık olmak ve yalan şahitlikte bulunmak haramdır.
8- Boş işlerden yüz çevirmek faziletlidir.
9- Kur'ân üzerinde iyice düşünmek ve gereğince amel etmek pek faziletli bir iştir.

---
[193] İbn Kesîr, III, 329
[194] III, 333

10- Rahman olan Allah'ın kullarının niteliklerine sahip olanlar için cennet ve ilâhi lütuf ve ikramlar sözkonusudur.

Yüce Allah'ın Yoluna Nasıl Davet Edilir?

Yüce Allah buyurdu ki:
"Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et! Onlarla en güzel yolla mücadeleni yap." (en-Nahl, 16/125)
İbn Kesîr bu âyetin tefsirinde diyor ki:
Yüce Allah Rasûlü Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'e insanları Allah'ın yoluna hikmetle davet etmesini emir buyurmaktadır.
İbn Cerir dedi ki: Hikmet Allah'ın peygamberine indirdiği kitap ve sünnettir. Güzel öğüt ve kitapta bulunan kişiyi kötülüklerden alıkoyan ve insanların başlarına gelen olayları hatırlatmaktır. İşte insanlara Allah'ın azabından sakınmaları için bunları hatırlat!
"Onlarla en güzel yolla mücadeleni yap" da onlardan tartışma ve mücadeleye gerek duyanlarıyla en güzel şekilde yumuşaklıkla ve güzel hitapla mücadele et ve tartış. Yüce Allah'ın: *"Aralarından zulmedenler müstesna olmak üzere kitap ehliyle ancak en güzel yolla mücadele edin."* (el-Ankebut, 29/46) buyruğunda olduğu gibi. Yüce Allah ona yumuşak davranmasını emretmektedir. Nitekim Musa ve Harun -ikisine de selam olsun-'u Firavun'a gönderdiği zaman da şu buyruğuyla aynı şekilde emir vermiştir:
"Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar." (Taha, 20/44)[195]
İbnu'l-Kayyim az önceki âyetin tefsirinde diyor ki: Yüce Allah davetin mertebelerini insanların mertebelerine göre tayin etmiştir:
a. Hakka karşı inad etmeyen, haktan yüz çevirmeyen, zeki ve hakkı kabul eden bir kimse hikmet yoluyla davet edilir.
b. Hakkı kabul etmekle birlikte bir çeşit gafleti ve gecikmesi olan kimseyse güzel öğütle davet edilir. Bu da teşvik ve korkutma ile birlikte verilen emir ve nehiy ile olur.
c. İnad edip inkar eden kimseye karşı ise en güzel yolla mücadele edilir.
İşte bu âyetin anlamı ile ilgili doğru olan anlama şekli budur. Yunan mantığının esiri olanların zannettikleri gibi değildir. Çünkü onlara göre hikmet açık kıyastır ve bu havasa yapılan davet çeşididir. Güzel öğüt ise hitap kıyasıdır. Bu da avamın davetidir. En güzel yolla mücadele ise cedeli kıyastır. Bu da önermeleri kabul edilen tartışma kıyası yoluyla tartışanların kanaatlerini reddetmektir. Ancak böyle bir açıklama tarzı batıldır ve bu felsefe esaslarına göre bina edilmiştir. Müslümanların usullerine ve dinin kaidelerine -sözkonusu edilme yerleri burası olmayan- pek çok bakımdan aykırıdır.[196]

Bu Ayet-i Kerimeden Çıkan Bazı Sonuçlar

1- İslâma çağırmanın vücubu ve işe tevhidden başlamanın gereği. Böyle bir davet işi kifaye vaciplerinden olup, bir kısmı bunu yerine getirecek olursa, diğerlerinin üzerinden yükümlülük kalkar.
2- Davette kullanılacak uslup açıklanmaktadır. O da kitap ve sünnet ile yapılmasıdır.
3- İnsanlar yumuşaklıkla; sertlik ve katılıktan uzak bir surette davet edilmelidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Şayet kaba, katı kalpli birisi olsaydın elbette onlar etrafından dağılırlardı. Artık onları bağışla, onlara affedilmeleri için Allah'tan mağfiret dile ve iş hususunda onlarla müşavere et..." (Al-i İmran, 3/159)

Davet İlim Üzerinde Yükselir

Yüce Allah buyuruyor ki:
"De ki: 'İşte bu benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a bir basiret üzere davet ediyorum. Ben de, bana uyanlar da. Allah'ı tenzih ederim, ben müşriklerden değilim." (Yusuf, 12/108)
1- Hafız İbn Kesîr âyetin tefsirinde diyor ki:
Yüce Allah cinlere ve insanlara gönderdiği rasûle, insanlara şunu haber vermesini emretmektedir: Onun bu yolu ve sünneti bir ve tek ve ortaksız olarak Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şehadette bulunmaya davet etmektir. O bu esas üzere Allah'a bu konuda basiret sahibi, yakîn, aklî ve şer'î kesin bir delil üzere davet etmektedir.

[195] İbn Kesîr, II, 591
[196] Miftahu Dari's-Saade, I, 193

Yüce Allah'ın: "Allah'ı tenzih ederim" buyruğu ben onu ortağı, benzeri, dengi, evladı, annesi, eşi, yardımcısı yahutta danıştığı bir kimsesi bulunmaktan tenzih, takdis ve tazim ederim. O bütün bunlardan pek üstün, pek yüce, pek münezzeh, pek mukaddes ve eşsizdir.[197]
2- Taberî de şöyle demektedir: Yüce Rabbimiz peygamberi Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'e diyor ki: "Ey Muhammed de ki Allah'ı tevhid etmeye, bütün uydurma ilâhları ve putları bir kenara bırakarak ibadeti ona halis kılma, yalnız ona itaat edip, ona masiyeti terketmeye davet etmekten ibaret olan bu işi, benim yolumdur ve benim davetimdir. Ben bir ve tek olarak, ortaksız olarak Allah'a davet ediyorum."
"Bir basiret üzere" ben bunları kesin olarak, bilerek ve basiret üzere davet ettiğim gibi aynı şekilde bana tabi olup, beni tasdik eden ve bana iman edenler de basiret üzere bu yola davet ederler.
"Allah'ı tenzih ederim." buyuruğu şu demektir: "Allah mülkünde ortağı bulunmaktan yahut egemenliğinde onun dışında bir mabud bulunmasından münezzehtir ve pek büyüktür."
"Ben müşriklerden değilim." Ben ona ortak koşanlardan uzağım. Onlardan değilim, onlar da benden değildir. *(Taberi, Câmiu'l-Beyân XVI, 290, Mahmud Şakir'in tahkikiyle)*

Ayetten ve Tefsirinden Çıkan Sonuçlar

1- Allah'ın tevhid edilmesine ve tevhide her husustan öncelik tanınmasına davet etme emri verilmektedir.
2- Tevhid Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığı (yani Allah'tan başka hakkıyla mabud bulunmadığı) diye ifade edilir.
3- Davetçinin din hususlarında ilim ve basiret üzere davette bulunması gerekir. Böylelikle insanlara fayda sağlar. Cahil ise faydadan çok zarar verir.
4- Yüce Allah zat ve sıfatlarında ortağı bulunmaktan münezzehtir.
5- Şirkten uzak olmak gerekir. Şirk ise ibadet çeşitlerinden herhangi birisini Allah'tan başkası için yapmaktır. Ölüleri yahut hazırda bulunmayanları yardıma çağırmak (dua etmek) yahut İslâm dışındaki hükümlerle hükmetmek gibi.
6- İlim söz ve amelden önce gelir. Çünkü yüce Allah: *"Onun için bil ki: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur." (Muhammed, 47/19)* diye buyurmaktadır. Buhârî de Sahih'inde "ilmin söz ve amelden önce geldiği"ne dair bir bahis açmıştır.
Derim ki müslüman bilgi edinmeden önce sahih bir söz söylemesine ya da sahih bir amelde bulunmasına imkan yoktur.

Allah'ın Rasulünün Çağrısını Kabul Ediniz

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Ey iman edenler! Sizi, size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman Allah ve Rasûlünün çağrısına uyun. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer ve muhakkak onun huzurunda toplanacaksınız." (el-Enfal, 8/24)
1- Buhârî dedi ki: *"Size hayat verecek"* sizi ıslah edip, düzeltecek. *"...Çağrısına uyun"* çağrısını kabul edin demektir.
2- Mücahid yüce Allah'ın: *"Size hayat verecek"* buyruğu hakka (uyun) demektir.
3- Katade dedi ki: İşte bu kurtuluşu, kalıcılığı ve hayatı ihtiva eden Kur'ân-ı Kerim'dir.
4- es-Süddi dedi ki: *"Size hayat verecek şeylere"* buyruğu şu demektir: Küfür ile ölümlerinden sonra İslâm ile onları diriltecektir.
5- Urve b. ez-Zübeyr dedi ki: *"Size hayat verecek şeylere"* yani daha önce zelil iken Allah'ın kendisiyle sizi aziz kıldığı, zayıf iken güçlendirdiği, düşmanlarınız tarafından kahrediliyorken onlara karşı sizleri koruduğu savaş çağrısına uyun demektir.[198]
Cihada hayat denilmesinin sebebi düşmanlarının güçlerini kaybetmelerinin onların hayat bulmalarına ve güçlenmelerine sebep teşkil etmesindendir. Yahutta cihad ebedi hayatı gerektiren şehadete sebep olduğundan ya da hayatın kaynağını teşkil eden uhrevi hayattaki mükafata sebep olduğundan dolayıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ahiret yurduna gelince, asıl hayat yurdu işte orasıdır."* (el-Ankebut, 29/64) -Devamlı ve sürekli hayat demektir-[199]
6- el-Ferra dedi ki: *"Size hayat verecek şeyler"*den kasıt işlerinizi canlandıracak şeyler demektir.
Buna göre "onların hayat bulması" ile ilgili beş görüş ortaya atılmış bulunmaktadır:
1- Dünya ve âhirette işlerinin ıslah edilmesidir.
2- Dünya hayatında onların güzel bir şekilde anılmaları, âhirette de ebedi hayata kavuşmalarıdır.
3- Âhirette nimetlerinin devam etmesidir.
4- Mü'min olmaları demektir. Çünkü kâfir ölü gibidir.

[197] II, 495
[198] Bk. İbn Kesîr, II, 297.
[199] el-Kasımi, Mehasinu't-Te'vil, VIII, 34.

5- Ölümlerinden sonra onları diriltecektir. Bu da bundan kasıt cihaddır diyenlerin görüşüne göre yapılan bir açıklamadır. Çünkü şehidler diridirler ve cihad onları zelil iken aziz kılar. Sanki bu yolla hayat bulmuş gibidirler.[200]
Yüce Allah'ın: *"Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer"* buyruğuna gelince,
A- Kasımi dedi ki: Bu birkaç anlama gelme ihtimali olan bir buyruktur.
a. Yüce Allah kişinin kalbine hakimdir. O kalbini dilediği gibi evirip çevirir. Eğer onu hidâyete iletmek isterse kalbi ile küfür arasına, eğer onun delaletini murad ederse kalbi ile imanı arasına girer.
Bu manadaki açıklamayı Hakim, Müstedrek adlı eserinde İbn Abbas'tan rivayet etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. Bunu Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den rivayet edilen şu hadisler desteklemektedir: Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: *"Ey kalbleri evirip çeviren (Allah'ım)! Dinin üzere kalbime sebat ver"* duasını çokça yapardı."[201]
"Adem oğullarının kalbleri Rahmanın parmaklarından iki parmak arasında tek bir kalb gibidir. Onları dilediği gibi evirip çevirir. Daha sonra Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
"Ey kalbleri evirip çeviren Allah'ım! Kalblerimizi senin itaatine yönlendir."[202]
b. Bu buyruk ölüm gelmeden önce itaate koşmak için bir teşviktir. Buna göre yüce Allah'ın: *"Allah kişi ile kalbi arasına girer"* buyruğu şu demek olur: Onun canını alır ve bu sefer elindeki fırsatı kaybetmiş olur. Bu da ihlâslı bir kalbe sahip olmak, onun hastalıklarını ve illetlerini tedavi etmek, Allah'ın dilediği şekilde onu geri teslim etmektir. İşte bu fırsatı ganimet biliniz, Allah'a ve Rasûlüne ihlâsla itaat ediniz. Böylelikle ölüm kişi ile kalbi arasına girmeye benzetilmiştir. Çünkü kişi kalbiyle kendisine faydalı olanla olmayan şeyleri bilmek ve akletmek imkanını bulur.[203]
Derim ki hadis-i şerifte Rahman olan Allah'ın parmakları bulunduğuna delalet vardır. Ancak bu onun yüce zatına layık bir şekildedir, teşbih ve temsil sözkonusu değildir. Eller, bacak, ayak, yüz ve daha başka kitap ve sünnette sabit sıfatlar da bu kabildendir.
1- "Kişi ile kalbi arasına girer." Mü'min ile küfür, kâfir ile iman arasına girer.[204]
2- Mü'min ile isyan etmesi arasına, kâfir ile itaat etmesi arasına girer.[205]
3- Kişi ile kalbi arasına girerek akletmesine imkan tanımaz.[206]
İbnu'l-Anbarî dedi ki: Yani kişi ile aklı arasına girer. O halde amel etmekte elinizi çabuk tutunuz. Çünkü sizler aklınızın gideceğinden emin değilsiniz. Neticede önceden yaptıklarınızı elde edersiniz.
4- Anlamı şudur: O kişiye pek yakındır, onun gizlediklerinden, sırlarından hiçbir şey ona gizli kalmaz.[207]
5- Kişi ile kalbi arasına girer. Dolayısıyla onun izni olmadan ne iman edebilir, ne de kâfir olabilir.[208]
6- Kişi ile kalbi arasına girer. Yani kişi ile hevası arasına engel olur.[209]
7- Kişi ile kalbi ile temenni ettiği uzun ömür, yardım ve daha başka şeyler arasına girer.
8- Kişi ile kalbi arasına ölüm vasıtası ile girer. O halde ölümden önce amel etmek için elinizi çabuk tutunuz.
9- Kişi ile kalbi arasına ilmiyle girer. Dolayısıyla kul kalbinde her ne kötülük gizlerse mutlaka Allah onu bilir ve bunu Allah'tan gizleyip saklayamaz.
10- Kalbine saldığı korku ya da güvenliğin arasına girer. Korkuyorken güvenliğe kavuşur, güven duymakta iken korkar.[210]
B- Taberî az önce geçen sözlere benzer açıklamaları kaydettikten sonra şunları söylüyor:
Yüce Allah: *"Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer"* diye genel bir ifade kullanmakta ve onun kul ile kalbi arasına girdiğini haber vermektedir. Sözünü ettiğimiz bu hususlardan herhangi birisini diğerlerine göre tahsis etmemektedir. Buyruğun bütün bu manalara gelme ihtimali vardır. Haberi genelliği üzere kabul etmek gerekir ta ki kabul edilmesi gereken o haberi tahsis eden bir başka delil tespit edilinceye kadar.

Ayetten Çıkartılan Bazı Sonuçlar

1- Yüce Allah'ın ve Rasûlünün çağrısını emrolunan fiili işlemek, yasaklananı terketmek suretiyle kabul etmek farzdır. Çünkü bu yolla müslüman kişi ve toplum hayat bulur.
2- Kişi ve toplumun mutlu bir hayat sürmesine yardımcı olan hususlardan birisi de Allah yolunda cihad etmektir. Çünkü cihad sanki bu yolla hayat bulmuşlar gibi onları aziz eder.
3- Aklı başında herbir müslümanın, hastalanmadan ya da ölmeden önce salih amele koşması gerekir.

---
[200] Bk. Zadu'l-Mesir, III, 339.
[201] Ahmed ve hasen olduğunu belirterek Tirmizî.
[202] Muslim.
[203] Bk. Kasımi, Mehasinu't-Te'vil, VIII, 35.
[204] İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.
[205] el-Avfi, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.
[206] Mücahid
[207] Katade
[208] Süddi
[209] İbn Kuteybe zikretmiştir.
[210] Zadu'l-Mesir, III, 340.

Yaratılmışların Zayıflığı ve Yaratıcının Kuvveti

Yüce Allah buyurdu ki:
"Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın ama buna dair güç ve imkanınız olmadıkça kaçamazsınız ki..." (er-Rahman, 55/33)
1- Yani sizler Allah'ın emir ve kaderinden kaçamazsınız. Aksine o sizi çepeçevre kuşatmıştır. Sizler onun hükmünden kurtulmak gücüne sahip olamadığınız gibi, hükmünün hakkınızda geçerliliğini de engelleyemezsiniz. Her nereye giderseniz etrafınız kuşatılmıştır. Bu mahşerde olacaktır. Melekler herbir taraftan yedi saf halinde bütün mahlukatı sarmış olacaktır. Kimse başka bir yere gitmeye güç yetiremez.
"Buna dair güç ve imkanı" yani Allah'ın emri ile olmadıkça bunu yapamaz.
"O günde insan kaçış nereye der. Hayır, o gün sığınacak yer yoktur. O gün varıp durulacak yer Rabbinin huzurudur." (el-Kıyame, 75/10-12)
Bir başka yerde de yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Günahlar kazanmış olanlara gelince, bir günahın cezası benzeriyledir. Onları bir horluk kaplayacaktır. Onları Allah'tan kurtaracak bir kimse de yoktur. Yüzleri karanlık gecenin parçalarıyla bürülmüş gibidir. İşte bunlar da ateşliktirler. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar." (Yunus, 10/27)
Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Üzerinize ateş alevi ve bir duman salınır, size yardım da olunmaz." (er-Rahman, 55/35)
Bütün açıklamalara göre buyruğun anlamı şudur: Sizler kıyamet gününde kaçıp gitmek isteyecek olursanız melekler ve zebaniler üzerinize ateşten alevler ve eritilmiş bakırları dönmeniz için salacaklardır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Size de yardım olunmaz. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz."* (er-Rahman, 55/35-36) diye buyurmaktadır.[211]
2- el-Kasımi âyetin tefsirinde diyor ki:
"Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın." Yani eğer, göklerin ve yerin kenarlarını aşabilecekseniz ve Rabbinizi aciz bırakabilecekseniz yani onun kahr-u galebesinin egemenlik alanının ve ülkesinin dışına size güç yetiremeyecek hale gelinceye kadar kaçabilirseniz *"kaçın."* Haydi bu sınırları aşın ve çıkıp gidin.
"Ama buna dair güç ve imkanınız olmadıkça" yani buna gücünüz, kahrınız ve galebeniz bulunmadıkça *"kaçamazsınız ki"* yani buna nasıl sahip olabilirsiniz ki.
Buna yakın bir buyruk da: *"Yerde de, gökte de siz aciz bırakabilecekler değilsiniz."* (el-Ankebut, 29/22) buyruğudur.
3- Âyetin anlamının şöyle olduğu da söylenmiştir: Eğer sizler, göklerde ve yerde neler olduğunu bilebilirseniz biliniz fakat herhangi bir güç ve imkan olmadan yani Allah'tan apaçık bir deliliniz olmadan asla bilemeyeceksiniz demektir.
Birinci açıklama daha güçlü görülmektedir. Çünkü bir önceki âyette, yüce Allah kulların amellerinin karşılığını kaçınılmaz olarak vereceğini sözkonusu ettikten sonra *"ey cin ve insan toplulukları... gücünüz yetiyorsa..."* diye buyurmaktadır. Böylelikle onların, Allah'ın kendilerini cezalandırmayı murad ettiği takdirde kurtulmaya güçlerinin olmayacağını açıklamış olmaktadır.
"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?" (er-Rahman, 55/34)
4- İbn Cerir dedi ki: Yani hepinizi birbirine eşit kılmayı nasıl yalanlayabilirsiniz. Çünkü hepiniz hakkınızda dilediği emre aykırı bir şey yapamıyorsunuz.
5- Kadı (Beydavi) dedi ki: Tehdit bir lütuftur. Verilen karşılık ile itaatkar ile isyankarı ayırdetmek ve kâfirlerden intikam almak da nimetler arasında sayılır.[212]

Ayetten Çıkan Bazı Sonuçlar

1- Yüce Allah'ın kudret ve saltanatının azameti açıklanmaktadır.
2- Yaratılmışların yaratıcıları karşısında dünyada da, âhirette de aciz oldukları açıklanmaktadır.
3- Bütün yaratılmışlar Allah'ın haklarında gerçekleşmesini dilediği bir işe muhalefet edemezler.
4- Ölümden sonra diriliş ve amellerinin karşılıklarının görüleceğine iman etme akidesi vurgulanmaktadır.

Surelerin Başlangıçlarının Anlamı

Yüce Allah'ın: "Elif, lam, mim", "elif, lam, ra", "elif, lam, mim, sad", "ha, mim", "ayn, sin, kaf", "nun" buyruklarında yer alan bu harflerin anlamının ne olduğu hususunda müfessirler farklı görüşlere sahiptir. Kimileri şöyle demiştir:

---
[211] Bk. İbn Kesîr, IV, 274.
[212] Kasımi, XV, 292-295.

1- Bunlar yüce Allah'ın bilgisini sadece kendisine sakladığı hususlardandır demiş ve bunları tefsir etmemiştir.
2- Bunlar sûrelerin isimleridir deyip, buna şu hadisi delil gösterirler:
Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* cuma günü sabah namazında "elif, lam, mim" secde sûresi ile *"İnsan üzerinden öyle bir sûre geçti ki..."* (el-İnsan, 76/1) sûrelerini okurdu.[213]
Mücahid dedi ki: "Elif lam mim, ha mim, elif lam mim sad, sad" yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'i kendileriyle başladığı birtakım başlangıçlardır. (Yani bunlar Kur'ân sûrelerinin adıdır.)
3- Başkaları da şöyle demektedir: Bu harflerin sûrelerin başında sözkonusu edilmeleri Kur'ân'ın icazını açıklamak ve birbirlerine hitaplarında kullandıkları bu mukatta (birbirinden kopuk) harflerden oluşmakla birlikte benzerini ortaya koymaktan yaratılmışların aciz olduklarını açıklamak içindir.
Aralarında Razi ve Kurtubi gibi muhakkiklerin de bulunduğu bir topluluk bu görüşü nakletmiştir. Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye de, Hafız el-Mizzi de bu görüşü benimsemiştir. Zemahşeri der ki: Bunların hepsi Kur'ân'ın başında bir arada zikredilmemiştir. Meydan okuma ve karşı çıkanları azarlamakta daha beliğ olsun diye -pek çok kıssanın tekrarlandığı ve birçok yerde açıktan açığa meydan okumanın tekrarlandığı gibi- tekrarlanmıştır. Bu başlangıçların kimisi "sad", "nun", "kaf" gibi tek bir harf ile kimisi "ha, mim" gibi iki harf ile, kimisi "elif, lam, mim" gibi üç harf ile kimisi "elif, lam, mim, ra" ve "elif, lam, mim, sad" gibi dört harf ile kimisi "kaf, ha, ya, ayn, sad" ile "ha, mim, ayn, sin, kaf" gibi beş harf ile gelmiştir. Çünkü arapların üsluplarında kelimeler de bu şekildedir. Kimi tek harfli, kimi iki, kimi üç, kimi dört, kimi beş harflidir. Bundan daha fazlası da yoktur.[214]
İbn Kesîr dedi ki: Bundan dolayı o harflerle başlayan herbir sûrede mutlaka Kur'ân'ın zaferi ve icazı ve azameti sözkonusu edilmiştir. Tetkik edilirse görülecektir. Bu da yirmidokuz sûrede sözkonusudur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Elif, lam, mim. Bu o kitaptır ki onda hiç şüphe yoktur."* (el-Bakara, 2/1);
"Ha, mim. (Bu kitap) Rahman, rahim olan tarafından indirilmiştir." (Fussilet, 41/1);
"Elif, lam, mim, sad. Bu sana indirilen bir kitaptır. Sakın ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın." (el-Araf, 7/1) diye buyurmaktadır.
4- Bu harflerin süreleri bilmeye delalet ettiğini ve bunlardan çeşitli olayların, fitnelerin, savaşların vakitlerinin çıkartılabileceğini iddia edenler ise hakları olmayan bir iddiada bulunmuş ve hiç ilgisi olmayan bir alanda at koşturmuş olurlar.
5- Şüphesiz şanı yüce Allah, bu buyrukları boşuna indirmiş değildir. Kur'ân-ı Kerim'de anlamsız ve sadece taabbudi ifadeler olduğunu söyleyen cahiller pek büyük bir hata içindedirler. Çünkü bu harflerin nefsu'l-emir'de bir manaları olduğu muhakkaktır. Eğer bu hususta hatadan korunmuş peygamberden bize sahih bir rivayet gelirse ona göre açıklarız, değilse durmamız gereken yerde durur ve: *"Biz ona iman ettik, hepsi bizim Rabbimizdendir"* deriz.
İlim adamları bu harfler hakkında belli bir husus üzerinde ittifak etmiş değillerdir. Aksine ihtilaf halindedirler. Herhangi bir delile dayanarak bazı görüşlerin daha kuvvetli olduğunu gören bir kimsenin o görüşe tabi olması gerekir. Aksi takdirde konu açıklık kazanıncaya kadar durmak icab eder.[215]
6- Doğru olan, bunların meydan okumak için zikredilmiş olduklarıdır. Sanki anlam şöyle gibidir: Ey fesahat ve belagat ehli olan araplar! Elif, lam, mim size yabancı olmayan harflerdir... Bu görüşün doğruluğunun delili de yüce Allah'ın bu harflerin akabinde aziz kitabını sözkonusu etmesidir:
a. *"Elif, lam, mim. Bu o kitaptır ki onda hiçbir şüphe yoktur."* (el-Bakara, 2/1-2)
b. *"Elif, lam, mim, sad. Bu... sana indirilen bir kitaptır."* (el-Araf, 7/1-2)
c. *"Elif, lam, ra. İşte bunlar hikmet dolu kitabın ayetleridir."* (Yunus, 10/1)
d. *"Elif, lam, ra. Bu ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da hikmeti sonsuz ve herşeyden haberdar olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır."* (Hud, 11/1)

Bu Harfleri Nasıl Telaffuz Ederiz

Surelerin başlarında bulunan bu harfleri herbir harf ayrı ayrı biri diğerinden kopuk olarak telaffuz etmeliyiz. Çünkü Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Her kim Allah'ın kitabından bir harf okursa o harf karşılığında onun için bir hasene vardır. Hasene de on misli iledir. Ben 'elif, lam, mim' bir harftir demiyorum fakat elif bir harf, lam bir harf ve mim bir harftir."[216]
1- el-Bakara sûresinin başında: "Elif, lam, mim"
2- er-Rad sûresinin başında "elif, lam, mim, ra"
3- el-Araf sûresinin başında "elif, lam, mim, sad"
4- Yusuf sûresinin başında "elif, lam, ra"
5- Mü'min sûresinin başında "ha, mim", Neml sûresinin başında "ta, sin"
6- Nun, kaf ve sad bu isimlerle anılan sûrelerin başında
7- Meryem sûresinin başında kaf, ha, ya, ayn, sad

---
[213] Buhârî ve Muslim.
[214] Bk. İbn Kesîr, I, 60.
[215] İbn Kesîr.
[216] Tirmizi ve başkalarının rivayet ettiği sahih bir hadistir.

8- Şura sûresinin başında ha, mim, ayn, sin, kaf diye telaffuz edilir.
9- Bu harflerden bazıları iki hareke (bir elif) uzatılır. Ha, hâ, ya, ra gibi.
10- Bazı harfler daha da fazla uzatılır. Nûn, kâf, sâd, mîm, âyn gibi.
11- Bu harflerin nasıl telaffuz edileceği Kur'ân okuyucularından ve uzman hocalardan dinlenerek öğrenilir.

Hüsran Kâfirlere, Kurtuluş Mü'minleredir

Yüce Allah buyuruyor ki:
"Andolsun asra ki gerçekten insan ziyandadır. İman eden, salih ameller işleyen, birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler müstesna." (el-Asr, 103/1-3)
Asr: Ademoğullarının hayır ve şer kabilinden hareketlerinin içerisinde gerçekleştiği zamandır.
Malik, Zeyd b. Eslem'den ikindi vakti olduğunu söylediğini nakletmektedir. Ancak meşhur olan birincisidir. Yüce Allah buna dair yemin ederek insanın muhakkak hüsranda yani ziyan ve helak içinde olduğunu belirtmektedir.
"İman eden, salih ameller işleyen... müstesna" Yüce Allah insan türünden hüsrana uğrayanlar arasından kalbleriyle iman edip, azalarıyla salih amel işleyenleri istisna etmektedir. *"Birbirine hakkı tavsiye"* buradaki hak itaatleri eda etmek, haramları terketmektir.
"Ve sabrı tavsiye edenler müstesna" Musibetlere, ilâhi takdire, iyiliği emredip, münkerden alıkoyan kimseler arasından olup uğradıkları eziyetlere sabrı tavsiye edenler müstesnadır.[217]
İmam Şafiî -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- diyor ki: İnsanlar bu sûre üzerinde iyice düşünselerdi onlara yeterdi.
Çünkü bu sûrede öyle üstün mertebeler sözkonusu edilmektedir ki müslüman bir kimse bunları tam anlamıyla elde edecek olursa kemalin en yüksek mertebesine ulaşır. Birincisi hakkı bilmek, ikincisi gereğince amel etmek, üçüncüsü onu iyice bilemeyenlere öğretmek, dördüncüsü hakkı öğrenmeye, gereğince amel etmeye ve onu öğretmeye sabretmektir.

Sureden Çıkartılan Bazı Sonuçlar

1- Kurtuluş yolunu ihtiva ettiğinden ötürü asır sûresinin ayrı bir fazileti vardır.
2- Yüce Allah dilediği şeye yemin edebilir çünkü onu yaratan odur.
3- Kulların Allah'tan başkası adına yemin etmeleri caiz değildir. Çünkü Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:
a. *"Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse şirk koşmuş olur."*[218]
b. *"Babalarınız adına yemin etmeyiniz. Her kim Allah adına da yemin ederse doğru yemin etsin. Kendisine yemin edilen kimse de buna razı olsun. Her kim Allah adına razı olmazsa, onun Allah'la bir alakası yoktur."*[219]
c. Abdullah b. Mesud da şöyle demiştir: "Allah adına yalan yemin etmek, başkası adına doğru olarak yemin etmekten daha çok hoşuma gider."
4- Kâfirin akıbetinin hüsran ve ziyan olduğu açıklanmaktadır.
5- İman ve şeriata uygun salih amel sahibi kimselerin kurtuluşu açıklanmaktadır.
6- İman, söz ve amel olup, itaatlerle artar, masiyetlerle eksilir.
7- Müslümanlar arasında hakkın ve sabrın karşılıklı tavsiye edilmesi farzdır.
8- Cemaatle namaz özellikle ikindi namazını cemaatle kılmak vacip (farz)dir. Çünkü yüce Allah: *"Namazları ve özellikle orta namazı koruyunuz."* (el-Bakara, 2/338) diye buyurmuştur. Orta namaz ise ikindi namazıdır.
9- Zaman müslüman için değerlidir. Onu Allah'a itaat ile geçirir.

KUR'AN'DA "LAZIM" VAKIF

Tanımı: Tam anlam ifade eden söz grubu sonunda durak yapmak demektir. Eğer ondan sonraki ifadelerle vasıl ile okunacak olursa, bu okuyuş maksadın dışında bir anlam ifade eder.
Hükmü: Böyle bir yerde vakıf yapmak lazım olup, ondan sonraki lafızla okumaya devam edilir. Bundan dolayı bu tür vakıflara lazım vakıf adı verilir.
Alameti: Mim harfi olup, üzerinde vakıf yapılması gereken kelimenin son harfi üzerinde yazılır.

Bu Vakfa Bazı Örnekler

Yüce Allah buyuruyor ki:

---
[217] Bk. İbn Kesîr, IV, 547
[218] Sahih bir hadis olup, Ahmed rivayet etmiştir.
[219] Sahih bir hadis olup İbn Mace rivayet etmiştir.

1- *"Onların söyledikleri seni üzmesin. Çünkü izzet bütünüyle yalnız Allah'ındır."* (Yunus, 10/65) Burada "onların söyledikleri" anlamındaki lafız üzerinde vakıf yapmak icab eder. Çünkü daha sonra gelen "çünkü izzet bütünüyle yalnız Allah'ındır" buyruğu ile vasıl ile okunduğu takdirde bu sözün kâfirlerin söyledikleri sözlerden olduğu zannedilir, oysa durum böyle değildir. Aksine bu yüce Allah'ın ifade ettiği bir buyruktur.
2- *"O halde onlardan yüz çevir. O çağırıcının bilinmedik bir şeye çağıracağı o günde."* (el-Kamer, 54/6) Burada "onlardan" anlamındaki lafız üzerinde vakıf vacibtir. Çünkü yüce Allah'ın: *"O çağırıcının... çağıracağı o günde"* buyruğuna vasıl ile okunacak olursa yüce Allah'ın: *"O halde onlardan yüz çevir"* buyruğu dünyada müşriklerden yüz çevir anlamındadır zannedilir. Çünkü yüce Allah'ın: "O çağırıcının... çağıracağı o günde" buyruğundan kasıt kıyamet gününde İsrafil'in çağrısıdır.
3- *"Gerçekten Allah bir sivrisineği veya ondan daha üstün herhangi bir şeyi misal vermekten çekinmez... Ama kâfirler: 'Allah bu misal ile ne kastetmiştir' derler. Allah bununla bir çoğunu saptırır ve bununla çoğunu da hidayete eriştirir. O bununla fasıklardan başkasını saptırmaz."* (el-Bakara, 2/26)
Burada sondaki "misal" lafzı üzerinde vakıf yapmak icab eder. Çünkü yüce Allah'ın: *"Bununla... saptırır"* yani *"sivrisinek misali ile"* anlamındaki sözün kâfirlerin söylediği sözlerden olduğu izlenimini verir. Oysa yüce Allah'ın buyruklarındandır.
4- *"Onların ondan başka taptıkları ancak dişilerdir. Onlar ancak inatçı bir şeytana tapmış olurlar. Allah ona lanet etmiştir. O da: 'Andolsun kullarımdan belli bir pay alacağım' dedi."* (en-Nisâ, 4/117-118)
Burada yüce Allah'ın: *"Allah ona lanet etmiştir"* buyruğu üzerinde vakıf yapmak lazımdır. Çünkü yüce Allah'ın: *"O da: andolsun... alacağım dedi"* buyruğunun Allah'ın sözlerinden olduğu anlaşılmamalıdır. Aksine bu Allah'ın şeytandan naklettiği şeytana ait sözlerdir.
5- *"Ey kitap ehli dininizde aşırı gitmeyin... Çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur."* Burada "çocuk" anlamındaki lafız üzerinde vakıf lazımdır ta ki yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur"* ifadesinden bunların çocuğun mülkü olduğu anlaşılmasın. Aksine bunlar yüce Allah'ın mülküdürler.
6- *"Bunun üzerine kendisine Lut iman etti ve: 'Doğrusu ben Rabbime hicret edeceğim' dedi. Şüphe yok ki o azizdir. (Hükmüne karşı konulamayandır). Sonsuz hikmet sahibidir."* (el-Ankebut, 29/26)
Burada "bu" lafzı üzerinde vakıf yapmak lazımdır. Ta ki *"ve doğrusu ben Rabbime hicret edeceğim dedi"* buyruğunun Lut'un sözlerinden olduğu anlaşılmasın. Çünkü bu sözler daha sonraki ifadelerin de gösterdiği gibi İbrahim *Aleyhisselam*'ın sözlerindendir. Daha sonraki ifade de yüce Allah'ın: *"Ve biz ona İshak'ı ve Yakub'u da bağışladık"* buyruklarıdır. Bunlar ise İbrahim'in soyundandırlar.
7- *"Musa'nın kavmi onun ardından ziynet eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini (ilah) edindiler. Onun kendileriyle konuşamadığını, onlara bir yol da gösteremediğini görmediler mi onlar? Onu (ilah) edinmekle zalimlerden oldular."* (el-Araf, 7/148)
Burada da vakıf "bir yol" anlamındaki lafız üzerinde lazımdır. Böylelikle bu Musa'nın kavminin bu yolu ona edindikleri izlenimi verilmemiş olur. Onlar yol değil, buzağıyı kendilerine ilâh edinmişlerdi.
8- *"Yahudiler: 'Allah'ın eli bağlıdır' dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır..."* (el-Maide, 5/64)
Burada *"söyledikleri"* anlamındaki lafız üzerinde vakıf lazımdır ki yüce Allah'ın: *"Hayır, Allah'ın iki eli..."* buyruğunun yahudilerin söyledikleri sözlerden olduğu anlaşılmasın. Aksine bunlar yüce Allah'ın buyruklarıdır.
9- *"Onlara bir ayet gelse: 'Allah'ın peygamberlerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz' derler. Allah peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir..."* (el-En'am, 6/124)
Burada vakıf ("Allah'ın peygamberlerine" terkibindeki) "Allah" lafzı üzerinde vakıf lazımdır. Ta ki yüce Allah'ın (kafirlere cevap mahiyetindeki): "Allah... çok iyi bilendir" anlamındaki buyruğun kâfirlerin sözlerinden olduğu zannedilmesin. Bilakis o yüce Allah'ın buyruklarındandır.
10- *"Ancak dinleyenler kabul ederler. Ölüleri ise Allah diriltecektir. Sonra yalnız ona döndürüleceklerdir."* (el-En'am, 6/36)
Burada vakıf "dinleyenler" anlamındaki lafız üzerinde lazımdır. Böylece vasıl ile okunması halinde ölülerin de işittikleri izlenimi verilmemiş olur.
11- *"Allah ile birlikte başka bir ilaha dua (ve ibadet) etme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur..."* (el-Kasas, 28/88) buyruğunda vakıf "başka" anlamındaki lafız üzerinde lazımdır. Böylelikle bu diğer ilâhın ortağı yoktur anlamını vermemiş olur.
12- *"Onlar yeryüzünde aciz bırakabilecek değillerdir. Kendilerinin Allah'tan başka hiçbir velileri de yoktur. Onlara azabları kat kat verilecektir..."* (Hud, 11/20)
Burada da "velileri" anlamındaki lafız üzerinde vakıf yapmak lazımdır. Böylelikle: *"Onlara azabları kat kat verilecektir"* ifadesinde sözkonusu edilenlerin veliler olduğu anlaşılmamış olur. Aksine bu kendilerine: *"Onlar yeryüzünde aciz bırakabilecek değillerdir"* buyruğuyla işaret edilen kâfirler hakkındadır.
13- *"O halde onların söyledikleri seni üzmesin. Muhakkak biz onların gizlediklerini de, açıkladıklarını da biliyoruz."* (Yasin, 36/76) Burada *"onların söyledikleri"* anlamındaki lafız üzerinde vakıf yapmak lazımdır. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz onların gizlediklerini... biliyoruz"* sözlerinin kâfirlerin söyledikleri sözlerden olduğu anlaşılmamış olur. Aksine bu yüce Allah'ın buyruklarındandır.

KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ SEKTELER

Tanımı: Sekte kıraat kastı ile birlikte nefes almadan adeten vakıf süresinden daha az bir süre sesi kesmektir.
Alameti: Üzerinde sekte yapılmak istenen kelimenin son harfi üzerinde yazılan küçük bir "sin" harfidir.
Hükmü: Üzerinde sekte yapmak lazımdır. Bu sema (konu ile ilgili peygamberden gelen rivayet) kaydına bağlıdır. Bu hususta naklin sabit olmadığı yerlerde caiz değildir. İmam İbnu'l-Cevzi'nin de belirttiği gibi bu hususta sahih rivayetler vardır. Ancak vakıf yapılan yerler kıraat kitaplarının belli yerlerinde görüleceği üzere kıraat-i aşere arasında farklı farklıdır.[220]
Aşağıda sadece hafsın üzerinde sekte yaptığı yerleri kaydedeceğiz. Bunlar altı yerdir:
1- Kehf sûresinde: *"Onda hiçbir eğrilik komayan"* (el-Kehf, 18/1) buyruğunda "eğrilik" anlamında tenvinden bedel olarak getirilen elif (meddi bedel) Burada sekte yapmanın hikmeti manayı açıklamak ve (bir sonraki âyetin ilk kelimesi olan "dosdoğru" anlamındaki kelimenin "eğrilik" anlamındaki (ve üzerinde sekte yapılan) kelimenin sıfatı olduğu anlaşılmasın. Çünkü bu onun sıfatı olmayıp ya "kitab"ın halidir yahutta hazfedilmiş bir fiil dolayısıyla nasbedilmiştir. Bu da: O kitabı dosdoğru kitap kılmıştır anlamındadır.
2- *"Vay bize! Yattığımız yerden bizi kim kaldırdı diyecekler."* (Yasin, 36/52) buyruğunda yer alan "yattığımız yer" anlamındaki lafzın sonundaki elif harfi üzerinde sekte yapılır. Burada sekte yapmanın hikmeti daha sonra gelen "bu" işaret edatının "yattığımız yer"in sıfatı olduğu sanılmasın diyedir. O sıfat değil, yeni bir cümle başlangıcıdır.
3- *"Var mı tedavi edecek bir kimse"* (el-Kıyame, 75/27) buyruğunda yer alan "kimse" anlamındaki lafzın nun harfidir. Burada sekte yapmanın hikmeti sonra gelen kelimeden ayrı bir kelime olduğunu farkettirmektir. Sonraki kelimeyle birlikte mübalağa sigası olarak fe'al vezninde tek bir kelime değildir.
4- Mutaffifin sûresinde yer alan: *"Hayır aksine onların kazandıkları kalblerini örtmüştür."* (el-Mutaffifin, 83/14) buyruğunda "hayır" anlamındaki lafzın lam harfi üzerinde sekte yapılır. Bunun ile ilgili açıklama bir önceki maddedeki açıklamaya benzemektedir.
5- *"Malımın bana faydası olmadı. Saltanatım da beni bırakıp gitti."* (el-Hakka, 69/28-29) âyet sonunu sonraki âyet ile vasl ile okunduğu takdirde "malımın" anlamındaki lafzın ha harfi üzerinde sekte yapılır.
6- Enfal sûresinin sonu ile Tevbe sûresinin başı arasında sekte yapmak. Kıraat-i aşerenin geri kalan imamları da bir kıraat şekillerinde onunla aynı şekilde okumuşlardır.[221]

Bir Uyarı

Burada bizler Kur'ân-ı Kerim'de sekte yapılacak yerleri bu ilim erbabının açıklamalarına dayanarak gösterdik ve bazı yerlerde bu sektelerin mana açısından hikmetlerine de dikkat çektik. Yine sekte yapılan yerlerin tevkife bağlı olduğuna ve bu hususta vakıf ve vaslın çeşitli alametlerinden farklı olarak burada içtihadın sözkonusu olmadığına da işaret ettik. Çünkü diğer vakıf ve vasıl alametleri içtihada bağlıdır. Bundan dolayı bazı yerlerde vaslın vakıftan daha uygun ya da aksinin daha doğru olduğunu görebilmekteyiz. Diğer taraftan mushaftaki alamet görüşümüze muhalif olabilir. Eğer lazım vakıf olarak gösterilen yerler tetkik edilirse bazılarının vakıf açısından lazım olmadığı ve vasıl ile okunmakla birlikte mananın bozulmadığı da görülebilir.
Burada bizim için önemli olan ise sekte yapmanın tevkıfi olduğunu ve bundan dolayı her zaman için ve her yerde mutlaka manaya dayalı bir hikmetin bulunmasının gerekli olmadığına işaret etmektir. Buna en büyük delil yüce Allah'ın: *"Tedavi edecek kimse"* (el-İnsan, 75/27) buyruğunda yer alan *"kimse"* anlamındaki lafız üzerinde yapılan sektedir. Bizler bunun sebebini yerinde açıkladık. Bununla birlikte bütün kıraat alimleri burada nun harfini ra harfine idgam yapmaktadır. Tek istisna Hafs'tır, o burada sekte yapar.
Diğer taraftan *"malımın"* (el-Hakka, 69/28) buyruğundaki "he" harfi üzerinde sekte yapmanın anlam açısından hikmeti nedir? Özellikle burada Hafs'ın da bir başka kıraat şeklinin olduğunu bilir ve buna göre onun "bırakıp gitti" lafzındaki "he" harfine idgam ettiğini de bilirsek bu daha iyi anlaşılır. Çünkü bunlar birbirinin misli iki harftir (idgamu'l-misleyn olur).

ALLAH YARATANDIR, YARATILMAMIŞTIR

Yüce Allah buyuruyor ki:
"O Allah'tır ki yaratandır. Yoktan var edendir (baridir), sûret verendir, en güzel isimler yalnız O'nundur." (el-Haşr, 59/24)
Şeytan Allah'ı kim yarattı diye vesvese verecek olursa, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* bizlere şeytanın bu tuzağına nasıl karşı koyacağımızı ve ne diyeceğimizi öğretmiştir:

---

[220] Bk. Abdu'l-Fettah el-Mursifi, hidâyetu'l-Kari ila Tecvid-i Kelami'l-Bari, I, 407 ve devamı.
[221] Mahmud el-Husari, Ahkamu'l-Kur'ani'l-Kerim, s. 261 ve devamı -Muhammed Minyar'ın taliki ile-

"Allah'a ve Rasûllerine iman ettim. Allah bir ve tektir. Allah sameddir, doğmamıştır, doğurmamıştır. Kimse O'na denk değildir" der, sonra üç defa sol tarafına tükürür gibi yapar ve şeytandan Allah'a sığınır ve bu işten vazgeçer. Bu (şeytanın bu telkinini) o kimseden giderir."[222]
Allah'ın yaratıcı olduğunu ve yaratılmamış olduğunu söylemek ve kabul etmek farzdır. Amr b. Dinar dedi ki: Ben yetmiş seneden beri insanların şöyle dediklerini görüp durdum: Allah yaratandır, yaratılmış değildir. Onun dışındaki bütün varlıklar yaratılmıştır. Kur'ân müstesna. O yaratılmış değildir, ondan geldi, ona dönecektir. (Ondan geldi: Yani kelamı ile onu söyleyen odur.) İmam Ahmed'in sözü de budur.
Şeyhu'l-İslam (İbn Teymiye) dedi ki: Allah'ın sıfatları hakkında söylenecekler, zatı hakkında söylenecekler gibidir. Buna göre Allah'ın sıfatlarından olan Allah'ın kelamı Kur'ân-ı Kerim hakkında da onun mahluk olmadığı söylenir.
Kur'ân Allah'ın yaratılmamış kelamıdır. Çünkü Allah'ın kelamı onun sıfatlarındandır, sıfatları da ona tabi olarak yaratılmamıştır.
Yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz onu akıl edip anlayasınız diye arapça bir Kur'an kıldık."* (ez-Zuhruf, 43/3) buyruğuna gelince, İbn Kesîr ve Taberî: *"Muhakkak biz onu... kıldık"* onu indirdik demektir demişlerdir.
Kur'ân-ı Kerim Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in mucizesi olup, onunla o dili konuşan araplara meydan okuyarak bir âyetin dahi olsun benzerini getirmelerini istemiştir. Onlar buna dahi güç yetiremediler.
"De ki: 'Andolsun bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler biraraya toplansalar, birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler." (el-İsra, 17/88)
"De ki: 'Öyleyse eğer doğru söyleyenler iseniz siz de onun benzeri bir sûre getirin." (Yunus, 10/38)
Kur'ân Allah tarafından indirilmiş olup, yüce Allah onu eksiksiz kılmıştır. O bütün zaman ve mekanlar için elverişlidir. Beşeriyet içinde bulunduğu bedbahtlıktan onunla kurtulabilir.
Kur'ân şöyle tanımlanır: O Allah tarafından Muhammed *Salallahu aleyhi vesellem*'a indirilen ve tilaveti ile ibadet olunan Allah'ın sözüdür.
a. Kur'ân Allah'ın sözüdür demekle insan, cin, melek ya da başka varlıkların sözleri kapsam dışında kalmaktadır.
b. Allah tarafından indirilmiştir demekle Allah'ın kendi nezdinde saklı tuttuğu sözler kapsam dışında kalmaktadır. Çünkü hadiste: "Yahut nezdinde gayb ilminde özellikle kendine sakladığın..." denilmektedir.
c. Okunması ibadet olan kaydı da kudsi hadisi dışarda tutmaktadır. Çünkü okunması ile ibadetin anlamı namazda ve namaz dışında ibadet kastıyla okunmasıdır. Kudsi hadis ise böyle değildir, namazda okunmaz.
İşte bu açıklama Kur'ân'ın Allah tarafından indirilmiş olduğunu ve yaratılmamış olduğunu ifade eder.

Kur'an ile Kudsi Hadis Arasındaki Fark

1- Kur'ân ile Allah araplara meydan okumuştur. Fakat kudsi hadislerle meydan okuma sözkonusu değildir.
2- Kur'ân tevatür ile nakledilmiştir. Kudsi hadisler ise ahad haberdir.
3- Kur'ân lafız ve manasıyla yüce Allah'tandır. Kudsi hadisin ise manası Allah'tan, lafzı Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'dandır. Mesela yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey kullarım ben zulmü kendime yasakladım. Onu aranızda da haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyiniz."[223]

[222] Buhârî, Muslim ve diğerlerinde varid olmuş, bu husustaki hadislerin özü budur.
[223] Muslim.